

Mirjana Savanov
Suzana Kujundžić Ostojić

RIČ PO RIČ

BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

za 5. i 6. razred osnovne škole

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ • БЕОГРАД

Recenzenti

Dr Tatjana Bogojević, doktor književnih nauka
Nevenka Bašić Palković, prof. jugoslovenskih i opšte književnosti
Damir Išpanović, master profesor jezika i književnosti

Urednik

Marijana Vasić Stjepanović

Odgovorni urednik

Dr Romanca Jovanović

Glavni urednik

Dr Milorad Marjanović

Za izdavača

Dr Milorad Marjanović, v. d. direktora

Pokrajinski sekretar za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice odobrio je za izdavanje i upotrebu ovaj udžbenik u trećem i četvrtom razredu osnovne škole svojim rešenjem broj 128-61-249/2021-01 od 20. 09. 2021.godine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

37.016:821.163.42(497.11)(075.2)

SAVANOV, Mirjana

Rič po rič : bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture : za 5. i 6. razred osnovne škole /
Mirjana Savanov, Suzana Kujundžić Ostojić. - Beograd : Zavod za udžbenike, 2021 (Beograd : Planeta
print). - 156 str. : ilustr. ; 29 cm

Tiraž 600.

ISBN 978-86-17-20627-5

1. Kujundžić-Ostojić, Suzana, 1969 [аутор]

COBISS.SR-ID 48570889

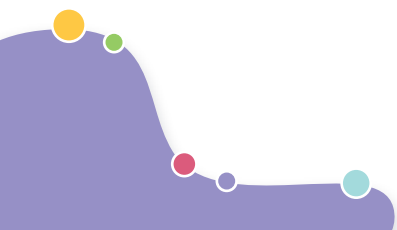
ISBN 978-86-17-20627-5

© ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд 2021.

Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати и на било који други начин
репродуковати, ни у целини ни у деловима, без писменог одобрења издавача.

© ZAVOD ZA UDŽBENIKE, Beograd 2021.

Ovo delo se ne sme umnožavati, fotokopirati i na bilo koji drugi način reprodukovati, ni u celini ni
u delovima, bez pismenog odobrenja izdavača.

Dragi učenici,

Prid vama je udžbenik *Rič po rič – Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture za 5. i 6. razred osnovne škole*. Pisam je na bunjevačkom jeziku, koji je standardizovan 2017. godine. Sadržaj udžbenika će vam poslužiti u obrazovanju za očuvanje bunjevačkog jezika, tradicije i običaja.

Kroz tekstove u udžbeniku ćemo vam približiti lipotu bunjevačkog jezika sa svim njegovim specifičnostima i svaku njegovu rič. Paštrite se čitati s pažnjom kako bi se pripuštili lipoti kroz koje vas vode tekstovi u ovom udžbeniku.

U njemu su dragocini tekstovi o bunjevačkim običajima, obogaćeni fotografijama koje nam približavaju njevu lipotu. Tekstovi iz književnosti će probuditi vašu maštu i približiti vam nje nepoznate svitove.

Pridajemo ovaj udžbenik u vaše ruke da je s radošću čitate i da usvajate znanje iz ove vridne knjige.

Autorke

PETI RAZRED

PORIKLO I ISTORIJA BUNJEVACA

Ključne riječi

Bunjevci, seoba, poriklo, salaš

Bunjevci su južnoslovenski narod. Postoje razne teorije i mišljenja o poriklu Bunjevaca.

Seobe Bunjevaca bile su u više talasa i nisu sve zabilježene. U XVII viku počela je velika seoba Bunjevaca sa područja zapadne Hercegovine, Dalmacije, Like na prostor severne Bačke. O poriklu i nazivu Bunjevac postoje razna tumačenja, al nijedno nije sa sigurnošću potvrđeno.

Vuk Karadžić je izno pritpostavku da se Bunjevci zovu po hercegovačkoj riki Buni. Bunjevci su došli u Bačku u pratnji 18 franjevaca. U Suboticu su stigli u jesen, 1687. godine.

Kadgod su Bunjevci u Subotici bili najbrojniji. Potom je nasto dugačak period asimilacije, posli Drugog svitskog rata je bilo i zabranjeno izjašnjavat se ko Bunjevac.

Tek 1991. godine *Bunjevci* ponovo dobijaje pravo da se na popisu stanovništva i izjane ko *Bunjevci*. Danas, Bunjevci u najvećem broju naseljavaje prostore severne Srbije – Vojvodine i južne Mađarske, tačnije, prostor izmed Baje u Mađarskoj, Sombora i Subotice u Srbiji.

Izvor rike Bune, Blagaj, Bosna i Hercegovina

Manje poznate riječi

asimilacija, ž. rod – gubljenje svoje osobenosti u kontaktima sa drugima

Migracije Bunjevaca 13–17. vik

- matično područje Bunjevaca
- dalmatinski Bunjevci naseljeni u 13–16. viku
- primorsko-lički Bunjevci naseljeni u 17. viku
- podunavski Bunjevci naseljeni u 17. viku

U svojem jeziku Bunjevci koriste mlađe štokavsko-ikavsko naričje i pišu latiničnim pismom.

Bunjevci su živili u većim porodičnim zajednicama, na većim porodičnim imanjima salašima i zbog tog je kod Bunjevaca privlačilo patrijarhalno vaspitanje. Kadgod su se pritežno bavili poljoprivredom i stočarstvom. Danas se Bunjevci bave i ostalim dilačnostima ko i građani sa kojima žive i rade.

Život na salašu bio je i težak. Mukotrpan zemljoradnički posao nije doprinio da Bunjevci klonu duhom, nego su naprotiv, zbog velike ljubavi prema zemlji i zbog roda koji daje, plodove zemlje razvili u pravu umitnost. Za Bunjevce je slama postala neiscrpan izvor stvaralačke inspiracije, tako su tom zlatnom biljkom, od Boga datom, oslikani salaši, svakidašnji život, nošnja, predmeti.

Bunjevci su po viroispovisti katolici.

„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik“, Subotica, 2005

Salaš

Bunjevci u narodnoj nošnji

Bunjevci u nošnji dok su bili u planinskom pridilu (fotografije iz pridstave „Zemlja naši pradidova” KUD-a „Bunjevka”)

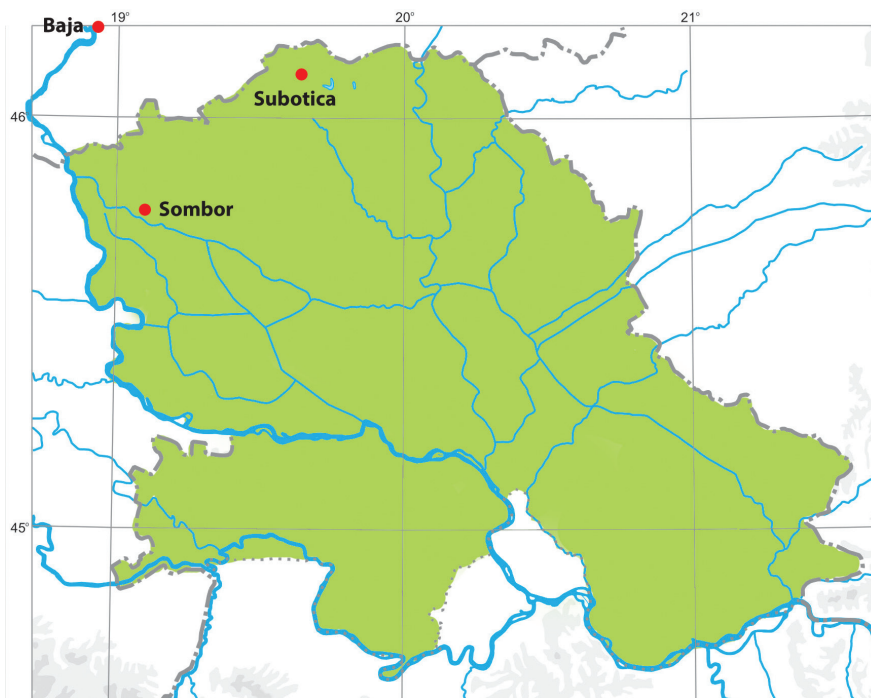
Zadaci

1. Na nimoj karti označi modrom bojom riku Bunu.

Nima karta pridila oko rike Bune

2. Na nimoj karti označi Bajski trougao (Subotica, Sombor i Baja).

3. Pažljivo čitaj tekst i odredi tačnost dati tvrdnji.

Bunjevci su južnoslovenski narod.	DA	NE
U XVIII veku je počela velika seoba Bunjevaca.	DA	NE
Postoji više teorija o poriklu Bunjevaca.	DA	NE
Bunjevci su u Suboticu došli u proliće 1678. godine.	DA	NE
Bunjevci ponovo dobijaju pravo na izjašnjavanje tek 1991. godine	DA	NE
Danas Bunjevci naseljavaju južnu Srbiju.	DA	NE
Bunjevci u jeziku koriste štokavsko-ikavsko naričje.	DA	NE
Bunjevci pišu latinicom.	DA	NE
Bunjevci su katolici.	DA	NE
Bunjevci nikad nisu živili na salašu.	DA	NE
Bavili su se samo zanatom.	DA	NE
Za Bunjevce je slama neiscrpan izvor stvaralačke inspiracije.	DA	NE

BUNJEVAČKE INSTITUCIJE

Ključne riječi

Bunjevci, institucije, zajednica

Najviša institucija bunjevačke zajednice je Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine. Nacionalni savit radi i diluje po principu rada odbora: za obavištavanje, obrazovanje, kulturu i službenu upotrebu jezika.

Osnovni zadatak svi bunjevački institucija je: očuvanje jezika, kulture, tradicije i ostvarivanje svi prava koja, po međunarodnim konvencijama, Bunjencima ko nacionalnoj manjini pripadaje.

Centar za kulturu Bunjevaca je institucija kulture.

Fondacija „Mijo Mandić“ je institucija za obrazovanje.

Bunjevačka matica je bunjevačko udruženje kulture, sa sidištem u Subotici.

Novinsko-izdavačka ustanova „Bunjevački informativni centar“ u Subotici izdaje „Bunjevačke novine“, dičiji list „Tandrčak“ i list za omladinu „Bocko“. Takođe, proizvodi radio i tv program na bunjevačkom jeziku, uređiva i ažurira sajt www.bunjevci.com.

Bunjevačke novine

Pitanja:

1. Kako se naziva najviša institucija bunjevačke zajednice?
2. Navedi nazive odbora.
3. Koji je osnovni zadatak svi bunjevački institucija?
4. Kako se naziva institucija kulture?
5. Kako se naziva institucija za obrazovanje?
6. Kako se naziva bunjevačko udruženje kulture?
7. Kako se naziva centar koji vodi računa o obavištavanju na bunjevačkom jeziku?

Manje poznate riječi

institucija, ž. rod – ustanova, uređena za naročiti cilj;

odbor, m. rod – grupa ljudi koji upravlja el pomažu u razvoju određene oblasti npr. obrazovanje, kultura...

Zadatak

1. Poveži odgovarajuće nazive i slike.

Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevačka matica

Centar za kulturu Bunjevaca

Fondacija Mijo Mandić

Bunjevački informativni centar

KUD Bunjevka

BKC Subotica

BKC Tavankut

BKC Bajmok

BKC Novi Sad

UG „Bunjevačko kolo” Sombor

UG Lemeški Bunjevci

UG Bunjevci Novi Sad

BEIC „Ambrozije Šarčević”

UG „Bunjevačka vila” Mala Bosna

KUD Aleksandrovo Subotica

Fondacija

Mijo
Mandić

BUNJEVAČKI
EDUKATIVNI I
ISTRAŽIVAČKI
CENTAR
„AMBROZIJE
ŠARČEVIĆ”
SUBOTICA

STARI ĐERAM

(odlomak)

Ključne riječi

đeram, drač, salaš

Šta sad klapi
đeram stari
Što je kadgod drač bio
Sa korenjom
I sa listom,
Šta je klapio?
Jel salaše
Ko đerdane
U ravnici nanizane,
El risare
Zdravo žedne
Dok čekaje vode ledne.
Možda blago
Kad se zbroji
Kraj pojila
Mirno stoji.
Sad salaša
Više nema.
Sa zvizdama
Sad druguje.
Sad se sića
i tuguje...

Geza Babijanović

Manje poznate riječi

risar, m. rod – kosac, žeteoc, onaj koji kosi žito

blago, s. rod – bogatstvo, imovina

pojilo, s. rod – mjesto gdje se stoka poji

poljub, m. rod – skraćeno od poljubac

Divanimo o pismi

Šta klapi stari đeram? Šta je bio prija neg što je posto đeram?
S kime đeram druguje? Zašto sad plače i tuguje? Koje stilske
figure postoje u pismi? Napiši.
Podvuči stihove u kojima su prikazana osiđanja đerma.

Divanimo

Čemu služi đeram? Od čeg je napravljen? Imal još digod danas đermova? Di ji možmo vidit?
Objasni.

Istraživamo

Pitaj čeljad iz tvojeg šora di možmo vidit pravi đeram. Saznaj od čeg je napravljen. Slikaj, pa
nam pokaži sliku đerma na času. Opiši đeram iz svoje okoline.

PODILA REČENICA PREMA KOMUNIKATIVNOJ FUNKCIJI

Prema komunikativnoj funkciji rečenice dilimo na:
obavištajne, upitne, uzvične, zapovidne i željne

VRSTE REČENICA PREMA KOMUNIKATIVNOJ FUNKCIJI	ČEMU SLUŽE	PRIMER
OBAVIŠTAJNE	Pružaju informacije	Stiže ampa. Deran trči. Dida pripovida. Vrime je vruće.
UPITNE	Ovim rečenicama tražimo informacije od sagovornika	Otkaleg stiže ampa? Kako deran trči? Kome dida pripovida? Kako je vrime?
UZVIČNE	Izražavaje iznenađenje, čuđenje el oduševljenje	Biće ampa! Al, ovaj deran brzo trči! Avjak, što dida lipo pripovida! Au, što je vruće!
ZAPOVIDNE	Izriču zapovist	Stani, ampo! Trči, derane! Dida, pripovedaj! Vručino, pristani!
ŽELJNE	Ovim rečenicama se izriče želja	Da uvijek brzo trčiš derane! Živio dida! Nek ampa prođe što prija!

Zadatak

Date rečenice odredi prema komunikativnoj funkciji.

Stiže ampa od gornjaka. _____

Di deran trči? _____

Dida, pripovijadaj unuku! _____

Je, što je lipa grana! _____

Živi i zdravi bili _____

Marko lipo deklamuje. _____

Dodaj mi penzlicu! _____

Kako si klapio? _____

Srićan put! _____

BUNJEVAČKE NASTAMBE

Ključne riječi

nastamba, bunja, zemunica, salaš

Kadgod davno, dok se još nisu doselili na prostore severne Bačke, Bunjevci su živili u brdsko-planinskom pridilu. Jedini materijal kojim su bili okruženi bio je kamen. Pravili su manje građevine od kamena, kružnog oblika – BUNJE. Ulaz u bunju je bio od doljnjaka (sa južne strane). Na srid bunje el nuz zid bilo je ognjište. Ložili su vatru na kojoj su kuvali užnu, grijali se i koja je pravila svitlost. U bunjama je živila velikobrojna familija – porodična zadru-ga. Posli su služile čobanima za sklonište od ampe.

Bunja

Zemunica

ZEMUNICA je trajna u zemlju uko-pana čeljadaska nastamba. Imala je samo jednu prostoriju umazanu krečom. U nju se ulazilo od doljnjaka. Krov je bio pokri-ven travom. Vremenom se krov izdizo i po-stajo sve višlji. Kod vrata je bilo ognjište, a iznad njeg je bio odžak. Unutri je bio mali astal, a oko njeg šamedle. Na zidu su bile police, a krevet jedan nad drugim. Nu-skraj je bila preslica.

Kod Bunjevaca rič salaš znači, u širem smislu, imanje el gazdakluk, na kojem, osim kuće u kojoj živi čeljad, postoje: krušna peć, komara, košara, svinjak, čardak, kokošinjac – sve ono što je u avliji. U užem smislu, salaš je stambena zgrada u kojoj žive čeljad. Salaš je pravljen od nabijene zemlje koja se zove nabijanica.

Ivan Bešlić, Salaš

Pitanja:

1. Od čega su napravljene bunje?
2. S koje strane je bio ulaz u bunju i u zemunicu?
Zašto baš sote strane?
3. Opiši zemunicu.
4. Šta znači rič nabijanica?
5. Objasni značenje riči kuća?
6. Navedi prostorije u salašu.
7. Uporedi salaš i današnju kuću za stanovanje. Navedi sličnosti i razlike.

Manje poznate riči

šamedla, ž. rod – drvena stoličica, niska u obliku klupice bez naslona, na sridini ima prorez za držanje rukom pri nošenju

Zadatak

Data su polja za asocijacije, upiši riči koje opisivaje nastambe i riši asocijaciju.

BUNJEVAČKE NASTAMBE	

SUBJEKATSKI SKUP RIČI

Subjekatski skup riči je skup svi riči koje po službi pripadaje subjektu i bliže ga određiva (atribut i apozicija ako se odnose na subjekat).

ATRIBUT je rič koja stoji nuz imenicu i bliže je određiva. ATRIBUT je imenički dodatak koji bliže objašnjava predmete i bića po osobini, pripadnosti, količini el broju. Atributsku službu vrši jedna el više riči, pridevi, brojovi, imenice i zamenice.

Lipo, veselo proliće stiglo je u šumu.

U ovoj rečenici pridevi lipo i veselo stoje nuz imenicu i bliže objašnjavaju proliće – kako je što-god.

Ovaj stari or koji raste u našem kraju ima tušta roda.

Atributi koji su podvučeni u ovoj rečenici objašnjavaju predmete el bića po osobini (stari), pripadnosti (našem) i broju (tušta).

APOZICIJA je imenički dodatak koji kaziva isto što i imenica nuz koju stoji, al drugim ričima.

Marija, moja sestra, ide u škulu.

Ove godine idemo u Kaćmar, rodno misto Mije Mandića.

Mara Đorđević Malagurski, bunjevačka književnica, živila je u Beogradu.

VIŽBA

U slidećim rečenicama odredi koja vrsta riči je u službi atributa i zapiši u pisanku:

Moja majka je ode bila.

Tri derana se sigrage klisa.

Čele su prave radilice.

Divojka garave kose i vidni očivi je protrčala.

Zadaci

1. Sastavi nekoliko rečenica tako da upotribiš što više atributa.

2. U slidećim primerima attribute poveži sa vrstama riči:

Vridan deran

Njegova pisanka

Tri tanjira (pladnja)

Šolja mlika

Rozlinkavi cveter

Ćoša kuće

Dvi maramice

Njev rad

zaminice

imenice

brojovi

pridevi

3. U datim rečenicama metni zapeta di triba:

Nikola urednik „Bunjevačkih novina” živi u Subotici.

Katarina Josipova sestra trenira atletiku.

Ana Lukina mama radi u pošti.

Ambrozije Šarčević bunjevački prosvetitelj studiro je u Budimpešti.

4. Opiši sebe upotribom atributa: TAKI/A SAM JA

BUNJEVAČKE NARODNE UMOVORINE

Narodne umotvorine su oblik narodne književnosti koja se u narodu najduže zadržala, pa se i danas koristi. Smišljene su davno, dok još pismenost nije postojala.

Zovu se narodne jer ih je stvorio narod, tj. talentovani pojedinci, čije ime obično ne znamo.

Kratke narodne umotvorine, prvi je počeo skupljati **Ambrozije Boza Šarčević**.

Objavio ih je pod nazivom: „**Zbirka mudrih i poučnih izrekah**“, davne 1869. godine u Subotici.

Marko Peić i **Grgo Bačlija** objavili su narodne umotvorine u knjigi pod nazivom „**Narodne umotvorine bačkih Bunjevaca**“, objavljenoj 1997. godine.

Zapisano je oko 2500 narodni izreka, poslovice, zagonetki, pošalica...

***Poslovice** su kratki književni oblici u kojima je sadržana mudrost jednog naroda. U njima se na sažet način iznose narodne mudrosti tj. važna životna iskustva stečena tokom vremena. Bunjevačke narodne poslovice sakupljao je i zapisivao **Blaško Rajić**.*

Primeri:

Lako je žabu natirat u vodu.

Starije je jutro od večeri.

Teško pravom dok se kriv ne nađe.

Baba šumom, dida drumom.

Brez glupavi nema ni pametni.

Svaki je posli vašara pametniji.

Daj mi bože u nevolji druga, brez nevolje i sam ću ga nać.

Kad čeljad nisu bisna, kuća nije tisna.

Zadatak

Pronađi i zapiši poslovice koje Bunjevci u tvom kraju najčešće koriste.

Narodne izreke kod Bunjevaca su posebno zanimljive i specifične jer imaju prineseno značenje.

Primeri:

El, el! (Nek se odluči.)

Biće svega ko na Božić rokve. (Neće bit ništa.)

Gazda prazni jama. (Kad se kogod razmeće, a nema ništa.)

Ima uši ko fratarske cokule. (Kaže se za onog ko ima velike uši.)

Ko će čitavom svitu napeć kolača. (Ne mož se svima ugodit.)

Deveti u plugu. (Niko i ništa.)

Ne lipi se to na njegov. (Nezainteresovan.)

Sve u šesnajst. (Radit štogod zdravo pridano.)

Zadatak

Pronađi i zapiši bunjevačke narodne izreke.

JEDAN DAN NA SALAŠU

Ključne riječi

majka, dida, salaš

Dogovorile se moje sestre i ja da u petak, posli škole, idemo upravo kod majke i dide na salaš da njim u subatu pomognemo kopat kuruze.

I stigle mi. Majka dotleg skuvala užnu, grava i lakumića. Kad smo užnali i malo prodivanili, pošla svaka za svojim poslom. Jedna sestra oprala sude, druga omela avliju, a ja sam skupila jaja. Onda je dida namirio josag. Kad, u jedno šest sati dida već pere noge, pa tira i nas, dicu, na spavanje. Mi ne bi, rano nam. Al kad smo ujutru ustale, vidile smo zašto smo tako rano išle spavat. Oko polak pet budi nas dida ričima: „Ajmo dico, dana ništa, noć ko godina.“ Mi bi još malo drimuckale, al on

uporno ide po avliji i rondza da je već i Vranka upregnuta u špediter. Hajd sad na njivu. Dida isprego Vranku, svezo je, a mi motike, pa u red. Kopamo malo travu, malo kuruze, al napridujemo. Oko deset sati posidali pod špediter da ručamo što nam je majka spremila. Naili se kruva, šunke, paradičke i paprike pa natrag u red. Okrenili dvared pa ćemo malo na kraju sist i odmorit se jel je bila zdravo velika vrućina. Taman da se napijemo vode kad ona sva vruća. Ja, ko najmlađa, pođem rad vode kod bać Pere na obližnji salaš. Al kapija zatvorena. Vičem: „Imal koga?“ Bać Pere se ne javlja, a vaške laju. Izađe snaš Đula, da mi vode i ja ajd natrag na njivu. Svi se napijemo ladne, friške vode, pa opet u red. Oko polak četiri vidi dida da nam je dosta, upregne Vranku i put našeg salaša.

Kad smo se vratili, sve je bilo isto ko i kad smo juče stigle. Jedino nas dida nije moro tirat na spavanje.

Učenički rad

Manje poznate riči

josag, sr. rod – krupna stoka

rondzat – gundat, prigovarati

špediter, m. rod – zaprežna kola

upregnit – vezati konja nuz rudu

friška – sveža

Divanimo o pripovetki

Di su se krenile tri sestre i zašto?

Koje poslove su sve tri sestre radile na salašu?

Šta njim je od poslova bilo najteže?

Kako se su osiće na kraju dana i zašto?

Uoči podilu poslova med sestrama. Objasni.

Podvuči u tekstu tradicionalno bunjevačko ilo.

Podvuči rečenicu u kojoj je navedeno šta su dida i unuke ručali na pauzi.

Podvuči rečenice u tekstu iz koje saznajemo kako je bilo vreme tog dana.

Zadatak

Ako si bio/la na salašu opiši jedan svoj dan. Ako nisi, opiši dan proveden na izletu na Đorđević salašu.

PODVIKUJE BUNJEVAČKA VILA

BUNJEVAČKA OBILUŽJA

Bunjevačka obilučja su: zastav, grb i svečana pisma.

Svečana pisma Bunjevaca naziva se „Podvikuje bunjevačka vila”.

Zadaci

1. Opiši grb.
2. Opiši barjak.
3. Nauči tekst bunjevačke svečane pisme i nauči je pivat.
4. Saznaj kako se treba ponašati za vrijeme izvođenja svečane pisme.

VAŽNO JE ZNAT

Svečana pisma se izvodi u svečanim prilikama ko što je obilučavanje bunjevački nacionalni praznika.

Podvikuje bunjevačka vila

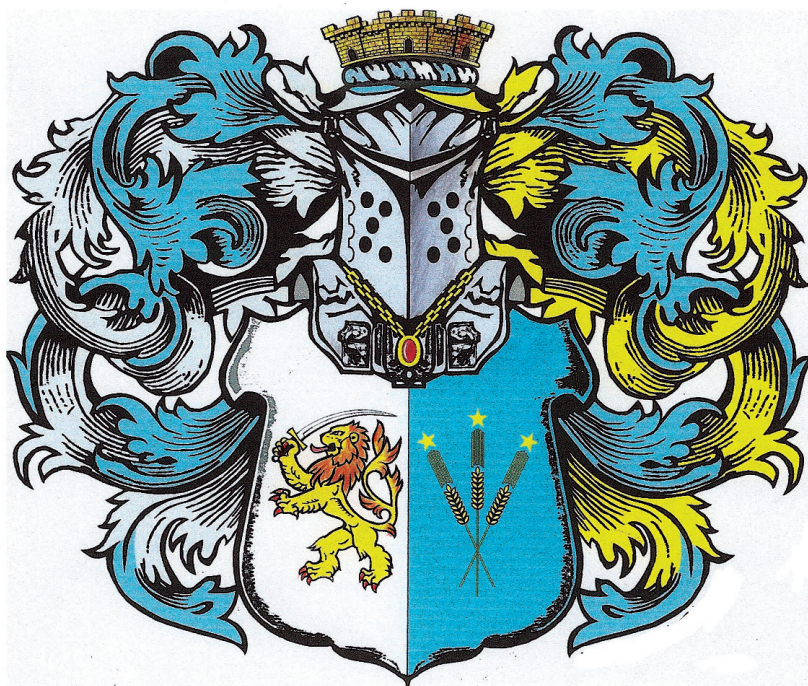

Podvikuje bunjevačka vila
Iz oblaka raširila krila,
Oj, Bunjevče, probudi se sada
Starešino Subotice grada.

Mene mati učila pivati
Pivaj sine da Bunjevci žive,
Nek nam živi naša mila Bačka,
Tamburica, pisma bunjevačka.

Ne zovemo samo bogataše
Već i druge stanovnike naše,
Ja sam sinak Subotice grada
Ne dam više da moj narod strada.

Nikola Kujundžić

Slušanje bunjevačke svečane pisme „Podvikuje bunjevačka vila”.

Ivan Sarić

Ključne riječi

pilot, sportista, avion, vazduhoplovstvo

Ivan Sarić je rođen 27. juna 1876. godine u Subotici, a umro 23. avgusta 1966. Bio je prvi pilot i vazduhoplovni konstruktor u Srbiji, bunjevački svestrani sportista, atletičar, rvač i jedan od osnivača fudbalskog kluba u Subotici. Završio je trgovačku akademiju. Živio je i radio ko knjigovođa u svojoj rodnoj varoši.

Sve što je Sarić naumio, to je i ostvario, pa je tako konstruiso i prvi domaći avion, koji je nosio oznaku Sarić No1. Avion, koji je po svemu bio jedinstven, napravljen je od drveća, sa lanenim platnom, sa točkovima od bicigle, žicama iz klavira, pletenim stocom, koji je služio ko sic za pilota, kanom za mliko, koja je služila ko rezervoar za gorivo. U jesen 1910. godine, tačnije 16. oktobra 1910. godine, digod oko 15 sati nuz jak vitar, prid oko 7000 Subotičana, Sarić poleće sa gradskog hipodroma i cigurno ulazi u istoriju. Ne samo da poleće, već uspišno i leti, pravi dva kruga i uspišno se prizemljiva. Sarić se ovim uspihom nije zadovoljio, već je nastavio da konstruiše i projektuje nove avione. Ono što je zdravo va-

žno, jeste što je Sarić ovlado i tehnikom pilotiranja i to vrlo uspišno. Zafaljujuć Sarićevom izumu, Srbija je postala dio istorije svetskog vazduhoplovstva.

Ivan Sarić

Zvonko Stantić,
„Bunjevački prigled“ 2019/20.
Tekst je priređen
i prilagođen uzrastu učenika.

VAŽNO JE ZNAT

Sarićov treći konstruisan avion pod nazivom No3 nalazi se u Muzeju vazduhoplovstva u Beogradu.

Srednja tehnička škola u Subotici nosi ime ovog svestranog čovika – STŠ „Ivan Sarić”.

Bunjevački kulturni centar „Bajmok” snimio je dokumentarni film o Ivanu Sariću.

Zadatak

1. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

1. Tekst divani o:

- a) Blašku Rajiću
- b) Ivanu Sariću
- c) Ani Bešlić

2. Iz teksta saznaješ o:

- a) životu i delu Ivana Sarića
- b) životu i delu Jovana Sarića
- c) životu i delu Ivana Šarića

3. Ivan je bio:

- a) sportista
- b) kuvar
- c) pilot

4. Ivan Sarić je prvi put poletio:

- a) 16. oktobra 1910.
- b) 15. oktobra 1910.
- c) 16. oktobra 1911.

2. Pogledajte na času film o Ivanu Sariću. Zapiši kratka zapažanja.

RAZLIKE U DEKLINACIJI SRPSKOG JEZIKA I BUNJEVAČKOG JEZIKA

Promina riči kroz padeže je ista ko i u srpskom jeziku, s tom razlikom što u bunjevačkom jeziku nema glasovni promina koje se javljaje u dativu i lokativu.

Primeri

Po mojoj ruci ide pčela.

SRPSKI JEZIK

Crtaju po svesci.

BUNJEVAČKI JEZIK

Po mojoj ruki ide pčela. (dativ)

Crtaje po pisanki. (lokativ)

Zadaci

1. Dopuni rečenice odgovarajućim oblicima padeža.

_____ ide u varoš _____.
(Mama) (autobus)

Marko i Pere kupuju _____.
(pisanka)

Šolja _____ je na _____.
(mliko) (astal)

U _____ su stajala dica i čeljad.
(avlija)

2. Izminjaj kroz padeže riči: majka, pisaljka, kolač, mliko.

3. Date slideće imenice napiši u obliku dativa jednine i množine.

slika _____

knjiga _____

ruka _____

pisanka _____

4. Napiši u pisanku traženi oblik instrumentala.

S kim i čim radimo slideće radnje:

Grabimo pisak.

Pišemo zadatak.

Iđemo u škulu.

Pivamo pismu.

Dolazimo u vićnicu.

NEDILJOM

Ključne riči

sigranje, kupanje, nedilja, postelja

Subata je, tijo večē.
I sigranju ima kraja.
Iz avlije naše više
ne čuje se dičja graja.

Korto nasrid ambetuša.
Ko će prvi, mater pita.
Pa nas kupa, dotirava.
Nedilja je sutra svitla.

A uzgljance uštirkane
na prolično cviče mriše.
I drukčije sad se spava,
drukče sniva, drukče diše.

Da je vrime ustajanju,
zračak sunca meni kaže.
Dok se linim po postelji,
odiću mi mama slaže.

Svečano mi ruvo daje
do kolina i od svile,
pregačicu s fodorom,
čorapice – ko snig bile.

Pa me posli češlja dugo,
pantljike u kike meće.
Ko kliderska beba ja sam –
di lipote ima veće!

Proskakućem po sokaku
tako lipo dotirana.
I ostala dica danas
lipša su neg drugi dana.

Sigramo se sve do užne
ispod stari kestenova
samo one fine sigre -
peglanja i leptirova.

A nediljna užna što je...
Kad iz lerne sve vas mami...
Sad divanit o tom neću.
Sitite se, bolje, sami !

Ana Popov

Manje poznate riči

korto, sr. rod – korito za kupanje

uzgljanca, ž. rod – jastuk

uštirkane – ukručena tkanina

fodor, m. rod – ukras, nabor na donjem delu haljine

obuka, s. rod – odića koja se oblači

pantljike, ž. rod – mašne

Kliderska beba, ž. rod – kadgodasnja velika lutka, držala se u čistoj sobi na krevetu

sokak, m. rod – ulica

sigranje – igra

ambetuš, m. rod – pridsoblje al nezaziđano, brez pendžera i brez vrata

Divanimo o pismi

Podvuči u pismi stihove iz koji saznajemo u čem su se dica kadgod kupala.

Pronađi i podvuči stihove u kojima je opisano ruvo.

S kim se upoređiva pisnikinja?

Kako ruvo se oblačilo curicama nediljom?

Kako su češljali curice?

Uporedi način života kadgod i sad, za vreme vikenda.

U čemu je značaj nedilje?

Zadaci

1. Napiši u pisanku šta vi radite kod kuće nediljom.
2. Slideće riči napiši na bunjevačkom jeziku:
subota, dvorište, doterivati, nedelja, mirisati, vreme, koleno, izležavati se, čarapice, ručak.
3. Nauči deklamovat pismu.
4. Napiši sastav el pismu, na temu: *Nediljna užna u našoj familiji*.

ČOBAN I LOPOV

Ključne riječi

čoban, lopov, ovce

Tako bili jedared jedan čovik i jedna žena. Bili su čobani i imali su tušta ovaca. Jedared tako čuo čovik ovce, kad naiđe jedan lopov pa ga pita: „Očeš mi prodat jedno šilježe?” A čoban kaže: „Neću ti prodat ništa, jel ja oću da imam najviše ovaca od svi čobana.” Lopov se misli u sebi: „Kad nećeš prodat, a ja ću tebi ukrast jedno šilježe, pa nećeš ni primetit.” Doti-

ro čoban ovce kući, pa ji spratio u korlat, pa ušo večerat. Lopov došo pa se popo na jedno drvo kod korlata, pa čeka da čoban legne, pa će onda izabrat koje će ukrast. Čoban je bio niki šaljivdžija pa je dva kera koja je imo nazvo jednog Lopov a drugog Vidimte. Kad su čoban i žena večerali, on izno vaškama koščure pa ji viče: „Lopove, Vidimte! Lopove, Vidimte!” A lopov pomisli da njega vidi pa skoči s drveta, pa u vodu do kolina. Čoban opet zove vaške: „Lopove, Vidimte!” Lopov uđe u vodu do pojasa, a ovaj i dalje zove: „Lopove, Vidimte!” Lopov misli: „Kako me vidiš kad sam do polak u vodi?” Pa ode u vodu do vrata. A čoban opet zove: „Lopove, Vidimte!”

Lopov kaže: „E, sad me cigurno nećeš više vidit”, pa ode još dublje u vodu i potone.

*Bunjevačka narodna pripovitka
Ispripovidala: Ana Vojnić Kortmiš
(iz knjige „Tandrčak i njegovo blago”)*

Divanimo o pripovitki

Zašto čovik nije tio prodat svoje ovce?
Kako se čoban odbranio od lopova?
Koje osobine je pokazo čoban u ovoj pripovitki?
Po čemu to zaključivaš?

Zadatak

Raspitaj se di još ima čobana i šta oni rade.

Manje poznate riječi

šilježe, sr. rod – jagnje od šest miseci

spratit – utirat digod

korlat, m. rod – drvena ograda za krupnu stoku od horizontalno postavljeni gredica

vaške, sr. rod – psi, kerovi

BUNJEVAČKI BOŽIĆNI OBIČAJI

Ključne riječi

Badnji dan, post, božićnjak

Badnji dan je velik radni svetac, koji se svaka godine obilježava 24. decembra. Na ovaj dan se strogo posti (suši). Badnji dan je za žene, kadgod počinju rano u zoru, oma posli rorate. Reduše su pripravljalje puno ila, završavale spremanje, pekle božićnjak i pletene kolače umisto kruva. Pripravljalje su bogatu posnu večeru, ukrašavale kuću po bunjevačkom adetu.

Muški svit u kući na Badnji dan samo namiriva josag i pripravlja ogriva. Najstariji muški član familije ima za obavezu zamedljat rakiju.

Simboli Badnjeg dana i cilog Božića su: slama, božićnjak, božićna grana, zeleno žito, žito, med, zamedljana rakija, bili luk, jabuka, vino i Betlem.

Božićnjak

Božićni simboli

Kadgod se ovako držo Božić...

Za Badnje večer astal se pripravljalo bogato i svečano. Na srid sobe, obično ispod sli-
mena prid pendžerima postavlja se dugačak astal da mogu sist sva čeljad. Pod njega se
prostirala slama, mećale su se i kose, motike, grablje, amovi, zobi, kuruza, sina i žita. Na
astal, prija neg se prikrije svečanim bilim čaršapom raspe se šaka slame el sina. Na čelu
astala stoji „božićna grana“ ukrašena vatom, krep papirom i salonskim šećerom. Ispod gra-
ne stoji velik plitki svečani tanjir u kojem je „božićnjak“, oko njega dvi-tri lipe jabuke, orovi.
Pored se meće mlado zeleno žito. U boci zamedljana rakija, zdilica sa medom i očišćenim
orovima, bilim lukom i jabukom sičenom na onoliko skala koliko čeljadi ima u kući. Običaj
je da se ne smi niko udarat na Badni dan jel će se na tom mistu javit čir, onom ko udara.
Ništa se iz kuće ne daje da se srića ne bi iznela.

U kuću prija same večere dolazio je „položaj” koji prvi čestita: „Faljen Isus, čestitam vam Badnje večel!” Položaj se čeka „na nogama”, odpozdravlja je svi: „Navike faljen bio! Ti živ i zdrav bio!” Položaj uzima badnjaču sa ognjišta i s njom udara u prag el dovrat, i blagosiva ričima: „Koliko varnica, toliko pilića, pućića, prasica, ovčica, ždribadi, teladi..., nek da dragi Bog.” Vrti badnjaču na ognjište pa ćuće iza vrata pa ponovo poželi domaćici: „Ajđ nek vam ove godine kvočke side, nek vam da dragi Bog.” Ukućani na sve uvijek odgovaraju: „Nek da dragi Bog! Živ ti i zdrav bio!”

Sida se za astal, položaj uzima sviću iz žita i nosi je na ognjište da je užeže, vraća se u sobu i pozdravlja ponovo: „Faljen Isus, čestitam vam Badnje večel!” i sida za astal, di ima posebno mjesto pored najstarijeg – strešine kuće. Na pozdrav mu svi u kući odgovaraju: „Uvijek Isus faljen bio, i ti živ i zdrav bio!” Domaćin ga za to vrijeme blagosivlja zrnavljom žita. Na redu je zajednička molitva naglas. Posli molenja domaćica unosi posnu gravom čorbu nuz isti pozdrav: „Faljen Isus čestitam, vam Badnje večel!”, domaćin je blagosiva zrnavljom žita. Prvo starešina kuće ustaje i nazdravlja sa podignutom bocom zamedljane rakije, nuz zdravicu: „Čestitam vam Badnje večel, nek nam dragi Bog dade i na godinu vako svi zajedno nek se skupimo u zdravlju i veselju i još boljem blagostanju!”. Svi redom popiju gutljaj, posli svi uzimaju prvo luk, orove i jabuku s medom.

Postoji običaj da se sa astala izvlače orovi zatvoreni očivi nuz imenovanje svakog od njih: „srića”, „zdravlje”, „mir” i „blagoslov”. Svaki or se otvara i kako je jezgro tako će bit zdravlje, srića, mir i blagoslov.

Posli čorbe na astal se dodaje papula (nagusto gra), nasuvo s makom i orima, riba i pleten kolač. Na kraju se pije vino iz iste čaše po starosti, s vinom se na kraju gasi svića. Stari su obično kazali na koga dim ode taj će prvi umrit. Ilo ostaje na astalu cilu noć, jel to večel niko ne smi bit gladan ni slučajni prolaznik, ni josag, ni ker, ni mačka pa ni „tice nebeske”.

Posli večere obično se zabavilo s dicom: izvlačila se slamka ispod čaršapa, čija je bila najduža taj će najduže živit. Dica su se valjala u slami i bacalo njim se ora koje su lupala i ila, ko simbol zdravlja i čvrstine, ljuskure od ora su se bacale pod astal da bude više pilića.

Kadgodašnja božićna grana

Pivale su se božićne pastirske pisme: „Ajte braćo, da idemo” i „Marija Divica sinka rodila”. Dica su ostajala spavajuć na slami dok su skoro sva čeljad išla na ponoćnicu.

Mlađi posli večere idu čestitat Badnje večē. Kadgod davno išli su Betlemari, a kasnije su se održavale Vašange.

Običaj je da za velike svece, sva čeljad budu uvek u svojoj kući, baš zbog simbola zajedništva.

Posli mise ponoćnice kad čeljad dođe kući, obično su ili pača.

Salonski šećer

Iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i sićanja, kraj 19. i 20. vika”, prema tekstu Kate Kuntić

Manje poznate riči

rorata, ž. rod – svakodnevna jutarnja misa za vrime adventa (došašća) prid katolički Božić.

am, m. rod – dio konjske opreme koji služi za vuču

čaršap, m. rod – stolnjak

salonski šećer, m. rod – dio božićne tradicije, služili su za ukrašavanje božićne grane

položaj, m. rod – gost za Božić

badnjača, ž. rod – drvo koje se uoči Božića meće na vatru (njime se pale sviće, a u sobu ga unosi položaj)

vašanga, ž. rod – maskirano lice, čestitar (kod običaja za Poklade i Božić)

adet, m. rod – običaj

Zadatak

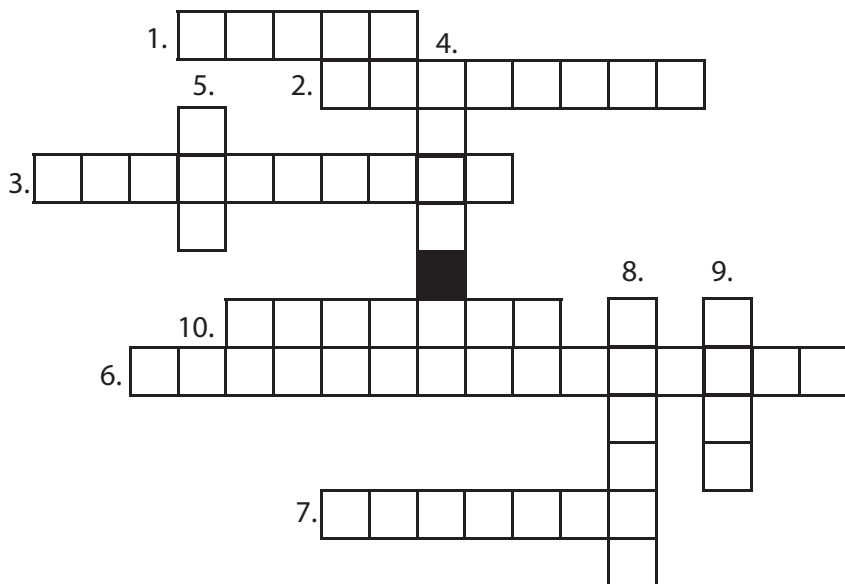
Ako je tvrdnja tačna, zaokruži DA, a ako nije, zaokruži NE.

Na Badnji dan se ništa ne radi.	DA	NE
U kuću prija same večere dolazio je položaj.	DA	NE
Na Badnji dan se ništa iz kuće ne daje da se srića ne bi iznela.	DA	NE
Simboli Badnjeg dana i cilog Božića su: slama, božićnjak, božićna grana, zeleno žito, žito, med, zamedljana rakija, bili luk, jabuka, vino i Betlehem.	DA	NE
Na Badnje večer idemo grava i kruva.	DA	NE
Postoji običaj da se sa astala izvlače orovi zatvoreni očivi „zdravlje“, „srića“, „mir“ i „blagoslov“. Svaki or se otvara i kako je jezgro tako će bit zdravlje, srića, mir i blagoslov.	DA	NE

Istraživački zadatak

Saznaj i zapiši zašto Bunjevci božićnu jelku zovu grana.

Riši ukrštenicu:

1. Stabljika svi vrsta strnih žita koje ostaju posle vršidbe.
2. Pleten kolač s figuricama.
3. Biljka koja se meće ispod grane.
4. Pšenica.
5. Sladak gust sok koji stvara čele.
6. Vrsta pića koja se pije na Badnji dan i Božić.
7. Zeljasta biljka sa lukovicom jakog mirisa i paprenog ukusa.
8. Voće koje se dariva za svece.
9. Piće dobijeno od grožđa.
10. Rodno mesto Isusa Krista.

1. slama, 2. božićnjak, 3. zeleno žito, 4. žito, 5. med, 6. zamedljana rakija, 7. bili luk, 8. jabuka, 9. vino, 10. Betlehem

Zadatak

Opiši kako danas proslavljamo Badnji dan i Božić. Napiši sličnosti i razlike sa kadgodašnjim adetom.

PREDIKATSKI SKUP RIČI

Ako je uz predikat naveden objekat ili priloška odredba, dobijamo predikatski skup riči.

Objekat označava ko trpi radnju, tj. na kome se radnja vrši.

Marko ide **kolač**.

Tome ziđa **kuću**.

Stana rani **piliće**.

Objekat s predikatom čini predikatski skup.

Priloške odredbe kazivaje kako je štogod urađeno, kad i di se štogod trevilo. Postoje priloške odredbe za vreme, misto i način, uzrok i količinu.

Priloške odredbe s predikatom čine predikatski skup.

Priloške odredbe za misto odgovaraje na pitanje **DI?**

Ker se sigr **u avliji**.

Zdila je **na astalu**.

Priloške odredbe za vreme odgovaraje na pitanje **KAD?**

Ujtru idemo na pecu.

Dica **poslipodne** iđu u škulu.

Priloške odredbe za način odgovaraje na pitanje **KAKO?**

On **friško** trči.

Luka **lipo** klapi.

Priloške odredbe za uzrok odgovaraje na pitanje **ZAŠTO?**

Iđe u škulu zbog **znanja**.

Oduzo se od **strava**.

Priloške odredbe za količinu odgovaraje na pitanje **KOLIKO?**

Iđe u škulu zbog tušta **znanja**.

Oduzo se od velikog **strava**.

Zadaci

1. Proširi rečenice predikatskim skupom riči:

Dite piva.

Majstor priopravlja.

Nana peče.

Slušaje.

Deklamuju.

Sunce sjaji.

Siva.

2. Napiši kako se ove radnje mogu vršit:

Perem pendžer.

Stiže na misu.

Prilaze ulicu.

Pripravlja je užnu.

3. Čime obavljamo slideće radnje? Sastavi rečenice i zapiši na linije.

Sičemo kruv.

Slikamo cviće.

Peremo ruvo.

Kosimo ditelnu.

4. Napiši u pisanku kad i di voliš najvećma provodit slobodno vrime: **Najvećma volim.**

BOŽIĆ U JEDNOM DANU

Čini mi se cilu vičnost
Da voz mili i klopapa,
A Božić je na izmaku,
snig navio i još pada

Iza mene ostala je
Podstanarska soba mala,
U nju Božić nije svraćo
Nema traga od blagdana.

Vidim salaš, roditelje,
Vruću sobu, slamu, granu
I s božićne sviće vosak
Kako kapa po astalu.

Znam da će me prvo pitat
Jel ti zima, jesil gladna,
A pitaće i kako sam
Provodila Božić sama.

Kazivat njim bolje neću
Da ji ne bi rastužila
Al se bojim istinu će
Opaziti u očima.

Šal privijam oko glave
sav načičkan iglicama,
prti nema a daleko
od stanice do salaša.

Kad nazovem „Faljen Isus“
čestitam po običaju,
svi Božići mog ditiinjstva
Prid očima zasijaju.

Sve je isto ko i kadgod
I anđeli od artije,
al ko da je soba veća
I peć ko da većma grije.

Moram natrag, voz klopapa
znam čeka me soba mala,
peć u kojoj nema žara
Okna ledom zakovana.

Gabrijela Diklić

Ključne riječi

Božić, snig, blagdani

Manje poznate riječi

klopapat – ritmičan zvuk gvozdene točkova voza koji se kreće po šinama

blagdan, m. rod – svetac

načičkan – gusto nanizan, namećan

kadgod – nekad

natrag – nazad

Divanimo o pismu

Kako je pisnikinja putovala kući za Božić?

Šta nije tila kazat roditeljima? Kako je išla od stanice do salaša?

Uoči zašto joj je povratak u podstanarsku sobicu bio težak.

Podvuči stihove koji pokazuje tiskobu.

Po čemu se razlikuje Božić kadgod i danas?

Iz koje strofe saznajemo mjesto stanovanja pisnikinje?

Podvuči strofe koje dočaravaju božićno raspoloženje u rodnoj kući?

Kako izgleda Božić u vašoj porodici? Ispričaj!

Zadatak

Napiši pismeni sastav na temu **Božić u mojoj porodici**.

NEK SE ZNADE DA BUNJEVAC ŽIVI

PROMINLJIVE VRSTE RIČI

Prominljive riči minjaje svoj oblik.

- **Imenice** su prominljive vrste reči kojima se imenuje biće, predmet el pojava. Gramatičke kategorije su njim rod, broj i padež. Mogu vršit službu subjekta, imenskog dila predikata, objekta, apozicije, atributa i priloške odredbe. Imenice imaje muški, ženski i sridnji rod. Mogu bit u jednini el množini. Po značenju se dile na: vlastite, zajedničke, zbirne, gradivne, misaone, glagolske i brojne. Promina se naziva deklinacija.
- **Zaminice** su prominljive vrste riči kojima se zaminjuju imena bića i predmeta. Mogu bit imenske i pridevske.
- **Pridevi** su imenske riči koje stoje nuz imenicu i bliže je određivaje. Pridevi mogu bit opisni, prisvojni, gradivni, vrimenski, misni.
- **Brojovi** su prominljive vrste riči kojima se izražava koliko ima čega na broju el koje je što god po redu. Brojovi mogu bit osnovni redni el zbirni.
- **Glagoli** su riči koje označavaje radnju, stanje el zbivanje.

Glagolski oblici se dile na **lične** i **nelične** glagolske oblike. **Nelični glagolski oblici** su: infinitiv, radni glagolski pridev, trpni glagolski pridev, glagolski prilog prošli i glagolski prilog sadašnji. **Lični glagolski oblici** su: prezent, perfekat, futur I, futur II, imperfekat, pluskvanperfekat, aorist, imperativ, potencijal.

Zadaci

1. Kojim se pridevima mož opisat:

lice	_____
nos	_____
uši	_____
zubi	_____
usta	_____
kosa	_____
osobine ličnosti	_____

2. Podvuči zaminice.

Pogledajte dico, ovu našu prilipu i breskrajnu ravnicu. Sve se ustalasalo od ovakog mladog žita u proliće. Njive se pružaje sve dok se u daljini ne spoje s našim plavim nebom. Sitne kapi rose sjaje se na zelenim listovima žita. A viter ji lagano njija, ko da ji oće otaleg otrgnit.

3. Napiši slovima slideće brojove: 4, 11, 14, 500, 60, 123, 72, 965.

4. Napiši u pisanku pored glagola dal označavaje radnju, stanje el zbivanje.
rast, brisat, plakat, grmit, sivat, gurat, smijat, razdanjivat, kupit, drćat, upaćit.

5. U pisanku napiši imena bića, predmeta, lično ime i ime grada s početnim slovima: N, B, M, P.

NEPROMINLJIVE VRSTE RIČI

Neprominljive riči uvijek imaju isti oblik. Taj oblik se u rečenici nikad ne minja.

Ode pripadaje: prilozi, pridlozi, uzvici, veznici i riče.

Prilozi

Prilozi su riči koje stoje nuz glagole i kazivaje **KAD, DI, KAKO, ZAŠTO, KOLIKO** se vrši radnja.

Prikosutra ću doć.

Na podne zvoni u crkvi.

Lane je počo divanit.

Noćos je počelo mrznit.

Riči: prikosutra, na podne, lane, noćos kazivaje **KAD** se štogod radi. To su **prilozi za vrime**.

Daleko je oćo odaleg.

Ode nema nikog.

Tamo triba stignit.

Riči: daleko, ode, tamo kazivaje **DI** se štogod radi. To su **prilozi za misto**.

Lipo deklamuje pismu.

Dica su **brzo** došla.

Mama **vridno** radi.

Riči: lipo, brzo, vridno kazivaje **KAKO** se štogod radi. To su **prilozi za naćin**.

Uzo sam **puno** kruva.

Popio sam **malo** mlika.

Riči: puno i malo kazivaje **KOLIKO** je štogod uzeto. To su **prilozi za količinu**.

Došo sam **zato** što želim.

Rič zato pridstavlja **prilog za uzrok**.

Pridlozi

Riči: na, kod, prid, u, nuz, prema, od, pri, iznad, više, pokazivaje odnos med bićima, stvarima el izmed bića i stvari. To su pridlozi.

Zardelija je **NA DRVETU**

Marko je **KOD** Stipana.

PRID crkvom je puno svita.

Cviće je **U** vazi.

NUZ put raste titrica.

Uzvici

Riči: je, juj, al, avjak, joj, ej, hi iskazivaje razna osićanja (sriću, tugu, začuđenost, stra, bol) i zovu se uzvici.

JE, što je dobro!

JUJ, mogla si past!

AL si to lipo napisol!

AVJAK što si pametna!

Veznici

Riči koje povezivaje riči el rečenice zovu se veznici. To su: i, pa, ni, a, al, el, već, dok.

mama **I** tata

zardelije **I** trišnjje

dobro **EL** rđavo

Nana kuva **I** sprema.

Obukla sam se **PA** smo krenili.

Nema **NI** kruva **NI** mlika.

Ričce

Riči: ne, da, baš, moždar, li, zovu se ričce. Njima se kaziva lični stav onog ko divani prema onom o čem divani.

Jestel čuli novost?

Da, jesmo.

Ne, nismo, borame.

Moždar još nije kasno.

Baš bi volio ić u rod.

Zadaci

1. Zapiši u pisanku šta označavaje dati prilozi:

brzo, zato, malo, oma, di, lako, sporo, kadgod, tamo, već, lipo, još, zbog tog, ovoliko, blizu, puno, tušta, danas.

2. Obilужи pridloge u rečenicama:

Knjiga je bila na astalu. Uvik stoji ispid vrata, a mačka leži pod stocom. Iđi polagacko pored kuće i ne slušaj pismu koja se piva u sobi.

3. Napiši koje uzvike upotribljavaš u slidećim radnjama:

Boli te zub

Raduješ se petici

Tužan si zbog odlaska druga

Promašio si gol

4. Pripoznaj veznike i zaokruži ji:

I, jao, lipo, al, nego, ode, nuz, pa, već.

ŽEDAN KURJAK

Ključne riječi

šuma, kurjak, izvor, glad

Jedared zdravo davno živio u jednoj velikoj šumi kurjak. Trevilo se jedared pa se kurjak razbolio i nije mogao ići. Lego je tako u lad ispod jednog velikog drveta. Već je zdravo ogladnio, počela su mu krčiti crva, pa stane misliti kako bi došao do kakog zalogaja. Malo dalje bio je jedan izvor, u šumi tišina, nigdje žive duše. Kad, jedared vidi jednu ovцу da pije vode na izvoru, pa stane misliti kako bi je volio poist makar na privaru. Pa je stane moliti:

„Draga ovco, molim te donesi mi malo vode, zdravo sam žedan. A ja ti dajem časnu riječ da ćemo odesle biti prijatelji, nijedan kurjak neće više nikad dirati ovce, živ ćemo u miru i slogi, bićemo pravi prijatelji do kraja života.”

Ovca ga sasluša pa mu kaže:

„Dragi kurjače, ja ti sve virujem i rado bi ti dala vode samo se bojim da si ti većma gladan nek žedan.”

Bunjevačka basna

Isprispovidala Ana Vojnić Kortmiš

(iz knjige „Tandrčak i njegovo blago 5”)

Divanimo o basni

Ko su likovi u ovoj basni?

Koje osobine ima kurjak, a koje ovca?

Zbog čega kurjak ne lovi ovcu nego se služi lukavstvom?

Objasni kako je ovca mogla znati da kurjak neće ispunit obećanje.

Kako su ljudi pridstavljeni u ovoj basni?

Šta saznaješ na osnovu posljednje rečenice u tekstu?

Šta sve možemo naučiti iz ove basne?

Sigrajmo se

Basnu prvo naučite izražajno čitati, a onda podijelite uloge: narator, kurjak i ovca.

Sa tako podijeljenim ulogama odglumite ovu basnu.

Manje poznate riječi

kurjak, m. rod – vuk

trevit – kad se što god desi

zdravo – vrlo, jako

PRELJSKA PISMA

Kolo igra, tamburica svira

Kolo igra, tamburica svira,
Pisma ječi, neda noći mira;
Svud se čuje, svud se šorom znade
Da Bunjevac dušu ne izdade;
Veseli se – svaki mu se divi;
Nek se znade da Bunjevac živi!

Nije majka rodila sinaka
Ko što j sinak divnih Bunjevaka;
Nit će majka roditi junaka;
Ko Bunjevca taka veseljaka;
Kolo vodi – svaki mu se divi;
Nek se znade da Bunjevac živi!

Ni divojke ne biše u nane,
Ko što j ćerka bunjevačke grane;
Svilu nosi, a zlatom se krasi,
Crne oči, crne su joj vlasi;
Kolo igra – svaki joj se divi;
Nek se znade da Bunjevka živi!

Ori pismo, tambur tamburice,
Nek se čuju daleko ti žice;
Nek se gori, a i doli znade;
Da Bunjevac dušu ne izdade;
Prelo kupi, nek se svaki divi
Nek se znade da Bunjevac živi!

Nikola Kujundžić

Zadaci

1. Saznaj kad je nastala ova preljska pisma.
2. Na osnovu druge strofe u pismi:
 - a) Opiši Bunjevku.
 - b) Nacrtaj portret Bunjevke.

PRELO

Ključne riječi

prest, prelo, prelja, pisma

Bunjevci su uvijek bili zdravo vezani za pismu i igru. Prelo je bilo zimsko okupljanje čeljadi nuz pismu, igru i veselje. Održava se za vrime poklada, a to je vrime svake godine od Tri kralja (6. januar) do Čiste sride, a završava se Debelim četvrtkom.

Rič *prelo* je postala od glagola *prest*. U starije vrime prelom se zvao i ženski radni sastanak na kojem se radilo na preslici. Žena koja prede na preslici zove se prelja. Nuz poso se pored divana znalo i pivat.

Prelom se nazivo običaj, koji se održavo jedared jel dvared godišnje. Divojake su pozivale svoje drugarice i prijateljice da se nuz divan i pismu pomogne mami el nani, prest vuna el tkat platno od kudelje el lana.

Obično su dolazili i momci, tu bi se zadržali i na večeri, kartali su se, pa se druženje nastavljalo nuz gajdaša, harmonikaša, a pokadkad i tamburaše.

Redovno prelo se u svakoj bunjevačkoj kući održavalo prve nedilje posli disnotora. Glava kuće, bačo, za ovo prelo je pozivo sve članove familije, kako mlađe tako i starije rođake. Pripravljana je svečana užna, a svi pozvani na disnotorsko prelo su dobijali darove. Vridnost dara je uvijek zavisila od veličine gazdašaga domaćina prela, pa i broja pozvani gostivi. Darovima se nije „gledalo u zube“. Darivale su se: maramice, marama na glavu, muškarcima poše el košulje.

Kuvana je svečana užna, a od kolača su se služili fanki i šeširići sa salom.

Tekst iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik“, prema Đurđici Skenderović

VAŽNO JE ZNAT

Prvo javno Veliko bunjevačko prelo u Subotici održano je 2. februara na Marin dan 1879. Okupilo se više od 1.000 ljudi obučeni u bunjevačke svečane nošnje. Na ovom prelu je za najlipšu preljsku pismu izabrana pisma Nikole Kujundžića „Kolo igra, tamburica svira“, koja se i danas piva.

Zadatak

Objasni šta znači izreka: *Darovima se nije „gledalo u zube“*.

Pitanja:

1. Šta je prelo?
2. Kad se prelo održava?
3. Od koje riči je nastala rič prelo?
4. Opiši žensko prelo.
5. Kad se održavalo redovno prelo?
6. Šta je pripravlano za užnu na prelo?
7. Uporedi današnju i kadgodašnju proslavu prela, pa napiši sličnosti i razlike.
8. Šta misliš, šta bi se danas moglo darivat na redovnom prelu?

BUNJEVAČKA NOŠNJA

Ključne riječi
bunjevačka nošnja,
identitet, narod

Nošnja je jedan od osnovni pokazatelja narodnog identiteta.

Ženska bunjevačka nošnja

Bunjevke su strogo poštivale razlike u nošnji, ako se ona nosila za radne el svečane blagdanske, radosne i žalosne prigode u porodici. Izgled narodne bunjevačke nošnje zavisio je od godišnjeg doba, starosne dobi Bunjevke i od radni, svečarski i društveni obaveza.

Cic

Sefir

Ženska bunjevačka nošnja mož bit:

- radna, svakidašnja,
- svečano ruvo za crkvu i za svece,
- svadbena nošnja – ruvo za vinčanje,
- ruvo za žalost – uvijek crno,
- svečana narodna nošnja.

Cicana nošnja

Skute se ubrajaju u dolnje žensko rublje. Uvijek su bile tkane od lana i pamuka. Nadovezivale se na košulju koja se uvijek upaše u skute. Šivene su od biljeg platna, u tri pole, ne tušta široke. Oko pojasa su nabrane, a vezale su se „uskutnjakom“. **Turnir** se isto ubraja u donji veš, to je nika vrsta platnenog valjka, koje su žene vezivale oko struka. Namina njim je bila da suknje lipče stoje i da se lakše nose. Turnir se potpasivo, kaiš se opasivo, a pregača se pripasivala.

Gornje suknje su bile radne ili svečane, prilagođene klimatskim uslovima: zimske, ljetne, prolićne suknje.

Te gornje suknje su s početka bile vunene, tkane od fine vune u svakakim bojama pa i sa šarama. Bile suknje su široke, od 5 do 6 pola, dužina uvijek ispod članjaka na nogama.

Suknje su se smotavale i nikad nisu ostavljane da vise u šafneru.

Radna nošnja je bila jednostavnija, lakša i praktičnija. Zavisila je od godišnjeg doba. Liti su koristili lakše materijale, cic, sefir, delin.

Čurdija

Zimi su se koristili kakvi deblji materijali: flanel, dihtin, tenis, parket. Od ovi materijala su se šile podsuknje i leveša, ali uvijek na kopčanje po dužini, na pucad ili kopče.

Pregače su liti bile od lakši materijala, obično kao i leveša. Zimi je pregača bila tkana od vune u jednu polu, razni boja, čak i crna sa malo diskretnim šarama. Zimi je takva pregača imala posebnu namenu, štiti je tlo od zime. Vezivale su se upletenom vunicom, obično obmotanom oko struka i vezivana naprid. Take pregače nisu imale džep, dok su šivene pregače uvijek na strani imale džep.

Najstariji odivni predmet, a namijenjen zimskom periodu je **čurdija**.

Marama su neizostavni i veoma značajan dio bunjevačke narodne nošnje.

Postoje marama za glavu i marama za vrat.

Svakidašnje marama su uslovljene potrebama pa i godišnjim dobom. Cicove marama su se nosile liti, obično su svitlije boje, štatile su od jakog sunca.

Bunjevke su vrlo često išle bose. Najčešće su nosile papuče el cipele.

VAŽNO JE ZNAT

Bunjevka kad se uda meće maramu na glavu i skida je samo kad ide spavat. Mlađe žene nosile su džegu, malu kapicu od takog materijala ko što joj je bilo ruvo. Posli udaje Bunjevka više nikad ne obuče ništa bilo, kako ne bi „uzimala“ sriću od svoje dice, pogotovo ženske. Što ide starija, tako su i boje ruva koje oblači tamnije.

Džega

Muška bunjevačka nošnja

Košulja i gaće su napravljene od grubog platna. Košulje su dugački rukava, malo nabrane na leđima i komotne.

Gaće su bile komotne i vezivale su se u struku svitnjakom. Liti su gaće slobodne, a zimi su se obmotavale oko noga i na nji su se navlačile čakčire.

Prusluk se nosio priko košulje, bio je najčešće od crnog materijala. **Čakčire** su bile uske i priljubljene nuz noge.

Opaklija i popršnjak činili su zimsku mušku odiju. I jedno i drugo se izrađivalo od ovčijeg krzna. Opaklija je veliki krzneni ogrtač, rađen od 11 do 13 pola, obično dovaća do zemlje.

Muška nošnja

Dida u opakliji i drvenim klompama

Opaklija je služila i ko prostirka za odmor. **Popršnjak** je zimski odivni predmet, izrađen od krzna i pokrivo je, kako i sam naziv kaže, prsa. Štitio je od zime i vitra, zakopčavo se na ramenu i sa strane.

Bunjevci su nosili opanke, papuče, čizme i klompe. Opanke su kožna obuća zanatske izrade. Đon je načinjen od jake goveđe kože, a gornji dio od malo mekše kože, uvijek sa jezikom naprid. Opanke nisu bili ugodna obuća dok se ne razgaze. U nji je lako dospivala prašina pa i blato, al su se lako čistili jednim trešenjom. Opanke su se mogli nositi na bosu nogu, al i sa čorapama, obično debljim valjanim.

Bunjevac nije išo gologlav, na glavi je imo šešir el šubaru. Gologlav je bio samo za astalom, prilikom molitvi el u crkvi.

*„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”,
prema Mariji Bojanin*

ZANIMLJIVOST

Bunjevački muški svečan prusluk imo je srebrnu pucad. Šiven je isto od lionske svile, ko i ženska svečana ruva, samo se vodila briga o dezenu.

Zadaci

1. Šta saznajemo iz ovog teksta? Ako je tvrdnja tačna, zaokruži DA, a ako nije, zaokruži NE.

Nošnja je jedan od osnovni pokazatelja narodnog identiteta.	DA	NE
Razlikujemo radnu, svečanu, svadbenu nošnju i ruvo za žalost.	DA	NE
Na izgled narodne bunjevačke nošnje uticala je: klima, starosno dobo Bunjevke i radne, svečarske i društvene obaveze.	DA	NE
Skute i turnir se ubrajaje u dolnji veš.	DA	NE
Od radne nošnje liti su koristili lakše materijale – cic, sefir, delin.	DA	NE
Najstariji odivni predmet poznat etnologima, a naminjen zimskom periodu je čurdija.	DA	NE
Postoje marame za glavu i marame za vrat.	DA	NE
Bunjevke su obuvale samo štikle.	DA	NE
Čakšire su široke pantalone.	DA	NE
Opaklija i popršnjak činili su proličnu mušku odiću.	DA	NE
Bunjevci su nosili opanke, papuče, klompe i patike.	DA	NE
Bunjevac nikad nije skido s glave šešir i šubar.	DA	NE

2. Sznaj kako se zove zanatlija koji pravi šešire. Raspitaj se di postoji ova zanatska radnja.

3. Sznaj ko su etnolozi i čime se oni bave.

4. Razvrstaj u tabelu odivne predmete iz teksta.

odića	obuća	odivni dodaci

SIĆANJE

MOJA NANA

Ključne riječi

tunja, jesen, orman, nana

Širi se miris zlatni tunja,
Mirisni tunja sa ormana.
Kako bi časkom pojila jednu,
Ali mi ne da moja nana.

Te žute tunje, mirisno voće!
Kako baš srce nji da oće!
Kradom ji tako ja gledam dugo...
Ta daće nana. Šta će drugo.

Ni jesen nije ko što je bila
Brez žuti tunja i moje nane.
Uz nji sam najlipše snove snila
U one srićne ditiñje dane.

Da mi je opet da kadgod ostim
Opojni miris sa ormana.
Da mi je opet da kadgod čujem
Kako me ruži moja nana.

Alisa Prčić

Divanimo o pismi

Čiji miris se širi sa ormana?
Zašto su dici tunje bile zabranjene?
Kad je dite dobilo ist tunju?
Di su stojale tunje?
Podvuči stihove koji oslikavaju želju pisanikinje.

Manje poznate riječi:

tunja, ž. rod – žuti plod jakog mirisa

ružiti – grđiti

ostiti – ositi

Zadaci

1. Nauči lipo deklamovati, jel čitati pismu.
2. Napiši sastav el pismu na temu **Moja nana**.

SVADBENI OBIČAJI KOD BUNJEVACA

Ključne riječi

momak, divojka, rozolija

Kadgod su se momci i divojke upoznawali na divanu, u kolu i na prelima. Momak je biro divojku „sram sebe“, po ugledu i po imanju. Kad bi starešine odlučile da ožene momka, u divojačku kuću bi dvi cure sa momkove strane odnele rakiju, koja se sastojala od velike svilene maramice, vezene i ukrašene rojtama, maramice, jabuke nazadivane zlatnim, srebrnim i bakarnim novcom, naspram njegovog imovnog stanja.

Kadgodašnji mladenci

Pored svega ovog nosile su se i dvi bočice slatke rakije u maloj kotarici iskićenoj perlicama i pantljikama. Ovako iskićena rakija zvala se rozolija. Bogatije familije su nosile i jedan el dva niza dukata oko rozolije. Kad se donese rakija mladinoj kući, ako roditelji prime rakiju to znači da pristaju udat svoju ćer. Ako ne prime rakiju, onda rozoliju i kotaricu vraćaje proscu, najkasnije već sutra.

Rukovanje je bilo uvek u nedilju. Taj dan divojka nakiti perlicama svoje drugarice i čeka goste u svekrvinom ruvu. Rukovanje se obavljalo u krugu najuže rodbine i najbolji drugarica. Momkova sestra divojki meće perlicu u kosu. Uveče, posli večere, dolazi đuevigija sa svojim drugovima i svircima. Posli večere odigra se nekoliko igara, pa đuevigija u pratnji svoji drugova i sviraca ide kući. Od rukovanja do vinčanja svake nedilje kogod sa momačke strane je vodio divojku u crkvu. Prija sami svatova divojačko ruvo je bilo posebno lipo poslagano.

Mastalundžije su bili momci sa mladoženjine strane. Mastalundžije su bile zakićene perlicama na šeširu, a prsa pantljikama i perlicama.

U nedilju prid svatove išlo se rad divojkinog ruva. U ponediljak su se počeli kupiti gosti noseći dar i kralalj (slatki kolači, el torta, el boca vina).

„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik“, prema Miji Mandiću

Manje poznate riči

starešina, m. rod – prvi u nekoj grupi, zajednici

pantljika, ž. rod – uska traka od tkanine za ukras

perlica, ž. rod – cvit od veštačkog materijala jel živog cvića (njom se kite svatovi)

dar, m. rod – poklon

rozolija, ž. rod – okičena boca u kojoj je rakija, nosi se u prošnju

mastalundžije, sr. rod – momci sa mladoženjine strane. U stara vrimena oni su čuvali snašu da je ne otmu Turci. Išli su na konjima i bili naoružani.

rakija, ž. rod – jako alkoholno piće koje se dobiva destilacijom cefre od voća

ZANIMLJIVOSTI

Dobit košar – Izreka je kod Bunjevaca koja je nastala tokom praktikovanja ovog običaja i znači da je prosac odbijen, jel da je kogod ostavljen (momak el cura).

Pitanja:

1. Opiši kako je izgledala prosidba divojke.
2. Opiši rozoliju.
3. Navedi šta se dešavalo od prosidbe do svatova.
4. Kojeg dana u nedilji su bili svatovi?
5. Navedi koji su običaji prithodili prija svatova.
6. Ko su bile mastalundžije?
7. Istraži koji običaji prija svatova su se i danas zadržali, a koji više nema.

Zadaci

Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

1. Kad bi starešine odlučile oženit momka, u divojačku kuću bi se nosila:
 - a) marama
 - b) višnjevača
 - c) rakija
2. Iskićena rakija se zvala:
 - a) razolija
 - b) rezolija
 - c) rozolija
3. Rakiju su nosile:
 - a) tri cure sa mladine strane
 - b) jedna cura s momkove strane
 - c) dvi cure s momkove strane
4. Ako divojkini roditelji prime rakiju, to znači:
 - a) da ne pristaju udat ćerku
 - b) da pristaju udat ćerku
5. Rukovanje je uvijek bilo:
 - a) u subatu
 - b) u nedilju
 - c) u sridu
6. Na rukovanju, divojka čeka goste u:
 - a) svekrovom ruvu
 - b) svekrovinom ruvu
 - c) kuminom ruvu
7. Od rukovanja do vinčanja, svake nedilje
 - a) kogod s momkove strane vodi divojku u crkvu
 - b) kogod s mladine strane vodi divojku u crkvu
 - c) starosvatica vodi divojku u crkvu
8. Mastalundžije su:
 - a) momci sa mladoženjine strane
 - b) divojkina braća
9. Kravalj je:
 - a) slatki kolač, torta, boca vina
 - b) pečeno prase
 - c) pleten kolač

Snaša i đuvegija s početka XX veka

OBIČAJ NA CVITNU NEDILJU

Ključne riječi

Cvitna nedilja, mlado, zeleno žito, umivanje

Bunjevci su sačuvali lip običaj na Cvitnu nedilju – umivanje u mladom, zelenom žitu.

Bunjevački običaj je da se u subatu pridveče načupa mlado, zeleno žito. U nedilju, prija izlaska sunca žito se prilije vodom. Ujtru kad čeljad ustanu umivaje se u mladom zelenom žitu. Ne taremo lice, već triba da se samo osuši da budemo mladi i lipi.

Na Cvitnu nedilju, cicamacu nosimo u crkvu i na groblje.

Umivanje u zelenom žitu

(„Bunjevačke novine“, godina VI, april 2010, broj 58)

Zadatak

Pročitaj date tvrdnje. Ako je rečenica tačna zaokruži DA, a ako je netačna zaokruži NE.

Na Cvitnu nedilju se umivamo u travi.	DA	NE
Žito se čupa u subatu ujutru.	DA	NE
U nedilju prija izlaska sunca, žito se prilije vodom.	DA	NE
Na Cvitnu nedilju se umivamo u mladom, zelenom žitu.	DA	NE
Obavezno triba otrt lice.	DA	NE
U zelenom žitu se umivamo da budemo mladi i lipi.	DA	NE
Na Cvitnu nedilju nosimo cicamacu u crkvu.	DA	NE

OBIČAJ NA USKRS

Ključne riječi

Uskrs, posvetlište, pleten kolač, šareno jaje

Na Velik četvrtak moglo se raditi do tri sata posli podne. Posli tog su se vezala zvona u crkvi. Narod je ulazio u kuću i išo u crkvu. Na Velik petak se nije ništa radilo. Postilo se, sušilo, što je značilo da se ništa osim kruva ne ide. Moglo se pit malo vode.

U subatu, ujutru spremalo se ilo „posvetlište“. Rano ujutru žene su pekle pletene kolače. Kuvala se šunka, divenica, jaja. Pripravljalo se ren. Ovo ilo se meće u pletenu kotarcu ukrašenu šlingom el lipom

salvetom el peškirom i nosimo u crkvu da posvetimo. Kadgod su žene pekle lakumića i davale prošnjakovima koji su bili ispid crkve. Na posvetlište se ide u dva i u tri sata po-

Posvetlište

Uskršnji simboli

slipodne. Velika subata je vrime kad se zgotovljaje poslidnje priprave za Uskrs. Sve u kući mora bit čisto.

U subatu poslipodne dica triba da načupaje mladog žita u košar i da naprave gnjizdo za zeca.

Uskršnje šareno jaje je simbol Uskrsa. Jaja su se oduvik šarala raznim tehnikama. U novije vrime Bunjevke jaja ukrašavaje slamom i farbaje u lukovini.

Zadaci

1. Napiši u pisanku kako se vi u vašoj kući spremate za Uskrs.
2. Riši osmosmerku.

J	T	O	D	Z	I	NJ	G	P
A	LJ	I	D	E	N	D	F	N
J	Š	U	N	K	A	F	B	E
A	C	I	N	E	V	I	D	R
J	A	C	A	M	A	C	I	C
E	A	U	S	K	R	S	C	E
K	O	L	A	Č	T	P	A	Z
P	O	M	O	R	A	N	Ž	A

cicamaca
Uskrs
nedilja
pomorandža
gnjizdo
trava
zec
dica
kolač
šunka
divenica
ren
jaja

VIROVANJE U BOLJA SUTRA

SRIČA

Na tuđ salaš njeg su dali
Kad je bio fajn mali.
Deset lita, blid i suv,
Zarađivo je za kruv.

Bilo ji je tušta dice,
A baćo je zdravo pio.
Primanja su bila mala
Pa su dica gladovala.

Trpio je razne muke,
Propalo je mnoga jutra,
Al gajio uvik nadu,
Virovo u bolje sutra.

Iz škole ga ispisali,
Patio je zbog tog čina.
Nije mogo više učit,
Kod drugog je moro služit.

Kod gazda je guske čuvo,
To mu bio prvi poso,
Oma zatim svinjar bio
I na kraju čoban posto.

Ranu, čizme, kabanicu
To su gazde njemu dale.
Plaćali ga kad su tili,
Često puta privarili.

Izdržo je sve belaje.
Kuću svoju je pomago.
Podizo je braću, sestre.
Virovo i ulago.

Posli vojske kad je došo
Na tuđ salaš di je bio
Sa gazdom se pogodio,
Svoje stado zapatio.

Čuvo ovce niko vrime,
Kad su prošle dvi-tri zime
Svoje stado odvojio,
Salašu se svom vratio.
Kazo braći i sestrama
– Odsele ću živit s vama.

Vinko Janković

Ključne riječi

salaš, kruv, dica, nada

Manje poznate riječi

kruv, m. rod – hleb

belaj, m. rod – nevolja

tušta – puno

Zadaci

1. Napiši u pisanku ukratko o čem se divani u ovoj pismi.
2. Opiši kadgodašnje stanje u društvu na osnovu sadržaja pisme.
3. Napiši u pisanku šta je za tebe srića?

Groktalice, lirsko-epske pisme

Ključne riječi

groktalice, lirsko-epske pisme, zapisivači pisama

Groktalice su lirsko-epske deseteračke narodne pisme koje su se pivale uzimanjom dubokog glasa iz grla, brez pratnje instrumenta. Ovi pisama nema tušta, digod oko stotine. Ispivane su na ikavici, a prvi njev zapisivač bio je Blaško Rajić. Pisme koje je skupio objavio je u knjigi „Narodno blago,” 1910. godine. Ispivale su ji uglavnom starije žene, koje su ji i prinosile s kolina na kolino. U groktalicama se divani o životu, smrti, odnosima med ljudima, ljubavi i mržnji, odnosu mladi prema roditeljima, ko i teme o junaštvu i kukavičluk.

*www.bunjevci.net, Bunjevačka književnost
Suzana Kujundžić Ostojić*

Vila bi mu odšalila šalu

Svilu prede Ružica divojka,
Svilu prede, a brišin pripređa.
Kad divojka Ruža ožednila,
Svilu baca na kamen studenac,
Brišim baca na zelenu travu.
Da potraži lađane vodice,
Ona nađe okno vode ladne,
Sagne s Ruža da vode zavati,
Al podvikne čoban od ovaca:
„Ne pi vode rumena Ružice,
Ne pi vode sa toga izvora.
Tu su vodu vile otrovale,
U vodi su čedo okupale.
Nit kršteno nit od zla miveno,
Nit se smije nit ručice daje.”
A podvikne vila zagorkinja:
„Mol se Bogu, čoban od ovaca,
Šta je tebe sačuvala majka.
Sačuvala majka od uroka,
Ja bi tebi odšalila šalu.
Tripud bi ti bile progonila ovce
Četvrti put tebe, lično pogodila.”

*Bunjevačka groktalica
Ispivala Ana Vojnić Kortmiš*

Manje poznate riječi

brišim, m. rod – svilen konac
studenac, m. rod – izvor vode
zagorkinja, ž. rod – iz gore

Zadatak

Poslušajte groktalicu na času, pa napiši u pisanku svoje utiske.

DIDIN PIVAC

Ključne riječi

dida, baba, pivac, kokoška

Živio tako jedared u jednom selu jedan dida, bio je udovac. Imo je samo jednu malu kuću i jednog pivca. U komšiluku je živila jedna matora divojka koja se nikad nije udavala, a bila je već baba. Bila je zdravo sebična i ni se ni skim komšijala, a imala je jednu kokošku. Didin pivac i babina kokoška su se zdravo lipo družili i komšijali. Zajedno su se šetali po obadvi avlije, zajedno čeprkali. Kad dida da pivcu kuruza, on oma zove i kokošku pa zajedno idu. Al kokoška svaki dan babi snese jaja, pa ona kuva jaja, peče kajgane, pa svake fele kolača, od jaja. Kad jedared dida ište od babe koje jaje.

„Tako sam se zaželio jaja. A vidiš, tvoja kokoška stalno kod nas ide.” A baba se onda naprnila stra boga, pa kaže: „Ne bi moja kokoška tamo išla da je tvoj pivac ne zove. Ja ne dam jaja ni slučajno. Neću se ja sad razbacivat kad sam naučila šporovat. A kad bi ti ijo jaja nek tebi tvoj pivac snese.” „Pa kad neće”, kaže dida. „A ti ga istuči,” kaže baba.

Dida uzo metlu pa zamanio da ošine pivca, a pivac se usprnio, pa biž. Priletio kapiju, pa biž i biž priko njiva, priko dola i šuma, pa pravac u carov dvorac. Kad je stigo tamo, a car baš lego na podne da malo odspava. Pivac došo pod pendžer pa kukuriče. „Ustaj care, daj mi blago da me moj gazda više ne tuče!” Car se rasrdio što mu pivac ne da spavat pa kaže slugama: „Uzmite tog pivca, pa ga bacite u tu baru iza kuće!”

Sluge poslušaje i bace pivca u vodu, a pivac se latio, popio svu vodu, pa izašo iz bare i opet oči caru pod pendžer pa piva: „Kukuriku! Ustaj care, daj mi blago da me moj gazda više ne tuče!” Car opet kaže slugama: „Uzmite tog pivca pa ga bacite u vrilu peć”. A pivac oma povraća svu onu ladnu vodu što je popio, pa se peć oladila, a pivac izašo, pa opet ode caru pod pendžer i piva: „Kukuriku! Ustaj care, daj mi blago da me moj gazda više ne tuče!” Car opet kaže slugama: „Al već uzmite tog dosadnog pivca pa ga zatvorite u riznicu. Ne dajte mu ni ist ni pit, pa nek tamo završi da me više ne uznemirava.”

Sluge zatvore pivca u riznicu, vrata zaključaje, al su zaboravili da je pendžer otvoren. Kad je pivac vidio toliko silno blago, bome je oma počo gutat i zlato i srebro, pa je još i nanizo oko vrata, oko noga, oko krila, lančića, karpelaca i prstenja, pa je još i svezo jedan bućur i metnio ga na leđa, iskočio kroz pendžer pa uteko. Išo je priko njiva kako je došo, pa pravac svojem gazdi. Kad je došo blizo zakukuriko je: „Kukuriku gazda! Raširi ponjavu”.

Kad je dida čuvo svojeg pivca zdravo se obradovo, jel je mislio da se pivac više nikad neće ni vratit. Zdravo mu je bilo žavo što ga je tío udarit metlom. Dida raširi ponjavu prid kuću. Kad je pivac počo skidat nakit, pa iz volje istreso šta je proguto, bućur odrišio. To je bila jedna velika rpa blaga. A baba samo zinila, pa gleda priko ograde i čudi se tolikom blagu. Jedared, kaže didi: „Daj i meni malo blaga. Ti imaš tako tušta, a ja sam zdravo sirota.” Dida joj kaže: „Ne dam. Nek i tebi tvoja kokoška donese.” Pa kad neće – kaže baba. A dida će na to: „A ti je istuči.” Kad je baba spopala metlu, dobro je raspalila kokošku, a kokoška se tako poplašila da je priletila kapiju, pa očla čak u drugo selo i nikad se više nije vratila babi.

*Bunjevačka narodna bajka:
Ispripovidala Ana Vojnić Kortmiš
(Iz knjige „Tandrčak i njegovo blago 4”)*

Manje poznate riči

šporovat – štedit

ošinit – jako udarit

karpelac, m. rod – narukvica

bućur, m. rod – zavežljaj

Divanimo o tekstu

Ko su likovi u ovom tekstu?

Opiši likove iz ovog teksta.

Šta misliš, šta je nedostajalo da bi se lipo slagali ko komšije?

Šta misliš o liku pivca iz ove bajke?

Uoči i podvuči bajkovit element u tekstu.

Da si ti narodni pripovidač kaki bi ti kraj bajke smislio?

Zadatak

Opiši pivca u svoju pisanku. Pri opisivanju koristi tušta prideva.

Prija opisivanja posluži se enciklopedijama i Wikipedijom kako bi prikupio što više informacija o ovoj životinji, a što će ti pomoć pri opisivanju.

UPRAVNI I NEUPRAVNI GOVOR

Upravni govor je navođenje tuđi riči.

Modeli upravnog govora:

Papagaj je ponavlja: „Želim letiti”.
„Želim letiti”, ponavlja je papagaj.
„Želim”, ponavlja je papagaj, „letiti”.

Neupravni govor je pripričavanje tuđi riči.

– Papagaj je ponavlja da želi letiti.

Zadaci

1. Neupravni govor pritvori u upravni:
Joso je kazo Ciliki da uzme penzlu.
Bačo je kazo da sidnemo za astal.
Učiteljica nam je kazla da ćemo pisat kontrolni iz matematike.
2. Slideće rečenice napiši u pisanku, pravilno u upravnom govoru.
PERE KAŽE IĐI NA KAFU.
KOLIKO JE SATI PITA DIDA.
MIRKO PITA KAD JE KONTROLNI IZ BUNJEVAČKOG.
3. Rečenice iz zadatka br. 2. pribaci u neupravni govor.
4. Napravi sa drugovima iz grupe strip na bunjevačkom jeziku.

OBIČAJ NA DOVE

Ključne riči

Dove, kraljice, pisma

Na Duhove – Dove se obilježava kraj uskršnji praznika. To je pomičan svetac, tako da nema svoj stalni datum održavanja.

Običaj je da se na Dove rano ujutru okite pendžeri i kapije na kući, a na salašima još i volarice, kokošinjci, obori i čardakovi. To je bio poso mladog svita iz kuće. Proć ispod zove znači sriću i zdravlje.

Pendžer okičen zovom

Dan prija Dova, posli podne, cure bi se sastajale u kraljicinoj kući, di bi se dogovarile odkaleg će krenit obalazit selo el varoš, koje će se pisme pivat i da podile koja će šta bit. Nisu se one na taj dan sastale prvi put, još od kraja Uskrsa nalazile su se i uvižbavale pivanje, kako ne bi grišile prid svitom. U učenju pisama pomagala njim je uvek jedna starija žena koja je i sama ko cura išla u kraljice.

U kraljice su išle mlade cure, najčešće od 10 do 15 godina. Išle su u grupi od osam cura. Na prvi dan Dova išle su obučene u svilu, a na drugi dan bile su obučene u bilu šlingovanu bluzu i suknju. Išle su bose, a u novije vrime u bilim čorapama i crnim lakovanim cipelama. Na glavi su imale vince – krune od cvića ukrašene perlicama, pantljkama i ogledalcetom, priko kojeg je bio metnut đerdan. Kose su uplitala u pletenice, noć prija kraljica, a sutradan ujutro su ji rasplele i tako išle. Obalazile su gušće naseljena mista, sela, varoš el ušorene salaše.

Dok su išle, pivale su kraljičke pisme, a na pripiv *ljeljo* bi zastale, odigle se petama od zemlje i naklonile se. Što izgleda ko da stalno pocupkivaje, dok su njim đerdani lupkali o ogledalca, od čega se čuo potmuo zvuk.

„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”, prema Suzani Kujundžić Ostojić

Manje poznate riči

volarice, ž. rod – štale za rogatu stoku

Kraljice i čoban

Pitanja:

1. Kad se pendžeri kite zovom?
2. Ko su bile „kraljice“?
3. Kako su se oblačile na prvi dan Dova, a kako na drugi dan?
4. Opiši način izvođenja kraljičke pisme.
5. Opiši izgled kraljica.
6. Pogledajte zajedno u razredu snimak Kraljica u izvođenju BKC Tavankut. Napiši svoja zapažanja.

VAŽNO JE ZNAT

Postoji virovanje o tom zašto se pendžeri kite zovom. Kadgod davno, kad su progonili Isusa, vojska je utrčala za njim u jedno selo. Isus se sakrio u jednu kuću. Vojnici da bi saznali u kojoj se kući Isus sakrio, kazli su kad padne mrak nek čaljad metnu zovu na onaj pendžer u čijoj kući je Isus sakriven. Kad se vojska vratila u selo, svi pendžeri su bili okićeni zovom. Tako je Isus bio spašen.

BUNJEVAČKA KUJNA

Ključne riječi

Kujna, ilo, reduša

U bunjevačkoj kujni značajnu ulogu je imala reduša. Njezin zadatak bio je da za cilu familiju pripravi ilo najčešće od onog čega je bilo na salašu i u zavisnosti od godišnjeg doba. Kadgod je na salašu bio utvrđen raspored ila po danima u nedilji. Ponediljkom se ila rondava čorba i uzlivanca. Utorkom nagusto tarana el gra sa lakumićima. Sridom je bila krumpir čorba i nasuvo. Četvrtkom, nagusto tarana sa mesom el divenicom. Petkom, gumboci na čorbu, poprženi i s pekmezom od crni šljiva. Subatom, na paprikaš krumpira i valjušaka. Nedilja se razlikovala od ostali dana u nedilji. Užna je morala bit svečana, tako da je na astalu morala bit zlatna lipa čorba, meso iz čorbe i sos od višanja el od paradičke, pečeno meso, nagusto krumpir, dunc i salata. Na kraju se zasladiło pogačom el šeširićima el kakom drugom felom kolača.

Kod Bunjevaca, kadgod meso nije bilo često na astalu al se zato ilo dosta zeleniša i mlika i mlični domaći proizvoda. Reduša je sama pekla kruz, somun koji je znao bit i do pet kila.

Danas i Bunjevci idu isto što i drugi narodi. Savrimeni život ne dozvoljava taku organizaciju rasporeda ila ko kadgod.

Kadgodašnja kujna

Kadgodašnji postavljen astal

Izvor „Bunjevački narodni kuvar“, Branko Pokorniĉ, BKC „Bajmok“, Novi Sad, 2011.

Istraživački zadaci

1. Pronađi recept jednog tradicionalnog ila, zapiši ga i pridstavi odeljenju. Objasni za koje prilike bi ponudio ilo koje predstavljáš.
2. Zapiši recept jednog ila koje se najčešće pripravlja u vašoj kući i pridstavi ga odeljenju.
3. Napravi nediljni raspored ila.

Šeširići sa salom

Lakumići

Reduša

Listići

BUNJEVAČKI SLIKARI

Ključne riječi

Bunjevci, slikari, pejzaž, portret

JELENA ČOVIĆ je rođena u julu 1879. godine u Subotici. Ona je prva akademska obrazovana likovna umitnica u Subotici.

Posli prve samostalne izložbe u dvorani Hotela „Pešta“ u Subotici 1901. godine, gradska uprava joj dodijeljuje stipendiju za dalje školovanje. Škulovala se u Pešti i Minhenu. Učesnica je poznate likovne kolonije u Nađabánji, gdje slika van ateljeja u prirodnom ambijentu. Bavila se i pedagoškim radom, te je na Paliću držala časove slikanja u prirodi, zatim je predavala u Višoj divovačkoj školi, Muškoj građanskoj školi, Ženskoj zanatskoj školi i Zanatskoj-trgovačkoj školi. U njezinom slikarstvu dominira pejzaž i portret. Poznata dila su joj: „Autoportret“ iz 1903, „Palić“, „Dva drveta“, „Pejzaž“, „Velika terasa na Paliću“. Slika „žena na obali“ izložena joj na izložbi srpski impresionista, 1994. godine. Slika i religiozne teme. Godine 1911. poklanja Franjevačkoj crkvi oltarnu palu „Srce Isusovo“ koje i dan danas stoji na prvobitnom mjestu. Učestvuje na izložbi bunjevački slikara 1927. godine sa Angelinom Mačković i Martinom Džavićem. Jelena Čović pristaje sa slikanjem kad joj se u šezdesetoj godini paralisala desna ruka.

Umrla je u oktobru 1951. godine. Slike joj se nalaze u Gradskom muzeju Subotica i Zavičajnoj galeriji „Dr Vinko Perčić“.

*Jelena Čović, autoportret, 1903, ulje na platnu
Gradski muzej Subotica*

*Angelina Mačković, portret žene, 1912, crtež ugljenom na papiru,
Gradski muzej Subotica*

ANGELINA MAČKOVIĆ je rođena 1883. u Subotici. Bila je učenica Jelene Čović. Školovala se u Minhenu kod slikara Juliusa Extera. Pritežno je slikala portrete. Njezina grafika sa detaljom Palića dokaz je njezine grafičke vištine, koju kasnije potpuno zapostavlja. Sa Jelenom Čović je u januaru 1925. godine, otvara slikarsku škulu u Prokeškoj palati. Godine 1927. izlagala je na Izložbi bunjevački umitnika u vestibulu Gradske kuće, zatim 1932. na Izložbi bački umitnika u Subotici. Do kraja života po narudžbi izrađiva portrete. U umitničkoj zbirci Gradskog muzeja Subotica čuva se dva crteža „Portret žene” i „Starac,” koji zbog svoji posebni kvaliteta imaju posebno mesto.

Saranjena je na palićkom groblju 1966. godine.

*Stipan Kopilović, Pejzaž, 1907,
ulje na platnu, Gradski muzej Subotica*

STIPAN KOPILOVIĆ je rođen u Bajmoku, 1877. godine. Studiro je umitničko rezbarstvo u Pešti, te grafiku u Minhenu. Odlazi u više navrata u Pariz, Firencu i Rim, 1908. godine. Pohađo je Državnu kraljevsku visoku umitničku škulu u Budimpešti. Nasliko je četiri slike na plafonu dograđenog dila rimokatoličke Crkve Svetog Petra i Pavla u Bajmoku. Na osnovu malog broja sačuvani slika znamo da je od 1907. godine sliko pejzaže u prirodi u stilu impresionizma. Bio je jedan od osnivača umitničke kolonije u Bačkoj Topoli. U Subotici učestvuje u osnivanju Udruženja vojvođanski likovni umitnika. Izlago je povodom zemaljskog kongresa slikara 1923. godine. Istaknuto njegovo dilo „Portret starca” jasno odražava uticaj impresionizma i slikarsko umiče autora. Poznata dila su mu i pejzaži iz Zavičajne galerije „Dr Vinko Perčić, te iz zbirke Gradskog muzeja Subotica.

Umro je 1924. godine u Bačkoj Topoli.

*Stipan Kopilović, Brod na Seni,
1908, ulje na platnu, Gradski
muzej Subotica*

MARTIN DŽAVIĆ je rođen u Subotici, 1900. godine, a umro 1957. također u Subotici. Bio je jedan od prvi subotički akademski školovani slikara. Gradski muzej Subotica posiduje više Džavićevi slika. Takođe, njegova umetnička dila čuvaju se i u Zavičajnoj galeriji „Dr Vinko Perčić“, te u Crkvi Svetog Marka u Starom Žedniku. Godine 1922. postaje majstor – zanatlija, umetnički soboslikar. Dobija samostalne zadatke oslikavanja više kapela, a 1924. prihvaća oslikavanje železničke stanice di skreće pažnju javnosti na svoj rad. Primitivši njegov višt rad, bio je poslat u Umetničku škulu u Beogradu. Od Grada Subotice je dobio stipendiju, tako da je dve godine učio slikarstvo u Beogradu, zatim dve na bečkoj akademiji. U novembru 1927. godine, Martin Džavić učestvuje na „Izložbi bunjevački slikara“ priređenoj u vestibulu subotičke Gradske kuće, ko centralna ličnost. Nabrojano je dvadeset i dva njegova dila nastala u Subotici prija školovanja i dvadeset osam nastali u Beogradu. U prvoj grupi su: autoportret, portret majke i oca, zimski pejzaž, mrtva priroda sa krizantinima, salaši sa Radanovca, Čikerije i Malog Bajmoka, ko i radovi sa slidećim nazivima: *Moj dom, Bunjevački kraj, Jedan Bunjevac, Kraj iz Gata, Vitrenjača Mali Bajmok, Kuća kraj Senčanskog groblja, Kula s Palića i Sveto trojstvo* – stara crkva. Ova dila potvrđivaju da je način Džavićevog slikanja etnološki orijentisan. Osvrnemo li se i na ostala dila rađena po slobodnom izboru u Subotici i okolini, uočićemo ljubav prema ovdašnjem kraju i narodu iz kojeg je slikar i poteko. Bunjevački motivi iz vremena grada kad su ga nazivali bunjevačkom Atinom, kao i oslikani zidovi Crkve Svetog Marka u Žedniku, autentično govore o vrimenu i ljudima u njemu: od slikara do naručioca i gledaoca.

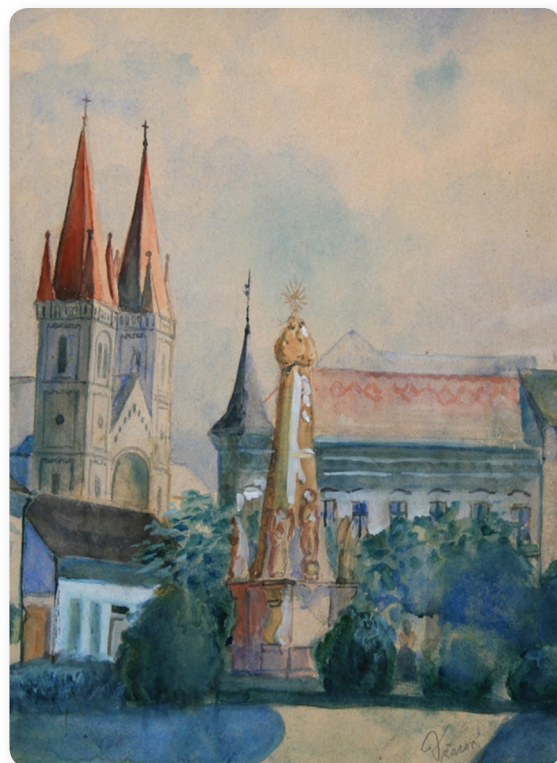
Prema Olgi K. Ninkov iz knjige „Lica vremena“ I, Portreti iz umetničke zbirke Gradskog muzeja u Subotici, Subotica, 2013. Priredila Mirjana Savanov

Zadaci

1. Podilite se u grupe. Nek svaka grupa pridstavi po jednog bunjevačkog slikara iz lekcije i njegova najpoznatija dila.
2. Napravite kviz o bunjevačkom slikaru kojeg predstavljate, pa provirite šta su vaši vršnjaci ubardali od onog što ste divanili o bunjevačkom slikaru.

Žena sa maramom, oko 1930, crtež ugljenom na papiru, Gradski muzej Subotica

Franjevačka crkva i Sveto Trojstvo, oko 1931, akvarel, Gradski muzej Subotica

BUNJEVAČKO TRADICIONALNO ILO LISTIĆI

Za pripravljanje listića potrebno je:

četiri cila jajeta,
malo soli,
brašna,
šećera u pravu.

Listići se pripravlja tako što se četiri cila jajeta dobro umišaje, doda se malo soli i brašna koliko zavati da se zakuva tvrdo tisto. Tisto se tanko razvije oklagijom, mamuzom se siče u obliku romboida s dva tanka proriza po sridini. Liče na listove, pa su spram tog dobili ime listići. Spuštaje se u vrilu mast i peku se dok ne porumene. Ispečeni listići posipaju se pra šećerom.

Zadaci

1. Napiši za koje sve prilike bi poslužio/la listiće.
2. Opiši zdile na kojima bi poslužio/la listiće.
3. Koje piće bi ponudio/la nuz listiće?
4. Pokušajte napraviti listiće u svojem odiljenju.

PRAVOPIISNE VIŽBE

PRAVILA

Velikim slovom pišu se:

- a) imena naroda – Bunjevci, Srbi, Mađari, Rumuni, Hrvati, Nemci, Grci, Francuzi...
- b) nazivi ulica, trgova i bulevara. Ako je naziv ulice dvočlan el višočlan, pored velikog slova prve riči, velikim početnim slovom pišu se i sve vlastite imenice koje su dio naziva npr. Ulica Mije Mandića, Ulica tavankutska, Tavankutska ulica, Bulevar oslobođenja, Studentski trg, Trg slobode...
- c) nazivi knjiga, listova i časopisa npr. „*Lipota naši riči*“, „*Tandrčak*“, „*Bocko*“, „*Bunjevačke novine*“, „*Rič bunjevačke matice*“, „*Subotičke novine*“.
- d) imena praznika npr. *Božić*, *Uskrs*, *Materice*, *Oce*, *Nova godina*, *Mlado lito*, *Dove*, *Dan žena*, *Dan dužijance*...

Zadatak

U datom tekstu metni veliko slovo svudan di je potribno:

JA ŽIVIM U SUBOTICI. MOJA ULICA JE IVANA ANTUNOVIĆA. KADGOD SU JE ZVALI BUNJEVAČKA ULICA. VOLIM ČITAT TANDRČAK I BOCKA, A MOJA MAMA BUNJEVAČKE NOVINE, AL VOLI I KAD JOJ STIGNE RIČ BUNJEVAČKE MATICE.

MAMA I TATA IMAJE NAJVIŠE VRIMENA ZA NAS DICU KAD SU VELIKI SVECI: BOŽIĆ, MATERICE, OCE, USKRS. VOLIM KAD SE SVI LIPO OBUČEMO PA IĐEMO ZAJEDNO NA DAN DUŽIJANCE U CENTAR.

LIPOTA SE ŠIRI SVUD

DUŽIJANCA

Ključne riči

salaš, ravnica, klasje

Jel još kogod više voli
njive, salaš i ravnicu,
avgustovske vruće kiše,
noge bose, kabanicu?

Kad iz vedrog neba lije
duga stvara pregršt boja,
žedna zemlja vodu pije,
raskošna ravnico moja.

Pa sve buja cvata, raste,
kuruz, žito, meden dud.
Nebom lete mlade laste.
Lipota se širi svud.

Poligalo klasje tvoje,
došlo vrime da se kosi,
zrno zrilo zlatne boje
u mlin triba da se nosi.

Risarima srce puno,
s pismom, s vinom nazdravlja.
Rod dono zdravo zrno,
lip običaj poštivaje.

Stigla nam je Dužijanica.
Bunjevačka šušti svila.
Di još ima lipšeg lanca
o, ravnico moja mila?

Risarski ručak

Kad Bunjevke mlade krenu,
tad zadržu tamburice,
njevu kosu upletenu
žitom krase pletenice.

Bandaš svoju bandašicu
pod ruku je uvatio,
fijakerom kroz ravnicu
vranac kasom pojurio.

Široka im polja bila,
u nedogled sve se pruža.
Bunjevačka šušti svila,
a šlingeraj sav od ruža.

Raskošna ravnico moja,
uvik ćeš u meni bit,
sva ću svitla jutra tvoja
ja u pismu zadinit.

Alisa Prčić

Manje poznate riči

pregršt, m. rod – količina koja stane u dva spojena dlana

svud – svugdi

risari, m. rod – kosci, žeteoci

bandaš, m. rod – pridvodnik u žetvi, najbolji kosac

bandašica, ž. rod – partnerka pridvodnika u žetvi, najboljeg kosca

vranac, m. rod – konj crne dlake

nedogled – široka i velika površina koja se pruža u daljinu

šlingeraj, sr. rod – rupičasti vezeni detalji na tkanini

Zadaci

1. Crvenom bojom podvuči kako izgleda klasje u lito.
2. Plavom bojom podvuči stih koji kazuje kako se risari osićaju.
3. Podvuči epitete u pismi.
4. Pronađi i podvuči stihove u kojima je opisana njiva.
5. Uoči kako se ponašaje risari posli risa.
6. Podvuči stihove u kojima se pisnikinja obraća ravnici.
7. Zaključi šta ravnica znači pisnikinji.

Risari

Bandaš i bandašica

DUŽIJANCA

Ključne riči

Dužijanca, ris, kruz

Dužijanca je završni bunjevački žetveni običaj na poljima. Ovaj običaj se pritvorio u opštu zemljoradničku slavu i svečanost. Na svakom salašu se slavio završetak teškog žetelačkog rada što znači da dužijanca vodi poriklo iz porodične, zemljoradničke zajednice.

Ris je počimo na Petrovdan, makar i simbolično, ako žito nije dozrilo. Domaćin bi tom prilikom poslipodne izlazio na njivu i dva-tri puta zamanio kosom i tako simbolično označio početak risa. Sam ris bi se radio koliko je bilo imanje i koliko je risara bilo angažovano. Želo se ručno, kosom.

Risarski dan je počimo ranom zorom, dok je još rosa. Prvo bi svi risari izlazili na njivu di su pleli užad od žita istrgnutog iz korena. Risari su ranije prikidali poso oko užadi od risaruša kako bi otkovali kose. U svakoj risarskoj bandi bio je jedan glavni bandaš, koji je „divanio“ umisto gazde.

Nakon ručka počinjala je kosidba, a risar i risaruša su činili jedan par. Di je veće imanje znalo je biti više pari risara. Svaki je risar imo kosu za košenje žita.

Risaruša koja je sakupljala pokošeno klasje imala je „kuku“ s kojom je skupljala i slagala pokošeno žito na prostrto uže. Išla je za risarom „po otkosu“, a užad je vezivala o pojasu.

Kako su njive bile zdravo velike, risari su kosili „na dva krsta“ i ta dužina se nazivala „pripelicom“. Nakon „istirane pripelice“ vezivalo se snoplje, a pridveče, svezano snoplje se nosilo i sadivalo u krstine. Svaki „krst“ je imo po 18 snopova složeni u obliku krsta, svaki krak je imo po četiri snopa. Najdolnji zvao se kurjak a gornji, završni, „popo“.

Snoplje se slagalo u krstine tako da je vlačće bilo okrenuto u sridinu. Kad bi krstine bile sadivene, grabilo se priostalo rasuto klasje, skupljalo se i vezivalo u snopove koji su se zvali „mršavina“. Cili poso se završavo digod u noć, redovno nuz pismu risara i risaruša.

Kad je ris bio završen, risari, na čelu sa bandašom i bandašicom bi se uputili kod gazde, na salaš da podnesu izvištaj o risu. Domaćin i domaćica čekaje risare prid kućom. Domaćica ji posipa mekinjama, bandaš pridaje vinac, koji se meće na klin u ambetušu iznad ulazni vrata.

Ris

*Prema Miroslavu Vojnić Hajduku Marači
Tekst je prirađen i prilagođen uzrastu učenika.*

Zadatak

Pažljivo čitaj tekst. Paštri se da što više ubardaš. Pročitaj date tvrdnje i zaokruži DA, ako je tvrdnja tačna i NE ako je tvrdnja netačna.

Na Markovo se kosilo žito.	DA	NE
Risaruše su plele uža.	DA	NE
Risaruša je kosom skupljala pokošeno žito.	DA	NE
Risari su kosili na dva krsta.	DA	NE
Svaki krst je imo 19 snopova.	DA	NE
Najdonji krst se zvao „kurjak“, a donji „popo“.	DA	NE
Pridvodnik risarske bande je bio bandaš.	DA	NE
Ris je završen kad je pokošena posljednja pripelica.	DA	NE
Vinac od novog žita se pridavo domaćinu.	DA	NE
Domaćica je škropila risare vodom i žitom.	DA	NE
Pleten vinac se čuvo obišen u ambetušu do novog risa.	DA	NE

Risarski ručak

Bandašicino kolo

Bandaš i bandašica

SLAMARSTVO KOD BUNJEVACA

Ključne riječi

slama, slamarka, umitnost, bunjevački folklor

Slamarstvo je likovna umitnost di se umitnički predmeti prave od slame. Ova lipa umitnost, zasnovana na bunjevačkom folkloru, pletenja slame, vezana je za proslavu završetka žetve. Kadgod su divojke posli risa plele vinac od žitnog klasja i okitile šešir bandaša. I one i risari bi se zakitili žitnim perlicama. Prisudan momenat u nastanku ove umitnosti bio je davne 1911. godine, kad je tadašnji župnik Blaško Rajić, sa članovima Katoličkog društva, u subotičkoj crkvi Svetog Roke priredio prvu javnu Dužijancu ko narodnu i crkvenu liturgijsku svečanu proslavu. Za tu veliku svečanost ispleten je vinac od žita, okićen ružicama. To je vrmenom postajalo tradicija, a onda je umisto vinca od žita ispletena kruna.

Slamarka sakuplja slamu prija žetve i to pšenice bankut (stare vrste žita), suši, tanji, ispravlja, pegla, slaže po nijansama, a zatim uvija, tka, zašiva, provlači, lipi...

U tehnici izrade predmeta od slame, izrađivaje se i perlice, prstenje, ukrašavaje se uskršnja jaja, izrađivaje čestitke za božićne, novogodišnje i uskršnje svece.

Najpoznatiji slamari su Ivana Dulić i Stipan Budimčević.

Kruna od slame, Ivana Dulić

Didin salas, Stipan Budimčević, Mirk

Nanine guske, Stipan Budimčević, Mirk

Pitanja:

1. Šta je slamarstvo?
2. Na čemu se zasniva umitnost od slame?
3. Šta su kadgod divojke radile posli risa?
4. Šta je ispleteno za svečanost 1911. godine?
5. Opiši kako slamarka obrađiva i pripravlja slamu.
6. Šta se sve mož napraviti od slame?
7. Saznaj ko su još poznate slamarke pored Ivane Dulić.
8. Napravi božićnu el uskršnju čestitku od slame.

ZALAZAK SUNCA

Ključne riječi

Sunce, dida, zmaj, tajna

Kad sam bila mala, uvijek me zanimalo di je Sunce noćom kad ga ne vidimo. Dida mi je pripovido da ga velik zmaj uveče proguta, a jutrom izbaci i oduva na istočnu stranu svita.

Kako sam odrastala, nisam više u to virovala. Rišila sam da sama saznam tu, za mene, veliku tajnu. Sa salaša mogeg dide godinu dana gledala sam najlipše sunčeve zalaske. Prid veče ono bi postajalo narandžasto, posli jarko crveno i ko da je drčalo kad bi ositilo da je njegovom putu kraj. A ja sidim na staroj drvenoj klupi i kroz komšijsku ogradu sve to posmatram. Odjedared se velika crvena lopta utopila u brezkrajnu ravnicu. Sve mi je ličilo na najlipšu bajku koju niko ne zna ispriповidat. Triba je vidit i doživit.

Posli sam u škuli sve naučila. Tajne više nije bilo. A bila je zdravo lipa, prilipa.

Učenički rad

Divanimo o pripovitki

Šta je curica mislila o Suncu kad je bila mala?
Objasni kako je curici izgledalo Sunce na zalasku.
Kad je saznala di odlazi Sunce?
Sa čim je curica uporedila zalazak Sunca?

Zadatak

Opiši tvoj doživljaj zalaska sunca.

Manje poznate riječi
odjedared – odjednom

NAUČILI SMO

Pažljivo pročitaj tekst i odredi tačnost tvrdnji.

Bunjevci su južnoslovenski narod.	DA	NE
Bunjevci u jeziku koriste štokavsko-ikavsko naričje.	DA	NE
Pismu „Stari đeram“ napisala je Ana Popov.	DA	NE
Bunja je građevina od kamena.	DA	NE
Salaš je stambena zgrada u kojoj žive čeljad.	DA	NE
Atribut pripada subjekatskom skupu riči.	DA	NE
Bunjevačke narodne izreke imaju prineseno značenje.	DA	NE
Bunjevačka obiluzja su samo grb i barjak.	DA	NE
Ivan Sarić je bio kuvar.	DA	NE
Rič uzgljanca znači jorgan.	DA	NE
Predikatski skup riči čine objekat i priloške odredbe.	DA	NE
Simboli Badnjeg dana i cilog Božića su: slama, božićnjak, božićna grana, zeleno žito, žito, med, zadljana rakija, bili luk, jabuke, vino i Betlem.	DA	NE
Rič kadgod znači nikad.	DA	NE
Trevit znači kad se štogod desi.	DA	NE
Prelo je zimsko okupljanje čeljadi nuz pismu i igru.	DA	NE
Mastalundžije su divojkina braća.	DA	NE
Kravalj čine sitni kolači, torta, boca vina.	DA	NE
Na Cvitnu nedilju se umivamo u mladom žitu.	DA	NE
Obavezno triba otrt lice kad se umivamo u mladom žitu.	DA	NE
Bunjevke su jaja ukrašavale slamom i farbale u lukovini.	DA	NE
Groktalice su epske pisme.	DA	NE
Na Dove se obiluzava kraj uskršnji praznika.	DA	NE
Kraljice su pivale na Dove.	DA	NE
U kraljicama je pivalo deset cura.	DA	NE
Reduša je imala značajnu ulogu u bunjevačkoj kujni.	DA	NE
Kod Bunjevaca je meso često bilo za ilo.	DA	NE
Jelena Čović je prva akademska obrazovana likovna umitnica u Subotici.	DA	NE
Risaruše su plele uža.	DA	NE
Ris je završen kad je pokošena poslidnja pripelica.	DA	NE
Slamarstvo je likovna umitnost di se umitnički predmeti prave od slame.	DA	NE
Za Bunjevce je slama neiscrpan izvor stvaralačke inspiracije.	DA	NE

A vibrant background image featuring a field of yellow sunflowers in the foreground, slightly out of focus. The sky above is a deep blue, filled with soft, white, fluffy clouds. The overall scene is bright and cheerful, suggesting a sunny day in a rural setting.

ŠESTI RAZRED

BUNJEVAČKOM RODU

BUNJEVAČKOM RODU

(odlomak)

Ključne riječi

bunjevački rod, staze pradičova, običaji, prela, čuvanje imena

Bunjevački rode, šta se s tobom zbi?
Šta si tako tužan i sumoran ti?
Zašto mrštiš čelo i plačeš sad,
Izdivani mi, kaki te muči jad?

Znam zašto ćutiš, dragi rode moj.
Znam šta je uzrok i zloj sudbi toj.
Gaziš rode staze pradičova,
Misliš, srića novim putom sjaji.

Poslušaj rode šta mi je sad želja;
Čuvaj i slavi, običaje, prela;
Odbaci tuđe i mrske ti dari,
Te razmotri riječi praotaca stari.

Ne uzimaj tuđe, niti svoje daj,
Bunjevačko ime nikad ne izdaj!
Pamti, za života tvoga,
Ne odreci se imena svoga!

Marko Peić

Ivan Bešlić, Mrvljenje kuruza

Divanimo o tekstu

Pronađi riječi kojima pisnik opisiva stanje svojeg naroda?

Šta pisnik daje do znanja svojem narodu?

Objasni šta je pisnikova želja?

Kako pisnik svituje svoj narod?

Pronađi poruku pisme, podvuči je crvenom bojom i objasni njezino značenje.

Divanimo

Kako možemo doprineti da u narodu vlada mir i sloga?

Šta bi ti poručio svojem narodu? Napiši.

Zadatak

Napiši nekoliko rečenica kako na najbolji način da sačuvamo bunjevačke običaje. Možda baš ti imaš originalnu ideju koja će pomoći Bunjevcima da napriduju još više.

NACIONALNI SAVIT BUNJEVAČKE NACIONALNE MANJINE

Ključne riječi

institucija, Bunjevci, udruženje

Najviša institucija bunjevačkog naroda je Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine sa sidištom u Subotici. Osnovan je 23. februara 2003. godine. Nacionalni savit radi i diluje po principu rada odbora: za obavištavanje, obrazovanje, kulturu i službenu upotrebu jezika i pisma.

Zadatak

Organizujte intervju sa pridsidnicom/kom Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine.

BUNJEVAČKA MATICA

Bunjevačka matica je bunjevačko udruženje kulture. Osnovna djelatnost je izdavaštvo iz oblasti istorije i nauke. Izdaje dvomesečnik „Rič bunjevačke matice” – časopis za kulturu. Bunjevačka matica svake godine organizuje konkurs „Bunjevačka lipa rič”, takmičenje u pisanju učenički radova, koji budu objavljeni u knjigi. Do sad je objavljeno 10 knjiga.

Zadatak

Organizujte intervju sa pridsidnikom/com Bunjevačke matice.

BUNJEVAČKA UDRUŽENJA

Bunjevačka udruženja se bave promovisanjom bunjevačkog folklora, kulture, tradicije i običaja.

Zadatak

Positite jedno udruženje i organizujte intervju sa predstavnikom udruženja.

BUNJEVAČKI
EDUKATIVNI I
ISTRAŽIVAČKI
CENTAR
„AMBROZIJE
ŠARČEVIĆ“
SUBOTICA

BUNJEVAČKA ZASTAVA, GRB I SVEČANA PISMA

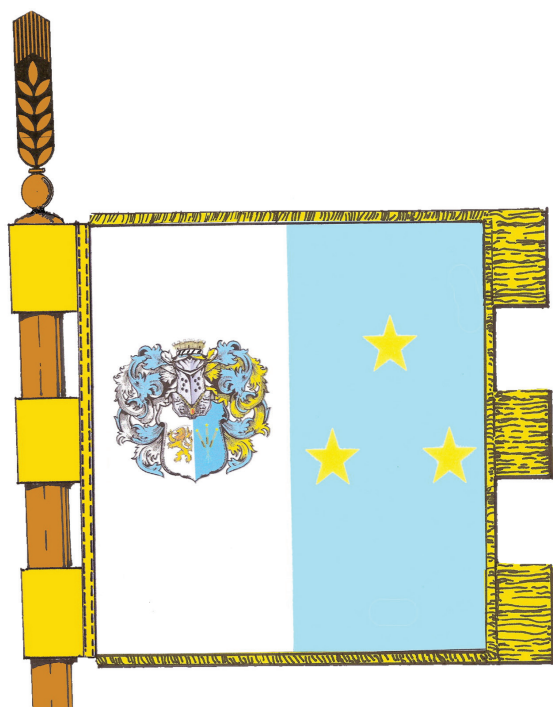
Ključne riječi

istorija, tradicija,
grb, barjak, svečana pisma

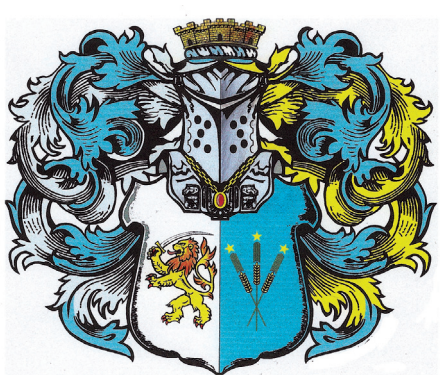
Istorija i tradicija Bunjevaca odredila je osnovne simbole koji predstavljaju nacionalne karakteristike zajedno s jezikom. Ratnička prošlost u vrime borbe sa Turcima predstavljena je prikazom lava s isukanom sabljom, ratničkom kacigom i tvrđavskom krunom. Oprideljenje na ratarstvo predstavljeno je sa tri klasa koji predstavljaju snop. Tri zvizdice predstavljaju tri bunjevačka grada: Subotica, Sombor i Baja. Kadgodašnji barjak Bunjevaca je po pridanju bio bili i svitlo plav, tako da su te boje metnute i na današnji barjak.

Barjak

Bunjevci koriste barjak za svakodnevne prilike ko i svečan barjak. Svečan barjak je sa tri rese na kraju kvadratnog polja. Dimenzije barjaka su 150x150 cm. Gori i doli je opšiven zlatnim opšivom, a na kraju ima rese u zlatu, u tri polja. Uspravno je podiljen na polak, desno je bilo polje koje nosi pun grb sa kacigom i tvrđavskom krunom, a u livom polju su tri žute petokrake zvizdice raspoređene ko timena ravnostranog trougla. Barjak svakodnevne upotribe je u osnovnom obliku i po sadržini isti, al nema nikake zlatne elemente. Nalik snopu i žitu, sve zastave imaju umisto vrva koplja, liveni klas.

Grb

Grb je u obliku štita podiljen uspravno u dva polja, na lijevoj strani svitlo plavo, na desnoj srebrna boja, predstavljena ko bila el vidno siva. U desnom polju je propet lav, sa isukanom sabljom u desnoj ruci. Pogled mu je uperen u desno, sa udvojenim repom bačenim na leđa. Lijevo polje nosi tri zlatna klasa vezana u snop sa tri zlatne petokrake zvijezde na vrhu klasova. Iznad štita je kljunasta kaciga, sa lancom i oko baze vrata i rubinom. Laci-

nije su plave, sa obje strane, desna je u polovini srebrna, lijeva žuta, odnosno zlatna. Primjena ovog grba je na zidu i na zastavama.

Zadaci

1. Pažljivo čitaj tekst i odredi tačnost dati tvrdnji.

Ratnička prošlost u vrijeme borbe sa Mađarima predstavljena je prikazom lava sa isukanom sabljom, ratničkom kacigom i tvrđavskom krunom.	DA	NE
Opridjeljenje na tradicionalna ila u vremenima kad su ratnička obilježja i oružje ostavljana, dalo je drugi bitan simbol, lakumić.	DA	NE
Kadgodašnji barjak Bunjevaca je po pridanju bio bijeli i svitlo plav.	DA	NE
Svečan barjak je sa četiri reze na kraju pravougaonog polja.	DA	NE
Dimenzija barjaka je 190 x 190 cm.	DA	NE
Barjak svakodnevne upotrebe ima zlatne elemente.	DA	NE
Ko odjek snopa i žita, sve zastave imaju umjesto vrha koplja, lijevi klas.	DA	NE
Bunjevačka obilježja su barjak, grb i svečana pisma.	DA	NE

2. Zaokruži slovo ispid tačnog odgovora.

1. O čemu se divani u ovom tekstu?

- a) o lavu
- b) o vezenom čaršapu
- c) o bunjevačkim obiluzjima

2. Bunjevačka obiluzja su:

- a) svečana pisma
- b) grb i barjak
- c) svečana pisma, grb i barjak

3. Kaki je ovo tekst?

- a) informativni
- b) pisnički
- c) odlomak iz romana

4. Ratnička prošlost Bunjevaca pridstavljena je :

- a) s pištoljom
- b) tenkom
- c) s lavom sa isukanom sabljom, ratničkom kacigom, tvrđavom i krunom

5. Oprideljenje na ratarstvo dalo je simbol:

- a) četiri klasa koji pridstavljaje snop
- b) deset klasova koji pridstavljaje snop
- c) tri klasa koji pridstavljaje snop

6. Kadgodašnji i sadašnji barjak je:

- a) svitlo zelene boje
- b) svitlo plave boje
- c) Žuta

7. Svečan barjak je:

- a) sa tri rese na kraju kvadratnog polja
- b) sa dvi rese pravougaonog oblika
- c) sa dvi rese kvadratnog oblika

8. Na grbu, livo je:

- a) polje sa tri zlatna klasa
- b) polje sa dva zlatna klasa
- c) polje sa pet zlatni klasova

9. Na grbu u desnom polju je:

- a) propet konj
- b) propet lav
- c) propet tigar

10. Upotriiba ovog grba je:

- a) na zidu i na zastavama
- b) na pendžeru
- c) na bilbordima

SVEČANA PISMA

Podvikuje bunjevačka vila

(odlomak)

Ključne riječi

bunjevačka vila, starešina subatičkog grada, Kasina, sinak subatičkog grada

Podvikuje bunjevačka vila,
Iz oblaka razastrla krila:
Oj Bunjevče, probudi se sada,
Starešino subatičkog grada!

Mene mati učila pivati:
Pivaj sine da Bunjevci žive,
Nek nam živi naša mila Bačka,
Tamburica, pisma bunjevačka.

Ne zovemo samo bogataše,
Već i druge stanovnike naše,
Ja sam sinak subatičkog grada,
ne dam više da moj narod strada!"

Manje poznate riječi

razastrla – raširila, raskrilila

starešina, m. rod – prvi u nekoj grupi ili zajednici

Divanimo o tekstu

Koga budi bunjevačka vila?

Objasni stihove pisma

„Oj, Bunjevče probudi se sada,

Starešino subatičkog grada!"

Objasni posljednja dva stiha u pismu.

Zadaci

1. Napiši na koji način se može izvoditi bunjevačka svečana pisma.
2. Poslušajte izvođenje bunjevačke svečane pisma i napiši koje instrumente čuješ.
3. Nauči pivat bunjevačku svečanu pismu.

DAN VELIKOG BUNJEVAČKOG PRELA

Prvi u nizu bunjevački nacionalni praznika je Dan velikog prela, koji se obilježava svake godine, 2. februara, na Marin. Prelo se otvara preljskom pismom *Kolo igra tamburica svira* i prigodnim kulturno-umitničkim programom. Bunjevci se okupljaju na velikoj proslavi, lipo i svečano obučeni. Na prelu sviraju tamburaši. U sklopu programa bira se najlipša prelja i dvi pratilje, bira se i najlipša preljska pisma. U drugom dilu večeri izvlači se tombola. Po bunjevačkom adetu za ovaj praznik za večeru se pripravlja krumpirača i fanki el pogača, a grickaje se i kokice.

Zadaci

1. Pogledaj snimak sa prela 2015. godine jel koju drugu godinu.
2. Opiši prelje: nošnja, držanje tila, frizura.
3. Napravite vaš žiri i vi odaberite najlipšu prelju i objasnite svoj izbor.

Prelje

DAN DUŽIJANCE

Dan dužijance se proslavlja svake godine, 15. avgusta. Adet je da prijapodne idemo u crkvu sa bandašom i bandašicom posvetit kruv. Pridveče u šest sati, ispid Bunjevačke matice, kreće defile čeljadi u narodnoj nošnji na čelu sa bandašom i bandašicom. Na trgu se igra veliko kolo. Posli tog se polaže vinac na bistu Blaška Rajića. Program se nastavlja dalje u Velikoj vićnici Gradske kuće sa prigodnom akademijom. Proslava dužijance se nastavlja Bandašicinim kolom.

Dan dužijance

Bandaš i bandašica

Zadaci

1. Pogledaj snimak sa dužijance 2017. godine – dio koji se odnosi na svečani defile do trga, veliko kolo, polaganje vinca na bistu i pridaja kruva domaćinu dužijance.
2. Opiši bandaša i bandašicu.

DAN VELIKE NARODNE SKUPŠTINE U NOVOM SADU 1918. GODINE

*Velika narodna skupština u Novom Sadu 1918.
(slika iz BNS-a, replika)*

Bunjevački nacionalni praznik Dan Velike narodne skupštine obilježava se svake godine, 25. novembra, na Svetu Katu.

Praznik se obilježava svečanom akademijom u Velikoj vićnici Gradske kuće u Subotici.

Divojačko kolo

Zadaci

1. Pogledaj snimak obilježavanja nacionalnog praznika (dio koji se odnosi na govor o značaju Velike narodne skupštine).
2. Zapiši u čemu je značaj Velike narodne skupštine iz 1918. godine.
3. Istraži koja su sve imena bunjevački delegata.
4. Istraži i saznaj ko su žene Bunjevkice delegatice na Velikoj narodnoj skupštini.

DAN OSNIVANJA NACIONALNOG SAVITA

Dan osnivanja Nacionalnog savita obilježava se svake godine, 23. februara, u Plavoj sali Gradske kuće u Subotici. Program sadrži svečano obraćanje pridsidnika/ce Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine i gostivi prisutnima. Zatim slidi svečana sidnica na kojoj pridsidnik/ca podnosi izvištaj o radu u protekli godinu dana i slidi dodjeljivanje priznanja za dugogodišnji rad i doprinos bunjevačkoj zajednici.

Bunjevačka priznanja

Priznanje „Ivan Antunović” se dodijeljuje za naučni rad, priznanje „Mijo Mandić” za doprinos na polju obrazovanja, priznanje „Kalor Milodanović” na polju informisanja, a priznanje „Mara Đorđević Malagurski” se dodijeljuje za oblast kulture.

Dobitnici priznanja 2019. godine

Zadaci

1. Pogledaj snimak iz 2017. i 2018. godine sa obilježavanja nacionalnog praznika.
2. Navedi imena bunjevački znameniti ličnosti čije ime nosi određeno priznanje.
3. Odaberi jednu bunjevačku znamenitu ličnost i napiši njezinu kratku biografiju.

HOMONIMI, SINONIMI, ANTONIMI

Homonimi su riči koje se isto pišu, a različito znače.

kosa na glavi	kosa za košenje žita
majka, mamina mama, baka	majka, žena koja nas je rodila.
grad ko naselje	grad kiša praćena ledom
dunja, debo zimski jorgan	Dunja, vlastito žensko ime
luk – povrće	luk, dio kadgodašnjeg oružja
mirna – kad je neko miran	Mirna – vlastito ime
kadar – sposoban	kadar – jedao deo snimka
java – stvarnost	java – glavnina, veći dio nečega
gumica za kosu	gumica za brisanje
nana – mati	nana – likovita biljka

Primeri:

Mirna je mirna.

Dunja se pokrila dunjom.

Nana je skuvala čaj od nane.

Sinonimi su riči koje se različito pišu, a slično znače.

dom	kuća	rđav	loš
pisanka	sveska	srićan	radosan
pisaljka	olovka	tama	mrak
đak	učenik	žalost	tuga
vreća	džak	adren	nestrašan
debo	ugojen		

Antonimi su riči suprotnog značenja.

bilo	crno	srića	tuga
lip	ružan	visok	nizak
tišina	buka	slatko	slano
ljubav	mržnja	tamno	vidno

homonimi

Tica proliće pored nas.
Stiže proliće.

sinonimi

On je učenik.
Ona je đak.

antonimi

Otvori pendžer.
Zatvori pendžer.

Zadaci

1. Napiši riči sa sličnim značenjem:

jak – _____ pametan – _____ srićan – _____
ić – _____ vridan – _____ vrt – _____

2. Napiši slideće riči u po dvi rečenice u kojima će imat različito značenje:

skup, kraj, duga, para _____

Cveter je skup. _____

Isprid škole je skup roditelja. _____

3. Napiši antonime ričima:

svitlost –

prijatelj –

srića –

visok –

do –

prodat –

4. Upotribi zadatu rič ko pridev i ko prilog:

sporo – Sporo iđe spori puž.

dobro _____

malo _____

lipo _____

NAŠA HIMNA

Ključne riči

himna Bunjevaca, poštovanje roditelja, pleme bunjevačko

Nek se ori himna Bunjevaca,
Divne riči naši praotaca.
Gord ostani i ponosan budi
I za svojim rodom silno žudi.

Tu di živiš, rodna ti je gruda.
Stvaraj život, ne očekuj čuda.
Voli, poštuju svojeg roditelja,
Sestru, brata, pravog prijatelja.

Mi imamo zakon Bunjevaca,
To je zakon stari praotaca.
Svakog cini, dobrima se divi,
Nek svako svoj život proživi.

Ne daj bože da nas kogod dira,
Tu di živim da ja nemam mira.
To ne mož nama da se desi
Čuj me, Bože, gori na nebesi.

Čuvaćemo pleme bunjevačko,
Zakucaće nam srce junačko,
Čuvat svoje, čuvat roditelje –
to je zakon, to su naše želje.

Tomislav Kopunović

Divanimo o pismi

Kome se pisnik obraća?
Uoči na kaki zakon misli pisnik kad kaže
„Mi imamo zakon praotaca”? Objasni.
Šta pisnik poručiva ovom pismom?

Zadatak

Riši osmosmerku.

B	T	A	R	B	O	A	LJ
E	U	O	D	U	Č	R	E
C	E	NJ	A	N	Z	T	T
R	O	Ž	E	LJ	E	S	I
S	M	I	R	V	O	E	D
A	D	U	R	G	C	S	O
O	A	N	M	I	H	I	R

Bunjevci,
himna,
gruda,
roditelj,
želje,
brat,
sestra ,
znanje,
srce,
čudo,
mir

IZ ŠKULSKOG ŽIVOTA

ŠKULA

(odlomak)

Ključne riječi

dud, škula, škular, učiteljica, đaci

To nikad neću zaboravit. Prošlo vrime one lipote kad smo nuz ogradu čipali čičoke, el ji onako prisne otrli o pantalone. A mojim sokakom išle ovce, tamo s jaraša, oko „Zorke”. Što se onda digo pra u Gajevoj ulici, to znadu ovi moji što su otaleg. Duda uveče nismo ili. Dočekali smo da se na dud popnemo ujutru. Bili nismo dirali, najlipče je bilo popet se na onaj crni. ...

Kad su nas već lipo pratili kako se ventramo po dudovima, dobijemo i poso. Komšija će prostrt ponjavu, a mi ćemo trest dud...

... E, onda se sve to pokvarilo, obuče me mater u mornarsko odilo, za ruku, pa u Bajsku škulu. Ima ji što se tog još i dan danas sićadu, a mornarskog odila sićam se i ja. Čerez čega? Pa, prvo sam u njim išo u škulu, ponda sam u njim išo na prvu pričest, ponda je u tom mornarskom odilu išlo sve što je tribalo, i moj brat, ponda smo se u tom odilu slikovali...

... I dospijem tako lipo obučen u avliju Bajske škole, saće i prvi čas. ... Lipo me mater uvela kod učiteljice, zvonilo i to zvonce, nije ono na lektriku, kako ne bi, škular zvonio ručno i dobro se čulo. Sidimo, tako poplašeni, učiteljica dobra žena, nako kobjage stroga, al sve se smijulji, to sad znam, onda nisam razumio. Ako ćete me pitat šta sam tog prvog časa naučio, neću vam kast. Znam samo da je zdravo lipo bilo kad je škular zvonio za prvi odmor, pa kad smo onda istrčali, ko špice iz lubenice, pa se rastrčali po prašnjavoj avliji, l kako je izgledalo moje mornarsko ruvo, to baš i nije važno. Važno je bilo, kad je došo velik odmor. E, onda smo dobijali malu užnu, onu što se umutila od „Trumanovi jaja”, mliko u pravu obavezno, kruv je bio naš ovdašnji, bilo je pokadgod i pekmeza i tog žutog šajta, al ako vam je to ispalo, uvek je palo na lice, al pak, malo oduvaš pa pojideš. Krcka pisak pod zubima, al pasiralo je. Bilo je i takog da se našla i po koja jabuka. Onda svako iz razreda zagriže po koji harapaš.

Bome, počelo se i učiti. Nismo imali toliko tašketina ko današnja dica. Lipo se ponese tabla na plaše s jedne strane i na kocke s one druge. Na špargi visila grifla i lip žut sunder sa Jadranskog mora, kojeg smo vidili samo na velikom atlasu što je visio na zidu. ...Nisi se mogo zjalit na časovima, a nisi moro ni obnavljat gradivo, a i kako si mogo kad si domaći zadatak lipo otrvo sunderom, ako štogod nisi ubardo, ko ti je kriv, nise smilo smušavat neg slušat učiteljicu. Ko nije slušo, taj je buktio, al to onda nije bilo tako važna falinga...

Ladislav Kovačić

Manje poznate riči

čičoka, ž. rod – vrsta krtolastog zeleniša

jaraša, m. rod – dugačak prokop, iskopan u zemlji, za odvod vode

ponjava, ž. rod – čaršap, pokrovac od grubog platna

Bajska škula – stara škula u Subotici, danas OŠ „Đuro Salaj“

škular, m. rod – čovik koji u škuli zvoni zvoncetom za kraj i početak časa

„Trumanova jaja“ – Posli drugog svetskog rata Amerika je slala u naše krajeve ranu za narod pošto je vladala glad. U paketima su bila i jaja u pravu. Pošto je tadašnji pridsidnik Amerike bio Truman, ta jaja su prozvali „Trumanova jaja“.

grifla, ž. rod – tvrda kamena pisaljka, pisalo se sa njom samo po tabli

zjalit – blenit, zazjavat

smušavat – izvodit vragolije

falinga, ž. rod – mana, nedostatak, pogriška

harapaš – zalogaj

Zadaci

1. Napiši o čem se divani u ovom tekstu? Izdvoj najzanimljivija mista u ovom tekstu. Objasni svoj izbor
2. Napiši nekoliko rečenica o tvom polasku u prvi razred. Napiši jel ima sličnosti el razlike sa ovim tekstom.
3. Riši osmosmerku.

Š	S	A	L	T	A	C	I	D
O	K	F	I	A	R	C	I	S
D	T	U	T	A	B	L	A	L
M	A	O	L	I	D	O	B	L
O	Š	U	S	A	Č	K	A	Đ
R	K	R	E	C	N	O	V	Z
Š	A	U	Č	E	NJ	E	B	V
V	R	E	S	A	L	T	A	V
A	C	I	LJ	E	T	I	Č	U

škula,
dica,
tabla,
dilo,
čas,
đak,
zvence,
učenje,
atlas,
učiteljica,
taška

PISMO

Ključne riječi

Bunjevčica, osnovac, ljubav, tamburica, Sombor, Subotica

Mila moja Bunjevčice,
iz te lipe Subotice,
ja te pismom zovem sada,
do Sombora dođi grada!

Marković je Blaško ovde
napiso dične note,
da uz moju tamburicu
u srca ti diram žicu
i zapivam
„O tom Somboru“.

I Zvonko je sve do zore,
raspivavo grlo svoje,
mrkovima pisme pivo
o salaši kad je snivo...

U fijaker s tobom sišću
tvoj kavalir pravi biću,
voziću te do Gradine
sve do prve misečine...

Samo dođi Bunjevčice,
iz te lipe Subotice,
poznaću te po govoru,
pričaću ti o Somboru...

Grli tebe tvoj osnovac,
Tvoj Bunjevac,
Tvoj Somborac!

Učenički rad

Divanimo o pismi

Ko zove divojčicu u Sombor i zašto?

Šta joj sve želi pokazat u Somboru?

Kojoj vrsti pisama pripada ova pisma?

Pažljivo čitaj stihove pisme i pripoznaj dilove koji su napisani karakteristično za izgovor Bunjevaca iz Sombora.

Koga bi ti pozvo/la da dođe u Suboticu?

Šta bi pozvanom gostu/gošći pokazo/la u svom mistu?

PRVE BUNJEVAČKE ŠKULE

Ključne riječi

salaš, škula, prosvitelj

Život na salašu krajom XIX i početkom XX vika iziskivo je obrazovanje i vaspitanje mladi naraštaja koji su živili na salašima, te je bila potreba za izgradnju seoski salašarski škula. Rad narodni škula regulisan je zakonom, koji je donet 19. aprila 1904. godine.

Decembra, 1918. godine, bunjevački prosvitelj, Mijo Mandić imenovan je za školskog nadzornika u Subotici. Mijo Mandić se zajedno sa bunjevačkim velikanom Pajom Kujundžićom borio da se nastava u škuli izučava na bunjevačkom jeziku.

Na osnovu *Zakona o narodnim školama*, koji je donet 5. decembra 1926. godine, od prvog do četvrtog razreda postojali su slideći predmeti: račun, čitanje, gramatika, vironauk, pisanje i čitanje ćirilicom, pisanje i čitanje bunjevački, ručna viština, zemljopis, gimnastika i igra. Dica su išla u škulu i subatom.

Kadgodašnji bunjevački udžbenici su: *Početnica*, *Bukvar*, *Bunjevačka čitanka*, *Prirodopis*, *prirodoslovlje i slovnica za bunjevačku i šokačku dicu* autora Mije Mandića.

Ubrzo su ukinute bunjevačke škole, tako da su Bunjevci mogli nigovat bunjevački samo u familiji. U školama su se Bunjevci služili samo tadašnjim službenim jezikom – mađarskim, a kasnije srpskohrvatskim jezikom. Bilo je zabranjeno divanit bunjevački sve do 2003. godine kad su sve nacionalne manjine u Srbiji dobile pravo da osnuju nacionalne savite, ko najviše tilo koje štiti interese svog naroda u oblasti obrazovanja, kulture, službene upotribe jezika i informisanje.

Izborni predmet „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture” uveden je u škole školske 2007/2008. godine. Izučava se u osnovnim školama ko izborni predmet, jedared nediljno. Bunjevci su ponovo dobili mogućnost da svoj maternji jezik izvuku iz porodične intime i podignu ga na jedan viši nivo komunikacije. To znači da bunjevački, naš maternji jezik možemo izučavat u škuli ko i ostali narodi. Za Bunjevce je značajna 2018. godina jel je izborni predmet dobio novi naziv „Bunjevački jezik sa elelmentima nacionalne kulture”, što je i objavljeno u „Službenom glasniku”, 17. decembra 2018.

Kadgodašnja učionica sa skamijama

Savremena učionica

Zadaci

1. Šta saznajemo iz ovog teksta? Ako je tvrdnja tačna, zaokruži **DA**, a ako nije, zaokruži **NE**.

Život na salašu krajom XIX i početkom XX vika iziskivo je obrazovanje i vaspitanje mladi naraštaja koji su živili na salašima.	DA	NE
Seoske i salašarske škole izgrađene su krajom XIX vika.	DA	NE
Rad narodni škola je regulisan zakonom, koji je donet 19. aprila 1904. godine.	DA	NE
Decembra 1919. godine, bunjevački prosvitelj, Mijo Mandić je imenovan za školskog nadzornika u Subotici.	DA	NE
Mijo Mandić se zajedno sa bunjevačkim velikanom Blaškom Rajićem borio da se bunjevački izučava u školama.	DA	NE
Zakon o narodnim školama donet je 5. decembra 1928. godine	DA	NE
Dica su išla u škulu i nediljom.	DA	NE
Kadgodašnji bunjevački udžbenici su: <i>Početnica</i> , <i>Bukvar</i> , <i>Bunjevačka čitanka</i> , <i>Prirodopis</i> , <i>prirodoslovlje i slovnica za bunjevačku i šokačku dicu</i>	DA	NE
Kad su ukinute bunjevačke škole, Bunjevci su mogli nigovat bunjevački samo u porodici, na salašu.	DA	NE
Kad su ukinute bunjevačke škole bilo je zabranjeno divaniti bunjevački u školama.	DA	NE
Izborni predmet „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture“ uveden je u škole školske 2007/2008.godine.	DA	NE
Za Bunjevce je značajna 2018. godina jer je izborni predmet dobio novi naziv „Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture“, što je i objavljeno u „Službenom glasniku“ 17. decembra 2018.	DA	NE

2. Raspitaj se kod dide i majke kako se kadgod učilo u školi, pa uporedi sa sadašnjim školstvom. Napiši nekoliko rečenica o školovanju kadgod i sad. Uporedi pa napiši sličnosti i razlike.

NAJLIPŠA PISMA

igrokaz

Jednočinka povodom svršetka škulske godine

Lica: nekoliko đaka, već naspram brojnosti grupe, dok su roditelji posmatrači

PRVA SCENA

(Dva razbarušena đaka utrčavaju u učionicu i nađu se u čudu jel vide kako side nika nasmijana lica, a njevi drugovi su se šćućurili u posljednju klupu, pa ji nisu oma primetili.)

1. ĐAK

Ta šta je sad ovo?

Velik metež vlada u čitavoj škuli,
svaki kudgod trči, svaki kudgod žuri.
Kraj godine stigo, podila knjižica,
al nigdi drugova, nigdi drugarica.

2. ĐAK

Pogledajmo bolje štogod se tu krije...
Učionica naša ovo, bome, nije.

1. ĐAK

Kako, kako nije? Baš divaniš svašta
kandar ti je opet proradila mašta.
Jel ne vidiš tamo tablu, sunđer, kredu?...

2. ĐAK

Štogod ode, viruj, znam nije u redu!
Sve je tako tijo, svaki pogled blag,
a osmijak blistav i beskrajno drag.

1. ĐAK

Ta tako mi moje škulske taške ove,
eno, tamo vidim sve naše drugove!
*(Pokaziva u čošu učionice di oni side
u posljednjim klupama čerez čega zdravo pokunjeni.)*

2. ĐAK

Vidi kaki su mirni, pokunjeni side,
kandar se čerez čega zdravo, zdravo stide.

1. ĐAK

Koji vam je antrag? Šta se ne sigrate?
(Tužni đaci očima štogod pokazivaje.)

1. i 2. ĐAK

To su naše mame! To su naše tate!

1. ĐAK

Naše mame... Naše tate... Baš mi nije jasno...

2. ĐAK

Ta da, ti sve uvijek kapiraš prikasno.
Došle su nam mame, a s njima i tate,
obučeni lipo, pa mriše ko cvit,
baš ko da je njiov cio, cio svit
s nama se smijat, s nama se radovat
i priredbu našu s učiteljom gledat.
A knjižice naše kad kod kuće vide
neće imat čega ni da se postide.
Ne možedu uvijek stat petice same,
znadu dobro tate, a još bolje mame.

3. ĐAK

Priredbu smo našu skroz zaboravili
jel odreda svi smo baš tušta učili.
Roditelji mili, ja vam neću krit,
al priredbe naše danas neće bit.

DRUGA SCENA

(Divanu se pridruživaje i ostali đaci, pa nabrajaje čerez čeg su zaboravili na malu škulsku svečanost za svoje roditelje.)

3. ĐAK

Sad me već, bome, pitanja muče
ta šta smo radili kod kuće juče?
Šta smo to radili, šta smo to tili,
kad smo na priredbu zaboravili?

4. ĐAK

Ja ću ti kast, jel tajna nije
sve se to strefilo zbog televizije.
Zbog DVDa i razni programa
baš se rasrdila juče i mama.
A možda je to i bolest kaka
kad TV tako zarobi đaka!

5. ĐAK

Ta krevet, krevet meni dajte,
a posli o TV u razglabajte.
Jel sad vam moram iskreno reć
najvećma volim u krevet leć.
A kad na uzgljancu glavu stavim,
onda na sve, na sve zaboravim.

6. ĐAK

Ma kaki krevet, kako spavanje!
Od sveg je lipše trćanje, sigranje!
Proliće stiglo, sunce se smije,
sigrajmo s njm žmure i vije.
I kako posli sitit se škole
kad male noge cili dan jure?

TREĆA SCENA

(Đaci se pitaju kako se priredbe nisu sitali u škuli. Zaključivaje da je i ne vole, al i vole.)

1. ĐAK

Kod kuće smo, stvarno, zauzeti bili,
al kako se nismo u škuli sitali?

2. ĐAK

Kako se nismo? Od bisa ću pući,
al nemojte oma vi požurit kući.
Kako da se sitim, to već zna i tica,
da mi je u glavi samo računica.
Svi brojovi oni, sve krive i prave
za nas, male đake, bome, nisu zdrave.

3. ĐAK

Još je Nušić kazo, zato mu čast svaka,
da je računica bolest svakog đaka.

4. ĐAK

Moj družo po muki, naskroz si u pravu
s računice danima nisam dizo glavu.
Al svi ste svidoci rezultata nema.
Čim vidim zadatak uvati me trema.

5. ĐAK

I ja uvijek tako, tako tušta učim,
al već sama vidim badavad se mučim.
Učim, eto tako, cili jedan sat
subjekat, pridikat, atribut, objekat.
I taman kad pomislim
sad već znadeš sve,
istrče mi nike apozicije!

6. ĐAK

Valjda niste, drugovi, sve zaboravili?
U škuli smo slova, brojke naučili.
S učiteljom našim pisat i računat
i pravo drugarstvo lipo odnigovat.

7. ĐAK

Meni moja škula baš pokadgod prija,
u njoj vridno radi Dramska sekcija.
Rič vam svoju dajem da je stvarno tako
milina je prava učit skeč polagano.

8. ĐAK

Ajte, drugarice, mi to dobro znamo
da sad štogod lipo, lipo otpivamo.
U našoj smo škuli mi pripoznat zbor
zato sad čujte mali đачki hor.
(pisma po izboru)

9. ĐAK

Baš je bilo lipo, to je fina stvar,
al je stoput lipše biti ritmičar.
Ruke livo, noge desno...
Tušta tog već znamo.
Ajd, metni kasetu, pa da zaigramo!
(ritmička tačka)

ČETVRTA SCENA

(Izdvađa se jedan učenik i započinje svoju pripovijetku koja izrasta u najljepšu pismu za mamu i tatu.)

6. ĐAK

Kako je to lipo pisma i ritmika.
Pune su mi oči ti čarobni slika.
Al priznaću štogod još od obdaništa
ja od sveg tog ne znam radit ništa.
Al zadivim pokadgod sve drugove moje
kad njim počmem čitat ja stihove svoje.
I često, tako, maštam u tami
napisat pismu tati i mami.

Za mamine usne što mi se smiše
svakog dana od zore rane,
za blage riči koje me tiše
i smilo vode u nove dane.
Za tatine ruke, snažne i jake,
koje sve mogu, moradu moć,
koje čuvaje moje brezbrižne dane
i svaku moju spokojnu noć.

Jel sve roditelje dobrota krasi,
beskrajna ljubav, nižnost i briga.
Oni su najljepši stihovi pisme,
oni su najdraža dičija knjiga.

KRAJ

Ana Popov

Zadatak

Podijelite tekst po ulogama u svojem razredu, naučite napamet i odglumite.
Osmislite plakat za ovu predstavu.

OSNOVNA GLAGOLSKA VRIMENA

PREZENT (sadašnje vreme)

Kad divanimo o onom šta se sad dešava koristi se prezent.

Ja sidim.	Mi sidimo.
Ti sidiš.	Vi sidite.
On, ona, ono sidi.	Oni side.

Zadatak

Glagole: klapit, deklamovat, trevljat, duncovat promini po licima u sadašnjem vrimenu.

PERFEKAT (prošlo vreme)

Kad se divani štogod što se trevilo u prošlosti, koristi se perfekat.

Perfekat se gradi od pomoćnog glagola JESAM i glagolskog prideva radnog.

Ja sam slušo.	Mi smo slušali.
Ti si slušo.	Vi ste slušali.
On, ona, ono je slušo.	Oni su slušali.

Zadatak

Glagole: klapit, deklamovat, trevljat, duncovat promini po licima u prošlom vrimenu.

FUTUR (buduće vreme)

Kad se divani o čemugod što će se trevit u budućnosti, koristi se futur.

Futur se gradi od pomoćnog glagola TITI i infinitiva. HTETI – HTITI - TITI

Ja ću pivat.	Mi ćemo pivat.
Ti ćeš pivat.	Vi ćete pivat.
On, ona, ono će pivat.	Oni će pivat.

Zadaci

1. Glagole: klapit, deklamovat, trevljat, duncovat promini po licima u budućem vrimenu.
2. Riši osmosmerku.

K	L	A	P	I	T	Č	T	U	S
T	A	K	I	LJ	K	A	Č	G	H
A	V	A	N	Z	O	V	A	T	T
T	A	V	O	T	A	G	R	A	A
O	T	I	Š	A	V	R	A	M	M
D	O	P	E	R	J	A	Š	I	T
T	A	V	A	Đ	N	U	M	O	D
K	O	Č	O	P	E	R	I	T	O
Ć	E	L	O	P	T	A	J	I	N

KLAPIT
ČAKLIJAT
AVANZOVAT
ARGATOVAT
MARVAŠIT
DOPERJAŠIT
DOMUNĐAVAT
KOČOPERIT
NIJAT
POLEĆ

3. Napiši rečenice od riči iz prvog zadatka u sva tri glagolska vrimena.

ZIMSKE VEČERI NA SALAŠU

(odlomak)

Ključne riječi

salaš, zimski radovi, poslovi u kući i oko kuće, zimske večeri, šlingovanje, kartanje

...Poljski poslovi su već poodavno završeni, a za namirivanje i pripravljanje rane za josag i za sitni majstorluk bili su dovoljni oni kraćuši dani. Istina, za ženskadiju je bilo kućni poslova koje su mogle raditi kraj vruće paorske peći i lampaša. Tribalo je oprest vune, naštrikat čorapa i rukavica, sašiti novog ruva i navlaka i okrpiti staro. A kad šlingeraj dođe na red do prolića nema manjivanja. Zato su na divan u komšiluk odlazili većinom ljudi. Kad se, po dogovoru, nji više nađe na okupu, ostajali bi do kasno u noć u divanu el kartajuć se. Dolazili su i kod nas. Posidaje u pročelje oko velikog astala više kojeg je visio lampaš, a mama i moje tri sestre, koje su bile divojke u to vrime, sidile su oko peći, na koju je metnut upaljen još jedan lampaš, zabavljene već spomenutim poslovima.

Ja sam se sigurala s krpenom bebom, a namišćen krevet me je čekao da se zavučem čim mi se prispa. Ako su se ljudi za astalom kartali, velikog divana nije bilo, samo bi se oni što side našalili na račun oni što „služe“, al ako svečeri krenu u veliku pripovitku, karata se nisu ni laćali. Meni je bilo zanimljivo slušati njegov divan, čak i onda kad ko mala nisam baš sve mogla razumjeti. Počinjao bi od onih dnevnih događanja, o poslovima, o vrimenu i slično. Ako je koji od njih ti dana bio u varoši, pripovijest je o novostima što je čuo, cinama na peći i u radnjama.

Ostale su mi u sjećanju i pripovjetke koje su kazivali u sitnim satima. Činile su mi se neizgovorne, al ispričane uvjerljivo. Nisu ostavljale mesta za sumnju i njegovu istinitost...

Gabrijela Diklić

Manje poznate riječi

šlingeraj, ž. rod – vez, rupičanje

krpena beba – lutka od krpa

peca, ž. rod – pijaca

Divanimo o tekstu

Kako je dolazak zime kadgod utico na muške, a kako na ženske poslove?

Šta su čeljad radila u večernjim satima?

Kako su osvitljavali sobu?

Kako su dica provodila vreme uveče?

Izdivani

Kako vi u vašoj kući provodite dugačke zimske večeri?

Zamisli da nema struje, šta bi radio/la?

Zadaci

1. Napiši pismeni sastav na temu: **Zimske večeri u mojem domu**
2. Riši osmosmerku i napiši značenje riči koje pronađeš.

Č	E	LJ	A	D	Š	I
O	T	A	K	T	A	V
R	A	N	U	V	P	O
A	D	M	O	L	M	L
P	F	I	I	Č	A	S
E	U	U	O	Z	L	O
R	U	V	O	Ć	E	P

čeljad,
zima,
poslovi,
lampaš,
peć,
vuna,
čorape,
ruvo,
tkat

UPOTRIBA VELIKOG SLOVA

Velikim početnim slovima pišu se:

- Imena ljudi, nadimci: Tereza, Julijana, Teza, Đula
- Imena životinja: Čepika, Maza
- Nazivi sela, gradova i država: Tavankut, Subotica, Srbija
- Nazivi ustanova: „Bunjevački informativni centar“
- Naslovi novina i knjiga: „Bunjevačke novine“; „Tandrčak i njegovo blago“
- Imena ulica: Tavankutska ulica
- Geografski pojmovi: Paličko jezero
- Nazivi praznika: Božić, Uskrs, Dove
- Imena naroda: Bunjevci, Srbi, Mađari, Hrvati

Malim početnim slovom pišemo:

- Mesece u godini: januar, februar, mart
- Rase životinja i vrste životinja
- Posebne grupe ljudi (virske)

Zadaci

1. Pripiši pravilno tekst pisanim slovima u pisanku:

ANTONIJA OČEKIVA FRANCUSKINJU ANU I GRKA VASILISA. UPOZNALA JI JE LITOS NA MORU U ŠPANIJI. ONI DOLAZE U SUBOTICU DA ZAJEDNO DOČEKAJE BOŽIĆ I NOVO LITO. ŽIVIĆE KOD ANTONIJE U ULICI BLAŠKA RAJIĆA. ŠETAĆE SE PAZINSKOM I PRVOMAJSKOM ULICOM.

2. Napiši nekoliko rečenica o svojem rodnom kraju

Živim u _____

BREZLIČNI GLAGOLSKI OBLICI I NJEVA UPOTRIBA U BUNJEVAČKOM JEZIKU

Niki brezlični glagolski oblici u bunjevačkom jeziku imaju krnje oblike npr. infinitive i glagolski prilog sadašnji:

Umisto slušati – slušat

doći – doć

slušajući – slušajuć.

Radni glagolski i trpni glagolski pridevi imaju isti oblik kao i u srpskom jeziku:
radio, mislio, prodat, kupljen.

Zadaci

1. Slideće glagole razvrstaj prema vrsti brezlični glagolski oblika:
nasmijat se, smijući se, peko, igrajuć, nasmijan, nasmio, trčala, trčat, pritrčat trčeć,
popunjen, reć, pisat.

2. Napiši kako glasi trpni glagolski pridev za slideće glagole:

uneti _____

prineti _____

odneti _____

3. Sastavi rečenice u kojima ćeš upotrijebiti slideće glagolske oblike:

čitati, radio, zabrinut, slušajuć

ZIMSKA LJUBAV

Ključne riječi

Ljubav, zima, odlazak

Plamene varnice veselo su poskakivale iz peći i pravile senke po zidovima mračne sobe. Udobno sam sanjario u fotelji te zimske večeri.

Viter je pokadkad huknio prikidajući čarobnu tišinu.

Izašao sam iz sobe. Topli vuneni šal milovo mi je lice. Pahulje razni oblika nežno su mi slećale na ispružen dlan. Bile su prilipe, svaka jedinstvena. Zadržavale su se prije par trenutaka, a zatim topile na vrućim prstima. Dim iz odžaka podizao se iz svake kuće. Ledenice su visile s njevi krovova. Obližnja klupa se skoro nije ni primećivala, kao ni vijugava staza koja je prolazila kroz park. Fenjeri su se počeli paliti, bacajući zlatne odsjaje na svitlucavi snig. U daljini sam ugledao niku siluetu. Polagano mi se približila. Raspoznao sam žensku figuru. Prišla je i pozdravila me. Tek onda sam pripoznao da je to divojka koja živi par ulica dalje od mene. Javio sam joj se. Nasmišili smo se jedno drugom. Počeli smo divaniti. Smeđa kosa nežno joj se slivala nuz lice, koža joj je bila, dok su joj se obrazi rumenili od ladnoće. Tople oči su se smišile. Pahulje su joj nestrašno padale na lice, zatim topile, a ponike zadržale na gustim trepavicama. Bila je prilipa. Lipotom je zasinila čak i ovo čarobno, bilo veče. Podsićala me je na Snižnu kraljicu. Divaneć, približavali smo se njezinoj kući. Ostio sam niku tugu u srcu. Želio sam samo da je gledam, samo to. Al ona je uskoro odlazila živiti u drugu varoš. Razminili smo brojeve telefona. Potišteno sam se uputio svojoj kapiji. Ništa više nije izgledalo isto. Bilo zimsko veče je odjedared izgubilo svu svoju čar.

Posli smo se čuli još nekoliko puta. Nakon nikog vremena, telefon je začutio. E, da sam imo malo više rabrosti, možda bi sve bilo drugačije. Možda se danas ne bi moro sićati.

Učenički rad

Divanimo o pripovetki

Odredi temu ovog teksta.

Kako pisac ovog rada opisiva zimu?

Ko ga je pozvao napolje i zašto?

Kojim riječima pisac rada opisiva divojku sa kojom se sastao?

Kako je proteklo taj sastanak?

Zbog čega se pisac danas kaje?

U kom licu je ispričavao tekst?

Kako bi ti postupio/la da si na njegovom mjestu?

BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI

BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI NA BOŽIĆ

Ključne riječi

Božić, familija, užna, bukarica

Bunjevci slave Božić svake godine, 25. decembra. Na Božić se slavi spomen na rođenje Isusa, sina božijega. Kad čeljad dođu kući posli mise ponoćnice ili su pača jel se više nije postilo. Posli tog se spavalo na zemlji na koju je bila prostrta slama. Ujtru rano, reduše su nastavile užnu, a onda se cila familija lipo opravila i išla na veliku misu u crkvu. Običaj je pričestit se na Božić. Posli svete mise išlo se kući, na užnu. Na ovaj veliki dan, obavezno se pozdravljalo sa svakim: „Faljen Isus, čestitam vam Isusovo porođenje!”

Red je da se do Božića izmire dugovi. Kod Bunjevaca se kaže: „Ko je dužan – na Božić je tužan!”, i još se oprostí svima za uvride. Na Božić se svečano svetkuje, nikakog posla se ne laća, samo se kuva i rani josag.

Važno je da cila familija zajedno za astalom bude na užni koja se pripravlja na poseban način. Astal je uvijek bio svečano postavljen. Ilo se iz najlipši tanjira, najlipšim kašikama i vilicama. Čaršapi su bili lipi, bili vezeni i uštirkani.

Užna je počinjala palenjom iste one ukrasne sviće koja je na Badnje večé ugašena kad su svi za astalom pojili gra. Za astalom su svi stali i molili. Zatim je uslidilo nazdravljanje zamedljanom rakijom i unošenjom ila u najlipšim zdilama. Kad su sva čeljad za astalom pojila „lipu čorbu”, baćo je gasio sviću vinom el čorbom. Važno je ubardat da se ova ukrasna svića palila na Svr godine, na Mlado lito i na Sveta tri kralja. Baćo je uvijek gasio sviću posli čorbe. U narodu je postojalo virovanje da se ova svića čuva priko godine i da se pali svaki put prid ampu.

Za božićnu užnu na astal se meće sve najlipše što se cile godine čuvalo i pripravljaló za Božić: dunc, orovi, jabuke, tisto, med...

Za užnu se spremalo tradicionalno ilo: zlatna friška čorba od pivca el morkaće, kuvano meso sa sosom od višanja, pečenica sa duncom od šljiva, višanja el brisaka, kiseliš od krastavaca i paprike i pleten kolač ko obredni krov za ovu priliku. Posli užne se služe slatki, sitni kolači, razni fela.

Običaj je da Bunjevci na Božić ne idu u goste, već je cila familija na okupu oko božićne grane. Uveče se išlo u goste čestitat Svetog Stipana. Čeljad su nosila bukaricu, bocu punu vina, začepljenu pečenim batakom. Kad se ode u goste vino se popilo, a domaćin je napunio bocu novim vinom, pa se išlo dalje u čestitanje.

*Tekst je priuzet iz knjige
„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja,
kraj 19. i 20. vik”, prema Kati Kuntić*

Simboli Božića

Manje poznate riči

reduša, ž. rod – žena koja u kući vodi domaćinstvo

Zadatak

Pažljivo pročitaj ovaj tekst, pa ako je tvrdnja tačna, zaokruži **DA**, a ako nije, zaokruži **NE**.

Bunjevci slave Božić svake godine, 25. decembra.	DA	NE
Do Božića se ne moraju izmirit dugovi jel kod Bunjevaca se kaže: „Ko je dužan – posli Božića će imat još više!”	DA	NE
Na Božić se obavezno pozdravljalo sa svakim: „Faljen Isus, čestitam vam Isusovo porođenje!”	DA	NE
Na Božić ni josag ne smimo naranit.	DA	NE
Važno je da cila familija zajedno za astalom bude na užni koja se pripravlja na poseban način.	DA	NE
Užna je počinjala palenjom nove ukrasne sviće.	DA	NE
Pokadgod je bačo gasio sviću posli čorbe.	DA	NE
Posli užne se služe slani kolači razni fela.	DA	NE
Za božićnu užnu na astal se meće sve najlipše što se cile godine čuvalo i pripravljal za Božić: dunc, pečenica, orovi, jabuke, žito, tisto, med....	DA	NE
Običaj je da Bunjevci na Božić idu u goste.	DA	NE
Bukarica je boca puna rakije začepljena pečenim batakom.	DA	NE

Istraživački zadatak

Raspitaj se kod više bunjevački familija, pa opiši kako Bunjevci danas slave Božić. Navedi sličnosti i razlike u proslavi Božića kadgod i sad. Navedi narodne običaje za Božić koji su u potpunosti nestali.

BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI NA PRELO

Ključne riječi

prelo, divojke, igranka

Marinsko prelo

Najlipša prelja sa pratiljama, današnje prelo

ić na igranku sa starijom osobom. Prelo je bila prilika da se mladi zabave i upoznaju. To je bila prilika za upoznavanje budući mladenaca. Kadgod je bilo zdravo važno kakog su imovinskog stanja divojke i momci, lipota nije bila zdravo važna. Trevljalo se da stariji nisu dozvoljavali druženje i ljubav momka i divojke različitog imovnog stanja. Cilo večer se igralo.

Na Marin dan, 2. februara 1879. godine, održano je prvo javno prelo u organizaciji Pučke kasine. Prelo se otvaralo *preljskom pismom*, koju je svirala i pivala tamburaška banda. Na prelu se birala najlipša prelja obučena u bunjevačku narodnu nošnju. Za ilo se po bunjevačkom adetu služila krumpirača, tradicionalno bunjevačko ilo i fanki.

Marinsko prelo se svake godine, pa i dandanas održava 2. februara. Običaj je bio da se prija podne ide u crkvu na veliku misu da se posvete marinske sviće, a posli mise, cure i momci su išli na Korzo obučeni u najlipša svečana ruva.

Divojke su imale ruvo od finog žoržeta el sukna, kaput sa astragan krznom oko rukava i galira i obavezno svileni vidna marama, povezana na dva kraja. Muškarci su nosili čakšire, kaput i šešir. Uveče se pravila igranka za mlade. Cilo večer se igralo i pivalo. Čeljad su bila obučena u najlipša bunjevačka ruva.

Sa divojkama na igranku su išle mame i tete i uvijek su morale

Pučka kasina je bila bunjevačka institucija kulture i nacionalnog izražavanja. Osnovana je početkom 1878. godine. Prvi pridsidnik Pučke kasine bio je Đeno Dulić.

Najpoznatiju preljsku pismu napisao je Nikola Kujundžić, pod nazivom „Kolo igra, tamburica svira”. Pisma je kasnije muzički obrađena i danas se piva na prelima.

Tekst je priuzet iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”, prema Đurđici Skenderović

Manje poznate riči

žoržet, m. rod – fina svilena el vunena tkanina

sukno, s. rod – vunena tkanina

astragan, m. rod – krzno od jagnjeta

adet, m. rod – običaj

čakšire, sr. rod – muške pantalone sužene nuz list noge

Zadaci

1. Pogledaj jedan snimak sa savremenog Velikog bunjevačkog prela, pa uporedi sadržaj ovog teksta sa današnjim organizovanjem prela.

2. Zaokruži slovo ispid tačnog odgovora.

1. Prelo je:

- a) kosidba žita
- b) igra i zabava

2. Na prelu sviraje:

- a) trubači
- b) tamburaši

3. Bunjevačko prelo se održava svake godine :

- a) u aprilu
- b) u februaru, na Marin

4. Prvo Veliko bunjevačko prelo je organizovano:

- a) 2. marta 1789.
- b) 2. februara 1879.

5. Za prelo se oblači:

- a) radno odilo
- b) najlipše ruvo

6. Tradicionalno ilo na prelu je:

- a) tarana
- b) gumboci
- c) krumpirača i fanki

7. Prelja je žena el divojka koja:

- a) kuva
- b) radi na preslici

8. Najstarija preljska pisma je:

- a) „Podvikuje bunjevačka vila”
- b) „Kolo igra, tamburica svira”

BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI ZA USKRS

Ključne riječi

Uskrs, zec, gnjizdo

U nedilju na Uskrs, kadgod davno, išlo se „pod križ”, odnosno išlo se do najbližeg križa koji je od salaša znao bit udaljen par kilometri. „Pod križ” se išlo u tišini, nise se smilo divanit. Prid križom su se čeljad pomolila i kad su krenili kući tek onda su divanili. Dica su jedva dočekala da vide šta njim je zec dono u gnjizdo. Zec je obično ostavio dici u gnjizdo šećera i štogod za obuć el sigračku. To je bila velika dičija radost.

Kad su čeljad došla kući ručali (doručkovali) su, ili su „posvetlište”. Posvetlište je pleten kolač, kuvana šunka i divenica, ren, jaja, so. Mrve sa astala su se bacale piležu.

Jaja ukrašena slamom

Posli ručka reduše su pripravljale svečanu i bogatu užnu, a ostali ukućani išli su u crkvu. Za Uskrs se kuvala lipa, zlatna kokošja čorba el od morkače, pekla se pečenica, jagnje, prase el živinsko meso. Nuz pečenje se pripravljo pirinč sa sosom od višanja, a nuz pečenicu se služio kiseliš i dunc. Posli užne su se posluživali slatki kolači el torta. Kod Bunjevaca je običaj da se poslipodne ide na groblje, a u goste se nije išlo.

Tekst je priuzet sa sajta iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”, prema Peri Beretiću

Uskršnja jaja, dekupaž tehnika

Istraživački zadaci

1. Raspitaj se kod stari čeljadi kako se kadgod slavio Uskrs.
2. Napiši kako danas slavimo Uskrs.
3. Uporedi kadgodašnje i današnje običaje, pa napiši sličnosti i razlike.

POLIVAČI

Ključne riječi

Voden ponediljak, Uskrs, polivači, divojke

Na Vodeni ponediljak
divojke se udesile
pa čeka je polivače
obučene u sefire.

Na odlasku svaki primi
pomorandžu i po jaje,
konji ržu i galopom
polivače nose dalje.

Kroz virange razmaknute
pogled leti do atara
kapija se na avliji
ne otvara zabadava.

U kojoj su kući bili,
to se, onda, po tom znalo,
divojačko mokro ruvo
na štrangu je posterano.

Gabrijela Diklić

Konji vranci kad ulete
sa karuca par momaka
dobro znadu al pitaje
„Imal ode divojaka?”

Odvedu ji do bunara
na sefire prska voda
a na onu iz bočica
mrišila je cila soba.

Na astalu iće, piće,
posidaje al nakratko,
zapivaće i zaigrat
bunjevačko i momačko.

Modri jacint i rozmarin
što su bili ponos bašče
metnuti su na galire
da podiče polivače.

Polovači, fotografija Nikola Stantić

Manje poznate riječi

Voden ponediljak – drugi dan Uskrsa kad momci idu polivat cure vodom

virange, ž. rod – zavese

karuce, ž. rod – laka kola sa federima koja vuku konji

jacint, m. rod – zumbul

rozmarin, m. rod – ruzmarin

galiri, m. rod mn – kragne

štranga, ž. rod – uža, debeli kanap

Divanimo o pismi

Odredi temu pisme.

Ko su polivači i kad dolaze?

Opiši Voden ponediljak?

Kako su djevojke bile obučene dok su čekale polivače?

Da li su se djevojke radovala polivačima?

Čime su djevojke darivale polivače na odlasku?

Šta su djevojke radile kad polivači odu?

Po čemu se moglo vidit koliko je djevojka imala polivača?

Napiši redosled pisnički slika koje se javlja u pismi.

Izdivani

Kako se danas obilježava ovaj običaj?

Zadatak

Pogledaj snimak na kojem su prikazani polivači. Napiši svoje utiske o ovom bunjevačkom običaju!

Polivanje cura na Voden ponediljak

BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI NA DOVE

Na Dove iđu kraljice od kuće do kuće i pivaje kraljičke pisme.

Kraljičke pisme pripadaje grupi lirski narodni pisama. Pripadaje grupi obredni pisama, što znači da se izvode kolektivno, tačno ponavljaše određenu cilinu, nuz nju ide i određena pisma. Ova obredna „obaveza” zaslužna je što su se tekstovi pisama tako dugo i dobro sačuvali.

*Tekst je priuzet iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”,
prema Suzani Kujundžić Ostojić*

Kraljice

Zadaci

1. Pogledaj snimak „Kraljice na Dove“, Bunjevačkog kulturnog centra Tavankut, pa opiši običaj na Dove kod Bunjevaca.
2. Na osnovu snimka odredi tačnost dati tvrdnji. Ako je tvrdnja tačna zaokruži DA, a ako je netačna zaokruži NE.

Kraljičke pisme su pivale kraljice.	DA	NE
Kraljice su cure od 20 godina.	DA	NE
Ima digod oko stotine kraljički pisama i pripadaje grupi lirski narodni pisama.	DA	NE
Kraljice se izvode na Duhove – Dove.	DA	NE
Kraljičkim pismama se obilježava kraj uskršnji praznika.	DA	NE
Običaj je da se na Dove rano ujutru okite pendžeri i kapije na kući.	DA	NE
Kraljičke pisme se ne pivaje isto, zato što se one dile na: koračnice, vesele i žalosne.	DA	NE
Kraljičke pisme pripadaje grupi obredni pisama.	DA	NE
Kraljice su obučene u bilu šlingovanu bluzu i suknju na prvi dan Dova.	DA	NE
Kraljice idu bosc.	DA	NE
Išle su u grupi od deset cura.	DA	NE
Na glavi su imale vince – krune od cvijeta ukrašene perlicama, pantljikama i ogledalcem.	DA	NE
Kose su uplitala u pletenice, noć prije Dova, a sutradan ujutru su ji rasplitale i tako išle.	DA	NE
Dok su išle i pivale su, a na prijev Ljelja bi zastale, odigle se petama od zemlje i naklonile se.	DA	NE
Ljelja je boginja prolića.	DA	NE
Proć ispod zove znači sriću i zdravlje.	DA	NE
Cura koja je kraljica stoji na stocu.	DA	NE
Cure idu u paru i drže se za ruke.	DA	NE
U današnje vrime na kraljičke kape se meće sveta slika.	DA	NE
Isprid kraljica idu dva čobana.	DA	NE
U Tavankutu domaćin dariva kraljice novcima.	DA	NE
U varoši domaćin dariva kraljice guščijim jajima.	DA	NE
Prve dvije cure se zove kralj i kraljica.	DA	NE
Na stoc, za kraljicu treba metnit šlingovanu uzgljancu.	DA	NE
Kraljice na prvi dan Dova nose svilu, a na drugi dan Dova šling.	DA	NE

BUNJEVAČKI NARODNI ŽETVENI OBIČAJI

Ključne riječi

žetva, proslava, dužijanica, bandaš, bandašica

Od ovog porodičnog žetvenog slavlja razvila se u Subotici javna, bunjevačka, proslava završetka žetve. Dužijanica se javno prvi put proslavila 1911. godine. U isto vreme župnik Blaško Rajić osnovo je „Katoličko divojačko društvo“, a kako su mnoge članice bile risaruše, pridložio je da zajednički proslave dužijancu. Tako je nuz misu zafalnicu u Kerskoj crkvi, iste godine, bila proslavljena žetvena svečanost i priređena zabava. Bila je to opšta bunjevačka proslava di se med momcima biro bandaš, a med divojkama bandašica. Oni su bili najlipči par koji je bio u obavezi da priredi „Kolo“.

Bandašicino kolo

Danas se Dužijanica obilježava kao javna svečanost koja počima simboličnim posvećenjem žita na Markovo kroz čitav niz manifestacija, a završava se svečanom manifestacijom na varoškom trgu i pridajom kruva domaćinu dužijance.

*Tekst je priuzet iz knjige
„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja,
kraj 19. i 20. vika”,
prema Miroslavu Vojnić Hajduku Marači*

Zadatak

Posmatraj snimak Dužijance iz 2015. godine i zaokruži DA, ako je tvrdnja tačna i NE, ako je tvrdnja netačna.

Bandaš na glavi ima vinac od novog žita.	DA	NE
Bandašica nosi radno ruvo.	DA	NE
Na bandašovom galiru je perlica od slame.	DA	NE
Bandaš nosi kaput, čakšire i čizme.	DA	NE
Bandaš na glavi ima šepicu.	DA	NE
Bandaša i bandašicu prate tamburaši.	DA	NE
Isprid bandaša i bandašice se vijori samo bunjevački barjak.	DA	NE
Kraljice nose klas od novog žita.	DA	NE
Čeljad ide u bunjevačkoj nošnji u povorki.	DA	NE
U povorki nema dice.	DA	NE
Na trgu se igra Veliko kolo.	DA	NE
Pridsidnica Savita polaže cviće prid bistu Blaška Rajića.	DA	NE
Bandaš i bandašica pridaju krov od novog žita gradonačelniku.	DA	NE
Svečana akademija se otvara srpskom himnom i bunjevačkom svečanom pismom.	DA	NE
Na početku programa risari su podneli izvištaj o risu pridsidnici Savita.	DA	NE
Dužijancu slavimo svake godine 16. avgusta.	DA	NE

BUNJEVAČKI SVATOVSKI OBIČAJI

Ključne riječi

mastalundžije, enge, pođani, pogačari

...Okolo jedanaest sati bi svatovi krenili od momačke kuće. Naprid su išle mastalundžije, za njima kum sa đuvegijom, pa svirci i kumovi, onda stari svat sa starosvaticom, a prid njima mlada rođaka sa vincom u škatulji. Kad su stigli kod divojke, u kuću bi ušla starosvatica i rođaka sa vincom, pa bi metili divojki vinac na glavu. Mastalundžije su divojku povelu u crkvu na

vinčanje. Posli vinčanja divojku su vraćali kući i ostavljali dva gosta da je čuvaju. Oni su se zvali staćale. Pored divojke su bile i enge. Pripravljena je velika užna, posle koje bi mastalundžije obalazile divojku. Tako dva puta. Pri tom bi se igralo kolo i ispijala rakija. Posli podne su dolazili po divojku. Dok se divojka opraštala od svojoj roditelja, braće i sestara pivo se žalovac i svatovac.

Kad divojku odnesu mladoženjinoj kući davali su joj malo muško dte. Na vratima kuće je čeko svekar koji je moro za divojku dat onoliko novaca koliko je stari svat tražio. Do večere je mlada prisvukla ruvo i obukla ono što joj je svekar kupio. U jednoj sobi su bili muškarci, a u drugoj žene. Tamo di su sidili muškarci, u pročelju su sidili snaša i đuvegija, kum i stari svat. Do večere su gosti igrali i pivali.

Posli deset sati uveče dolazili su gosti od divojačke kuće za divojkom u pođane. Mlada ji je sve izljubila, a oni su je darivali novcom. Posli ponoći divojki su skinili vinac s glave.

Kadgod su svatkovanja trajala dva-tri dana. U subatu posli svatova snaša je išla sa mladom rođakom kumu, starom svatu i bližim rođacima „prat noge” i za to je opet darivana. U nedilju poslipodne dolazila je snašina familija i nosila pogaču. Ponovo su mladu darivali. Pogača se slala svake nedilje, do Materica.

Tekst je priuzet iz knjige „Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik”, prema Miji Mandiću

Manje poznate riči

škatulja, ž. rod – kartonska kutija

pođani, m. rod – gosti u svatovima kod divojački roditelja koji uveče prije ponoći idu u goste mladoženjinoj kući

svekar, m. rod – muževljev otac

enga, ž. rod – mladina pratilja u svatovima

staćale, ž. rod – jedan od dvojice čuvara, momaka, izvodi snašu iz njezine kuće u odlasku na vinčanje

žalovac, m. rod – žalosna pisma, piva se kad snaša izlazi iz roditeljskog doma

svatovac, m. rod – vesela svatovska pisma

Zadatak

Zaokruži slovo isprid tačnog odgovora.

1. Vinac na glavu su mećali:

- a) kumovi
- b) mlade rođake
- c) starosvatica i mlada rođaka

2. Divojku u crkvu, na vinčanje vode:

- a) starosvatica i rođake
- b) mastalundžije
- c) kumovi

3. Posli vinčanja mladu su čuvala:

- a) kume
- b) staćale
- c) sestre

4. Pođani su:

- a) mladina rodbina
- b) mladoženjina rodbina

5. U subatu, posli svatova, snaša je bližim rođacima:

- a) prala kosu
- b) prala košulje
- c) prala noge

6. U nedilju posli svatova, pogaču nose:

- a) đuvegijina rodbina
- b) enge
- c) snašina rodbina

7. Pogaču su slali svake nedilje:

- a) do Materica
- b) do Božića
- c) do Mladog lita

Istraživački zadatak

Opiši današnje svadbene običaje pa uporedi sa kadgodašnjim. Napiši sličnosti i razlike.

BUNJEVAČKE EPSKO-LIRSKE PISME GROKTALICE

Ključne riječi

groktalice, ikavica,
epsko-lirska pisma

Groktalice su epsko-lirske deseteračke narodne pisme koje su se pivale uzimanjem dubokog glasa iz grla, brez pratnje instrumenta. Groktalica nema tušta, digod oko stotine. Ispivane su ikavicom, mada se u njima može naći i dosta ekavski ko i turski riječi.

Iako su ove pisme poodavno zaboravljene i danas se zna u narodu kazati da kogod tako piva da „sve grok-ti“. Pivanje groktalica kadgod je bilo zdravo popularno „pivača groktača slušali bi svi i gladni i žedni“, ali one su polagano vremenom potisnute i zaboravljene.

Najviše se groktilo na prelima, kod kuće dicit, na babinama, divanu i u svatovima. Pivale su joj uglavnom starije žene, mada se smatra da su joj u početku kad su Bunjevci stigli u ove krajeve pisma izvodili muškarci nuz pratnju gusala. Smatra se da je do ove promine došlo s početka XIX veka, kad su se muškarci počeli više baviti ratarskim poslovima, zbog čega su i više odvojeni od kuće. Žene priuzimaju brigu nad kućom i dicitom, a samim tim i prinošenjem narodnog naslijeđa na mlađe naraštaje.

Groktalice pivaju o svemu što obučava jedan život: o rađanju i smrti, vaspitanju i odnosu prema roditeljima, ljubavi i mržnji, junaštvu i kukavičluku.

Blaško Rajić, njegov prvi sakupljač kod nas kaže: „U njima se hvali dobro i nagrađuje, a zlo se kara i kažnjava“.

On je uočio vrijednost i važnost groktalica za Bunjevce, za njihovu narodnu književnost i istoriju.

Zato joj je skupio i izdao pod nazivom „Narodno blago: narodne pjesme i poslovice“, 1910. godine. Rajić kaže: „Još i to me nukuje da sakupim ovo blago, što kod nas žalibože, već tako stoji, da će se ovo zrnje bisera osuti navjeka se izgubiti, jer mlađe naraštaje nova tuđa neobična kultura osvaja, a svoju zaboravljaju“.

Groktalice su stilski građene nuz pomoć ustaljeni metafora i epiteta, klasičnom obično trostrukom gradacijom ili hiperbolom, često je upotrijebljavana i slovenska antiteza.

*Tekst je priuzet sa interneta Bunjevci.net, prema Suzani Kujundžić Ostojić
Tekst je prirađen i prilagođen uzrastu.*

Platno tkala Drinopoljka Mara

Platno tkala Drinopoljka Mara,
Platno tkala i nad njim plakala.
„Evo danas već devet godina,
Kako nisam majki gošća bila.
Ni ja majki, ni majka menika,
A na vrata dva junaka mlada:
„Ajde Mare, u svatove majki.
Sad ti majka tri čini veselja,
Čer udaje i ženi dva sina.
Bratu Niki doveli divojku,
A Ivanu istom isprosili,
Sestra Manda pod prstenom mlada.
Al govori Drinopoljka Mara:
„Pričekajte dva mlada junaka,
Da ja uzmem tanke burundžuke.
Da osičem tri aršina platna,
Ta čime ću darivati kuma?“
Opet vele dva junaka mlada:
„Ti ne kvari tanke burundžuke,
I ne kroji tri aršina platna.

Već ti kupi tri voštane sviće,
Pri čemu će svati večerati.
Kad su bili blizo majke dvora,
Progovara Drinopoljka Mara:
„Kaki su mi u mame svatovi?
Ne čuje se enga ni svekrova,
Nit se vije kolo naokolo,
Nit se viju svileni barjaci.
A govore dva junaka mlada:
„Tvoje mame grlo zamuknilo,
A sunce je baš na podne Mare.
Sad su svati sili užinati,
Zastavili bubnje i svirala,
I savili svilene barjake.“
Kad su došli pod sjajne pendžere.
Progovara Drinopoljka Mara:
„Ode žali jedna žena stara,
Po glasu je kao moja mama.“

Opet vele dva junaka mlada:
„Ode ima paunica stara,
Izgubila troje paunčadi.
Pa ji ne mož nikoko da nađe,
Kad su oni u dvor ušetali,
Brata Niku na groblje odneli,
A Ivana na nosili nose.
Sestra Manda pod pokrovom mlada.
Kroz plač veli Drinopoljka Mara:
„Bog ubio dva junaka mlada,
Šta mi nisu pravo kazivali.
A da su mi istinu kazali,
Svu bi svoju kosu odrizala,
Pa bi svoju pozlatila.
I sterala po carski drumovi,
Ko b' naišo, svaki bi se čudio.
U kakoj je nigi nigovana,
Još u većoj žalosti rizana.”

*Bunjevačka groktalica
Pismu ispivala:
Ana Vojnić Kortmiš*

Manje poznate riči

pod prstenom – verena
burundžuke, sr. rod – tur-
cizam tanka svilena tkanina
drinopoljka, ž. rod – iz pol-
ja kod Drine

aršina, m. rod – stara mira
za dužinu, 0,71 m

enga, ž. rod – pratilja snaše
u svatovima, drugarica

pokrovom, ž. rod – poklo-
pac na mrtvačkom sanduku

Divanimo o groktalici

Pronađi i podvuči stihove iz koji saznajemo koliko dugo ćerka nije positala majku.

Ko je zvao Maru u goste? Zašto?

Objasni šta je Mara ponela u svatove?

Podvuči stihove koji kazuju šta se stvarno desilo Marinoj mami.

Šta bi Mara uradila s kosom da je znala za žalost i zašto?

Podili stihove na slogove. Koliko stihovi imaju slogova?

Podvuči epitete u pismi. Koje još stilske figure uočavamo u pismi?

Zadatak

Poslušajte jednu groktalicu na času.

BUNJEVAČKE LIRSKE PISME

Bunjevačke narodne lirske pisme su kratke narodne umotvorine u obliku stihova.

Talentovan pojedinac ispivo bi pismu o osićanjima, željama i nadanjima, koju su onda drugi prinosili i pivali. Tako su nastale ljubavne, šaljive pisme, ko što su: bećarci, šaljajdani.

Bećarci su pisme za veselje, šaljive, a pokadkad i nepristojnog sadržaja. Uglavnom ji pivaje muškarci al ima i ženski pisama.

Prema Marku Peiću

Bećarci

Ključne riječi

Bunjevci, srebrnjaci, želja, salaš, žena

Oj Bunjevci, alaj ste na glasu,
Goveda vam po dolovi pasu,
Brondze zveče, a dolovi ječe,
Srebrnjaci po džepovi zveče.

* * *

Da je meni što mi srce želi:
Komad zemlje i malo salaša,
Dobri konji mudrog kočijaša,
Lipu marvu i ženu čuvarnu,
Čopor svinja i pun podrum vina.

* * *

Oj mladosti, alaj mi te žavo,
Sve šta imam za tebe bi davo.

Ivan Bešlić, Bačo obalazi polja na kolima

Manje poznare riječi

brondze, ž. rod mn. – zvona na ovnovima pridvodnicima

srebrnjaci, m. rod mn. – novac iskovan od srebra

marva, ž. rod mn. – krupna stoka

čuvarna – štedljiva žena, čovik ...

Divanimo o pismi

Kako pisnik pridstavlja Bunjevce?

Šta su pisnikove želje?

Za čim pisnik žali?

Ljubavne

Moja nane, ne kupuj mi svilu,
Već mi kupi lipu suknju bilu,
A novce mi u bangu nosi,
Jel me dika samo tako prosi.

Ključne riči

nana, svila, dika

Divanimo o pismi

Kome se divojka obraća?
Zašto joj je potribna „lipa suknja bila“?

Manje poznate riči

banga, ž. rod – banka

Šalajdani su šaljive i vesele pisme, za veselja i šalu.
Sa pripivom šalaj, ko što skraćena rič kaže – šala je.

Šalajdan

Ključne riči

dika, srce, ženidba, gazdački momci

Cio svit mi divani
Da me dika ne voli.
A u dike srce vene,
Dok ne vidi mene, šalaj!

* * *

Zelen bagrem bio cvit,
Žen se diko dok si lip.
Žen se diko dok si mio,
Ma siroma bio, šalaj!

* * *

Ja sam jedan pa jedan,
Ne bojim se nji sedam.
Ne bojim se ni jednoga,
Momka gazdačkoga, šalaj!

Divanimo o pismi

Podvuči šaljive stihove u pismi.
Zaokruži pripiv koji se javlja na kraju strofa.

TAMO NIČEG VIŠE NEMA

Ključne riječi

rodni salaš, ditiñstvo, tuga

Moj rodni salaš noćom sanjam
i vidim drage roditelje svoje.
O kaka milina ispuni dušu,
pripuno sriće srce je moje.

Svoje ditiñstvo na dlanu gledam,
i vidim jasno dugine boje.
O kaka milina ispuni dušu,
pripuno sriće srce je moje.

To nikad više neće biti,
uzalud snovi, sve prošlost to je.
O kaka gorčina ispuni dušu,
pripuno tuge srce je moje.

Jer ničeg više tamo nema,
ni jedna travka ostala nije.
A u snu stoji sve na svom mistu
ko što je bilo kadgod ranije.

Petar Kuntić

Divanimo o pismi

Šta pisnik traži i čega više nema?
Kako izgleda njegov salaš i ditiñstvo u njegovim snovima?
Kako izgleda sve u stvarnosti?
Koja osićanja pripoznaješ u pismi? Podvuči stihove u kojima su prikazana pisnikova osićanja.

Zadatak

Napiši sastav na temu ***Klapio sam***

GRAĐENJE RIČI

Riči imaje jedan dio koji se nikad ne minja. Taj neprominljiv dio zove se **gramatička osnova riči**.

Dio riči koji se dodaje na gramatičku osnovu riči da bi se dobila nova rič naziva se **nastavak za građu riči**.

Sufiks je nastavak pomoću koga se pravi nova rič i ide posli riči.

PUT	ar
	ić
	nik
	ovati
	arina

STAR	t
	a
	ac
	ost
	ica

ZUB	ić
	ar
	ni
	at
	ast
	arka
	čanik

ROD	iti
	a
	itelj
	na
	bina
	ovi

Prefiks je nastavak pomoću kojeg se pravi nova rič i ide ispriđ riči.

o	STAR	iti
---	------	-----

o	ROD	iti
---	-----	-----

iz	ROD	iti
----	-----	-----

u	ROD	iti
---	-----	-----

Postoje i riči koje imaju i prefiks i sufiks: ponediljak i sunarodnik.

STARI PALIČKI SALAŠ

Ključne riječi

salaš, ribar, krov od trske, crna rupa, stari đeram, dva čamca

Nuz obalu, na domaku trske i šegara,
stoji jedna kuća, kuća zdravo stara.
Mali je to salaš sirotog ribara,
sad o njemu više niko se ne stara.

Krov od trske već se sasvim nakrivio,
još se samo stare, trule grane vide.
I odžak se crni u cripove sakrio,
dok zabati trošni na svojem mistu side.

Tavanice blatne skoro više nema,
samo čvrsto slime ode još postoji.
Nema ni pendžera, ni drvenog trema,
a umisto vrata crna rupa stoji.

Ivan Bešlić, Stari salaš na Paliću

Oko kuće samo visok raste korov,
povr njega onaj stari đeram viri,
osto je još rovaš i duboki rov,
a kroz srušen čardak tijo vitar piri.

Nuz obalu još su dva svezana čamca.
Pokatkad iz trske stidljivo provire,
pripuni su vode do samog pramca
i palički talasi u njima se smire.

Kad se danjom gleda prema tom salašu,
Kad se baci pogled na taj stari kraj,
Tad lipota budi bujnu maštu našu-
Stari salaš opet ima lipotu i sjaj.

Marko Marijanušić

Manje poznate riči

zabati, m. rod mn. – trouglasti dio zida iznad bočne strane kuće

slime, sr. rod – uzdužna noseća greda kuće

rovaš, m. rod – drvena ograda na bunaru

čardak, m. rod – spremište za kuruz u klipu

pramac, m. rod – pridnji dio broda

Divanimo o pismi

O čemu piva pisnik?

Opiši salaš predstavljen u pismi.

Zbog čega je on tako lip i poseban?

Zbog čega pisnik traži od nas da maštamo?

Šta salašu daje lipotu i sjaj?

Pronađi i podvuči epitete u pismi.

SPECIFIČNE GLAGOLSKE PROMINE U BUNJEVAČKOM JEZIKU

1. Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Glas D ne prilazi ispred suglasnika S i Š u njegov bezvučni par T:
priDškolski, potpriDsidnik, poDšišati, suDstvo

2. Jednačenje suglasnika po mistu tvorbe

Promina se ne vrši na spoju složenica:

iZljubit umisto izljubit

raZnjijat umisto ražnjihat

3. Palatalizacija

Ne vrši se u prisvojnim pridevima izvedeni od imenica na -ka:

majkin, Milkin, divojkin, vladikin.

U deminutivu: rukica, nogica, daskica, sveskica.

4. Sibilizacija

Sibilizacija se ne vrši u dativu jednine:

Unuki, kokoški, puški, trojki – k ne prilazi u c nije trojci, pušci....

Ne vrši se ni u dativu i lokativu imenica sa nastavkom KA:

Anki, Subotičanki, Luki

Zadaci

1. Podvuči pravilno napisanu rič:

burekdžija buregdžija

ropstvo robstvo

sladka slatka

iztirati istirati

priřsidnik priřsidnik

odřtampat otřtampat

2. Napiři oblik dativa za slideće riči:

mačka – _____

daska – _____

unuka – _____

sluga – _____

Olga – _____

kolega – _____

3. Podvuči ispravno napisanu rič: Milicin, kuvaričin, Milkin, crvenperkin.

4. Izvedi prisvojne prideve od slideći imenica: Milica, Marica, Anica, Ljubica, kuvarica.

5. Koje su glasovne promine izvrřene u ričima:

oči _____

prařina _____

iřčupati _____

vořnja _____

6. Riři osmosmerku.

DUNC
DRAČ
ADREN
ASNA
AMPA
DIVAN
VIST

KLAPIT
JAVA
BEČAR
BEKEŠ
ZDILA
BEKNIT
ILO

A	D	U	N	C	O	O	B
D	R	Š	E	K	E	B	E
R	A	S	N	A	T	E	Ć
E	Č	A	O	M	S	K	A
N	O	V	V	P	I	N	R
O	O	A	N	A	V	I	D
A	L	I	D	Z	J	T	O
O	I	T	I	P	A	L	K

7. Pronađi u ričniku i zapiři značenje riči iz osmosmerke.

SVAKI MORA RADIT

Ključne riječi

sigra, mali Nikola, rad, škula

Prošo škulski raspust, dica očla u škulu, a samo mali Nikola bi se još sigro. Sustrije jednog derana, pa mu kaže: „Ajde da se sigramo”.

Na to mu on kaže: „Ja sam škulu završio, pa moram s braćom radit na njivi.”

Malo dalje sustrije i jednog kera, pa mu kaže: „Ajde da se sigramo”, a ker mu kaže: „Nemam vrimenta, danas ću ić s gazdom u lov”.

Malo dalje sustrije i ticu, pa joj kaže: „Ajde da se sigramo”, a tica mu kaže: „Nemam vrimenta, moram čistit voćke od štetni gusina a sotim ranim moju dicu”.

Posli naleti i jedna čelica, pa i njoj Nikola kaže: „Ajde da se sigramo”. Al čelica kaže: „Nemam vrimenta, ja radim skupljam med, dok još ima štogod procvatanog”.

Nikola se zamisli pa kaže: „Kad još i ovo malo stvorenje mora radit, neću ni ja dangubit,” pa otrče u škulu.

Srića što je zakasnio samo na prvi čas.

*Bunjevačka naroda pripovitka
Ispripovidala: Ana Vojnić Kortmiš
(iz knjige „Tandrčak i njegovo blago 5”)*

Divanimo o pripovitki

Navedi koga je sve sustrio mali Nikola na svojem putu.

Šta je tražio od prolaznika i zašto?

Šta su Nikoli kazali pri susritu deran, ker i čelica?

Pronađi i podvuči u tekstu rečenicu iz koje saznajemo šta je derančić na kraju svatio.

Zaključni šta je važno za svakog đaka i koji je njegov najvažniji posao i obaveza.

ŽABICA DIVOJKA

Ključne riječi

žabica divojka, otac i mater, kraljević, udaja

Živili tako jedared zdravo davno jedan čovik i jedna žena. Bili su već malo u godinama a dice nisu imali. Odu oni tako jedared na jedno proštenje, pa se stanu Bogu molit da njim da dite, makar ko kako malo žapče. Posli devet miseci žena rodi al šta, jednu žabicu. Oni su se zdravo obradovali i volili su je ko i svaki roditelji svoje dite. Čovik je svaki dan išo radit a žena mu nosila užnu, a žabica se svudan stvorila. Otac i mater su je zdravo pazili i mazili, tako je vrime prolazilo.

Kad je žabici bilo petnajst godina ona jedared kaže:

– Mama, Vi ste već stariji pa vidim da Vam je teško nosit ocu užnu, već spakujte pa ću ja odnet.

Žena kaže:

– Draga moja ćerkice, kako ćeš ti nosit užnu kad si tako mala i slaba pa nećeš moć?

– Samo Vi spakujte i ništa se ne starajte.

– Ja ne marim – kaže joj mater – ti probaj, pa ako mogla jel meni je već zdravo teško ić svaki dan.

Žena spakuje ilo u malu torbu, žabica je zakači s nogom i za čas odskakuće do oca. On sidne užnat a žabica se popne na jedno drvo pa stane pivat, al tako lipo da se sve ori. Tudan je prolazio kraljov sin, pa kad je čuo pismu srce mu zaigra od veselja i dođe pitat ovog čovika ko to tako lipo piva. Ocu bila sramota kazat da je to njegova ćer, pa kaže da ne zna i da on ništa ne čuje.

Tako to bilo i drugi dan, a treći dan kraljov sin stane ispitivat čovika ko mu je dono užnu kad ne vidi ženu. A on kaže da je on sam pono i užnu.

Al kraljov sin ne viruje već kaže:

– Vi cigurno znate ko to piva, pa Vas lipo molim da mi kažete. Ako je muško biće mi drug, a ako je žensko biće mi divojka.

Sad otac kaže:

– Ja bi Vam kazo, al mi je sramota.

Kraljov sin toliko stane navaljivat da čovik na kraju sve ispriповida kako je bilo. Kraljov sin kaže ocu da

je zove da sađe s drveta. Žabica dođe pivajući, a kraljeviću zaigra srce od veselja, pa joj kaže:

– Oćeš ti bit moja zaručnica?

A žabica kaže da oće. Sad kraljević kaže:

– Nas ima tri brata, pa je otac naredio da svaki dođe s svojom zaručnicom i svakoja nek donese kako cviče. Pa čija donese najlipše cviče tom ću ostavit sve moje kraljevstvo. Ja ću doć rad tebe pa ti ponesi cviče koje god oćeš.

Sutradan dođe kraljević rad nje, pa je metne nuz njeg na konja. Kad su prošli kroz kraljovu kapiju ona se stvori u najlipšu divojku na svitu, a u ruki je držala vlat žita.

Kralj dođe do divojke najstarijeg sina. Ona je držala u ruki crvenu ružu. Divojka sridnjeg sina je držala u ruki bilu ružu, a divojka najmlađeg sina je držala vlat žita.

Kad je kralj to vidio zdravo se obradovo pa kaže:

– Ti si donela vlat žita što je najlipše od svakog cviča. Ti ćeš znat i šporotvat i cinit krv. Vama ću ostavit svoje kraljevstvo.

I tako je žabica postala kraljica.

*Bunjevačka narodna bajka
Ispripovidala: Ana Vojnić Kortmiš*

Divanimo o bajki

Opiši žabicu divojku i njezine roditelje.

Zašto se žabica divojka dopala kraljeviću?

Zašto je kralj odabro baš žabicu divojku?

Šta je bajkovit elemenat u ovoj narodnoj bajki?

Zašto je žito tako važno i šta od njeg sve dobijamo?

Koji naciolani praznik Bunjevaca ima veze sa žitom? Zbog čega je on bitan za Bunjevce?

MESO U VODI

Ključne riječi

ker, komad mesa, potok

Jedared jedan omanji ker krene malo u šetnju u selo. Razgleda on tamo vamo kad kod jedne mesare nađe u čošu jedan oveći komad mesa. Dođe bliže pa se misli: „Poist ne možem sve odjedared, a mož naić kaki veći ker pa otet od mene.” Gustira on tako i nagustira da on meso odnese kući, pa će ga tamo na miru poist. Izašo je već iz sela, pa se raduje što mu niko nije oto meso. Dok ne dođe do salaša moro je priskočit jedan jendek. Kad je došo do jendeka a ono teče lipa bistra voda. Baš je tio da priskoči kad vidi u vodi da još jedan ker drži meso. Skoči u vodu i otme mu meso. Kad se voda zamutila nesto i ker i meso, a i njegovo odnela voda pa je osto i brez svojeg.

Bunjevačka basna

Ispripovidala: Ana Vojnić Kortmiš

(„Tandrčak i njegovo blago 3”)

Divanimo o basni

Šta je ker našo? Šta je nagustiro?

Odredi osobine kera u ovoj basni?

Zašto je baš ker prikazan u ovoj basni?

Šta možeš naučit iz ponašanja kera u ovoj basni?

Odredi pouku basne.

Pokušaj se sitit poslovice koje slično poručivaje.

Manje poznate riječi

jendek, m. rod – jarak, rov

nagustirat – smislit

Zadatak

Napiši sastav na temu **Bio sam nezadovoljan/nezadovoljna.**

LAKUMIĆI

Zadatak

Raspitaj se, pa napiši recept šta je sve potrebno da bi se napravili lakumići i kako se prave. Možeš zalipiti i sliku na kojoj su lakumići.

Praktičan rad na času:
pravljenje lakumića

Lakumići

A large, rectangular sheet of white paper with horizontal blue lines, designed for writing a recipe. The paper has a slightly crumpled, textured appearance and is set against a background of light gray geometric shapes.

TAMBURA

Ključne riječi

tambura, žica, instrument

Tambura je narodni tržački instrument. Ona je tradicionalni instrument Južni Slovena. Prva tambura koja se spominje je asirska tambura i potiče iz dalekog vremena prije naše ere.

Ime tambure potiče od persijske riječi t-n što znači žica. Nastariji sačuvani pisani historijski dokumenti potiču iz 1551. godine u Bosni. Kasnije se tambura proširila u Slavoniju, na Kosovo i Metohiju, u Vojvodinu, kao i u jedan dio južne Mađarske.

Pajo Kolarić, osnivač prvog tamburaškog orkestra u Osijeku, učinio je tamburu popularnim instrumentom.

Med prve tamburaše ubrajaju se: Marko Nešić, Isidor Bajić, Mita Orešković, Stipan Mukić, Joca Mlinko Mimika i Pere Tumbas Hajo.

Kad godašnja tambura je imala dvije žice, a današnja tambura ima pet žica. Tambura četvoroglasnog sistema ima čistiji i jači ton. Današnji oblik tambure potiče od peštanski graditelja, a po pridanju današnji oblik – sistem prineli su do Subotice i dalje muzičari iz Baje, između 1890. i 1910. godine.

Prema Lazaru Malagurskom, „Priručnik za tamburu i metodika“, Subotičke novine, Subotica, 1986. 21–23. str.

Prelo

Zadaci

1. Opiši tamburu.
2. Navedi imena poznati tamburaša.
3. Od koga potiče današnji oblik tambure?

Slušanje muzike

- Tamburaški orkestar

BILI ŠLING

Ključne riječi

šling, bili vez

Posebno pripoznatljiva narodna umitnost kod Bunjevaca je bili šling koji se izrađiva na bilom platnu i bilim pamučkom. Bunjevci su priuzeli nemačku rič „šling” za sve vrste narodnog veza i tako ga koriste u svom jeziku: šlingovanje, šlingeraj, šareni šling, bili šling, šlingovana bila ruva, šlingovana uzgljanca, šlingovani bili keceljac... Postoji bili šling, rađen svilenim, zlatnim i srebrnim koncom.

Bunjevka je vezenje bila ona vrsta rada koji se obavlja u slobodno vrime. Dok su tkalje radile zimi, vezilje su svoj posao najviše obavljale liti. Po danu, na dobrom svitlu, na divanima. Cure su vrlo rano naučile šlingovat sa svojom mamom koja ji je učila kako se pripravlja štafir za udaju. U kući di je živilo više generacija, starije žene su prinosile svoje znanje i iskustvo s kolina na kolino. To je ono što možemo zvat bunjevačkim školama i radionicama.

U ono vrime mašta je bila jedini, al neprisušni izvor i pokretač stvaralačkog poriva naše žene koja se bavila ovim poslom zbog unutrašnje nesavladive potrebe za dokazivanjem. Svojim upornim radom žene su dostigle vrhunsku pricznost u šlingovanju. Bilim šlingom su se ulipšavala ruva, peškiri, uzgljance. Motivi su najpre bili cvitni koje su žene same crtale inspirisane prirodom, pricrtavale s papira i to je bio tzv. šling po pismu. Pricrtavanje mustri na materijal – trukovanje – bio je najmučniji dio posla za svaku vezilju.

Šling – Bili vez

Manje poznate riječi

štafir, m. rod – divojačka oprema za vinčanje
uzgljanca, ž. rod – jastuk

Zadaci

1. Šta saznajemo iz ovog teksta?
2. Saznaj koje ručne radove divojke danas rade. Opiši ji.
3. Ako je tvrdnja tačna, zaokruži **DA**, a ako nije, zaokruži **NE**.

Šling se kod Bunjevaca razlikuje po slidećim vrstama: bili šling, šareni, svilenim koncom rađen, rađen sa zlatom i srebrom.	DA	NE
Posebno pripoznatljiva narodna umitnost kod Bunjevaca je bili šling.	DA	NE
Bunjevci su priuzeli tursku rič „šling” za sve vrste narodnog veza	DA	NE
Bunjevke su naučile šlingovat kod kuće, od stariji.	DA	NE
Tkalje su radile zimi, a vezilje u jesen.	DA	NE
Svojim upornim radom žene su dostigle vrhunsku pricznost u šlingovanju.	DA	NE
Bilim šlingom su se ulipšavala ruva, peškiri, uzgljance, ponjave, kaputi.	DA	NE
Motivi su najpre bili cvitni.	DA	NE
Pricrtavanje mustri na materijal je trukovanje.	DA	NE
Trukovanje je najlakši poso za vezilju.	DA	NE

4. Zaokruži slovo ispid tačnog odgovora.

1. Razlikujemo:

- a) bili šling
- b) sivi šling
- c) rupičasti šling

2. Bili šling se izrađiva:

- a) na bilom platnu i bilim pamučkom
- b) na srebrnom platnu i srebrnim pamučkom
- c) na crvenom platnu i zlatnim pamučkom

3. Bunjevke su vezenje naučile:

- a) u školama
- b) prinosilo se s kolina na kolino
- c) na kursevima

4. Vezilje su vezle

- a) liti
- b) zimi
- c) u proliće

5. Bilim šlingom su se ukrašavala:

- a) ruva, peškiri, uzgljance
- b) peškiri, krpere, uzgljance
- c) marama, peškiri, salvete

6. Motivi su bili:

- a) cvitni
- b) šareni
- c) kvadratići

7. Trukovanje je:

- a) pricrtavanje mustri na papir
- b) pricrtavanje mustri na materijal
- c) pricrtavanje mustri na maramu

8. Šling po pismu je:

- a) pricrtavanje mustri s papira
- b) pricrtavanje mustri s platna
- c) pricrtavanje mustri iz novina

9. Rič šling je:

- a) nemačkog porikla
- b) mađarskog porikla
- c) bunjevačkog porikla

5. Na listu bloka pravimo ornament od razni šara. Trudi se da tvoj ornament bude što bolji i lipši.

ŽENSKA I MUŠKA SVEČANA BUNJEVAČKA NOŠNJA

Ženska svečana nošnja

Ključne riječi
nošnja, svečano ruvo

Svečanu narodnu nošnju oblačile su djevojke za prigodne svečanosti: dužijancu, berbanske balove i prela.

Svečane suknje su bile od svile, somota, teške atlaske svile na plišave grane. Lipota ovi materijala danas se samo može vidjeti u muzejskim ili u porodičnim zbirkama. Svile su bile skupe ali su i trajale zdravo dugo. Svilene suknje su se ukrašavale portom, zlatnom bordurom, ali ona je izostavljena vrlo brzo, jer je svila sama po sebi bila tako lipa da je svaka bordura bila suvišna. Bordura se stavljala na jednoboju svilu ili somot.

Svečanu narodnu nošnju činile su košulje koje su bile zlatom vezene na rukavima i oko vrata.

Prusluk je bio od svile ili atlasa, opšiven zlatnom portom, bio je do struka, a zakopčavao se srebrnim tokama.

Suknja je šivena od najfinije teške svile, lionske, na grane, oivičena portom, zatim pregače što god tamnije boje, opet ukrašene portom. „Igrač“ je pantljika široka 15–20 cm dužine tri metra. Vezivo se oko struka. Nijedna svečana nošnja nije imala iste šare.

Jopka je isto zimski odivni predmet, malčice je kraća od ćurdije, uvijek izrađivana od somota, ukrašena krznom kune zlatice.

Ženska svečana nošnja

Ženska svečana nošnja

Već u XX viku sve ove zimske predmete, skupe i zahtivne, zaminjiva dugački kaput sa astraganskim krznom crne boje. Taj zimski kaput rađen je pod uticajom građanske mode tog vremena.

U svečanim prilikama nosile su se somotske, svilene, delinske marame i kajačice (crne marame).

Obuća je bila posebnog oblika, morala je zadovoljavati i štiti od hladnoće svaku žensku nogu, a morala je doprineti i lipoti i otmenosti bunjevačke nošnje.

VAŽNO JE ZNAT

Najlipša ženska ruva su bila od svile, koja se kupovala u Francuskoj u Lionu, a marame na glavu iz Beča. Sve su to kadgodašnji trgovci kupovali i donosili u Suboticu i Sombor.

Dilovi nošnje

Muška svečana nošnja

Prusluk se nosio priko košulje, bio je najčešće od crne čoje, uvijek na zakopčavanje srebrnim pucadima. Mlađi momci, nediljom i svecima, nosili su prusluk od svile, el pliša.

Reklija je zdravo značajan odivni predmet, sa košuljom je činio cilinu. Izrađivan je od tamne čoje.

Čakčire upotpunjuje mušku odiću. Bile su uske i priljubljene nuz noge. Materijal je vuna čoja, ukrašena žinorima i obaveznim džepovima. Čakčire su svakako najvažniji dio muške nošnje, reklo bi se i odraz muškosti i ozbiljnosti. Svečanu obuću čine čizme.

Štap, sat i buđelar su obavezni dodatni dilovi nošnje. Stariji ljudi, virujemo iz potrebe, nosili su štap. Štap je bio od finog drveta zvani „višnjevac“. Sa početkom XX vika počeli su stariji ljudi nositi sat, uvijek džepni, u džepu prusluka, prikačen lancom, srebrnim el zlatnim za petlju od prusluka. Samo je dida imo privilegiju da čeljad obavištava „koje je vrime“.

Tekst je priuzet iz knjige

„Bunjevački običaji kroz literaturu i narodna sićanja, kraj 19. i 20. vik“, prema Mariji Bojanin

VAŽNO JE ZNAT

Bunjevački muški prusluk imo je srebrna pucad. Šiven od lionske svile, ko i ženska svečana ruva, samo je dezen prilagođen muškarcima.

Muška svečana nošnja

Momak i divojka u narodnoj bunjevačkoj nošnji

Šešir i šubara

Zadatak

Šta saznajemo iz ovog teksta?

Ako je tvrdnja tačna, zaokruži DA, a ako nije, zaokruži NE.

Svečanu narodnu nošnju oblačile su divojke za prigodne svečanosti: dužijancu, berbanske balove i prela.	DA	NE
Svečane suknje su bile od cica.	DA	NE
Svečanu narodnu nošnju su činile košulje koje su bile zlatom vezene oko struka.	DA	NE
Ženski prusluk je bio do struka.	DA	NE
Pregača je bila ukrašena portom.	DA	NE
Prusluk je od svile el atlasa, opšivenog zlatnim portom, dostizio je tek do struka a zakopčavo se srebrnim tokama.	DA	NE
Jopka je zimski odivni predmet.	DA	NE
U XX viku žene počinju nosit dugačak kaput sa astraganskim krznom.	DA	NE
Svečane marame su somotske, svilene, delinske i kajačice.	DA	NE
Muške košulje su bile od grubog platna, dugački rukava, malo nabrane na leđima, a bile su komotne.	DA	NE
Prusluk se nosio priko košulje, bio je najčešće od crne čoje, uvijek na zakopčavanje srebrnim pucadima.	DA	NE
Čakčire su široke pantalone.	DA	NE
Svečanu obuću čine čizme.	DA	NE
Štap, sat i buđelar su obavezni dodatni delovi nošnje.	DA	NE
Samo je dida imo privilegiju da čeljad obavištava „koje je vrime“.	DA	NE

NAUČILI SMO

1. Objasni poruku pisme „Bunjevačkom rodu“, pisnika Marka Peića.

2. Najviša institucija bunjevačke zajednice je _____

3. Bunjevačka obilježja su: _____

4. Bunjevačka svečana pisma se naziva _____

5. Zakon o narodnim školama donet je:

- a) 5. 12. 1926.
- b) 12. 5. 1962.
- c) 6. 12. 1926.

6. Podvuči imena prosvititelja koji su se borili da bunjevački jezik uđe u škole:

Blaško Rajić, Mijo Mandić, Marko Peić, Nikola Kujundžić

7. Osnovna glagolska vrmena su:

8. Napiši tradicionalan pozdrav Bunjevaca za Božić:

9. Prvo Veliko bunjevačko prelo je organizovano:

- a) 2. marta 1789.
- b) 2. februara 1879.

10. Na Dove idu kraljice od kuće do kuće i pivaje kraljičke pisme: **DA** **NE**

11. Dužijanica se javno prvi put proslavila _____ godine.

12. Mastalundžije su:

- a) momci sa mladoženjine strane
- b) divojkina braća

13. Obično se groktilo na: _____

14. Prvi sakupljač groktalica je:

- a) Mijo Mandić
- b) Ivan Antunović
- c) Blaško Rajić

15. Navedi bunjevačke lirske pisme: _____

16. Izvedi prisvojne prideve od imenica: Anica, marica, kuvarica, Ljubica, Zorica.

17. Navedi jedno tradicionalno bunjevačko ilo: _____

18. Tradicionalni instrument Južni Slovena je _____

19. Bili šling se izrađiva na _____

20. Tkalje su radile zimi, a vezilje liti. **DA** **NE**

21. Žensku svečanu narodnu nošnju čine: _____

22. Mušku svečanu narodnu nošnju čine:

Ričnik manje poznati riči

5. razred

- adet**, m. rod – običaj
am, m. rod – deo konjske opreme koji služi za vuču
ambetuš, m. rod – predsoblje al nezaziđano i brez pendžera i brez vrata
asimilacija, ž. rod – gubljenje svoje osobenosti, samosvojnosti u kontktima sa drugima
badnjača, ž. rod – kolač koji se peče za Badnje večer drvo koje se uoči Božića meće na vatru (njime se pale sviće, a u sobu ga unosi položaj)
bandaš, m. rod – pridvodnik u žetvi, najbolji kosac
bandašica, ž. rod – partnerka pridvodnika u žetvi, najboljeg kosca
belaj, m. rod – nevolja
blagdan, m. rod – svetac
blago, s. rod – bogatstvo, imovina
brišim, m. rod – svilen konac
bućur, m. rod – zavežljaj
čaršap, m. rod – stolnjak
dar, m. rod – poklon
enge, ž. rod – snašine pratilje u svatovima
fodor, m. rod – karnerić
friška, – sveža
institucija, – ž. rod – ustanova, zavod ustanova uređena za naročiti cilj
josag, sr. rod – krupna stoka
kadgod – nekad
karpelac, m. rod – narukvica
Kliderska beba, ž. rod – kadgodašnja velika lutka, držala se u čistoj sobi na krevetu
kloparati – ritmičan zvuk gvozdeni točkova voza koji se kreće po šinama
korlat, m. rod – drvena ograda za krupnu stoku od horizontalno postavljeni gredica
korto, m. rod – korito za kupanje
kruv, m. rod – hleb
kurjak, m. rod – vuk
mastalundžije, sr. rod – momci sa mladoženjine strane. U stara vremena oni su čuvali snašu da je ne otmu Turci. Išli su na konjima i bili naoružani.
načićkan – gusto nanizan, namećan
natrag – nazad
nedogled – široka i velika površina koja se pruža u brezkras
obuka, ž. rod – odića koja se oblači
odbor, m. rod – grupa ljudi koje upravlja el pomažu u razvoju određene oblasti npr obrazovanje, kultura...
odjedared – odjednom
ostit – ositit
ošinit – jako udarit
pantljika, ž.rod – uska traka od tkanine za ukras
pantljike, ž. rod – mašne
perlica, ž. rod – cvit od veštačkog materijala jel živog cvića (njom se kite svatovi)
pojilo, s. rod – misto di se stoka poji
položaj, m. rod – gost za Božić
poljub, m. rod –skraćeno od poljubac
pregršt, m. rod – količina koja stane u dva spojena dlana
risar, m. rod – kosac, žeteoc, onaj koji kosi žito
risari, m. rod – kosci, žeteoci
rondzat – gundat, prigovarat
rorata, ž. rod – svakodnevna jutarnja misa za vreme adventa (došašća) prid katolički Božić
rozolija, ž. rod – okičena boca u kojoj je rakija, nosi se u prošnju
ružit – grdit
salonski šećer, m. rod - dio božićne tradicije, služili su za ukrašavanje božićne grane
sigranje – igra
sokak, m. rod – ulica
spratit – utirat digod
staćale, ž. rod – jedan od dvojice čuvara, momaka i izvodi je iz njezine kuće u odlasku na vinčanje
starešina, m. rod – prvi u nekoj grupi, zajednici
studenac, m. rod – izvor vode
svatovac, m. rod – vesela svatovska pisma
svud – svugdi
šamedla, ž. rod – drvena stoličica, niska u obliku klupice bez naslona, na sridini ima prorez za držanje rukom pri nošenju
šilježe, sr. rod – jagnje od šest miseci
šlengeraj, sr. rod – rupičasti vezeni detalji na tkanini
špediter, m. rod – zaprežna kola
šporovat – štedit
trevit – kad se štogod desi
tunja, ž. rod – žuti plod jakog mirisa
tušta – puno
upregnit – vezat konja nuz rudu
uštirkane – metnit u štirak koji drži tkaninu da bude ukrućena
uzgljanca, ž. rod – jastuk
vašanga, ž. rod – maskirano lice, čestitar (kod običaja za Poklade i Božić)
vaške, sr. rod – psi, kerovi

volarice, ž. rod – štala za rogatu stoku
vranac, m. rod – konj crne dlake
zagorkinja, ž. rod – iz gore

zdravo – vrlo, jako
žalovac, m. rod – žalosna pisma, piva se kad snaša
izlazi iz roditeljskog doma

6. razred

adet, m. rod – običaj
aršina, m. rod – stara mira za dužinu, 0,71 m
astragan, m. rod – krzno od jagnjeta
bajska škula – stara škula u Subotici, danas OŠ „Đuro Salaj“
banga, ž. rod – banka
brondze, sr. rod mn. – zvona na ovnovima pridvodnicima
burunžuke, sr. rod – turcizam tanka svileni tkanina, koprena od prozirne tkanine
cimer, m. rod – naziv, natpis
čakšire, m. rod – muške pantalone sužene uz list noge
čardak, m. rod – spremište za kuruz u klipu
čičoka, ž. rod – vrsta krtolastog zeleniša
čuvarna, ž. rod – štedljiva žena, čovik ...
Drinopoljka, ž. rod – iz polja kod Drine
enga, ž. rod – pratilja snaše u svatovima, drugarica, diveruša
falinga, ž. rod – mana, nedostatak, pogriška
galiri, ž. rod mn. – kragne
grifla, ž. rod – tvrda kamena pisaljka, pisalo se sa njom samo po kamenoj ploči
harapaš – zalogaj
jacint, m. rod – zumbul
jaraša, m. rod – dugačak prokop, iskopan u zemlji, za odvod vode
jendek, m. rod – jarak, rov
karuce, ž. rod – laka kola sa federima koja vuku konji
Kasina, ž. rod – Pučka kasina, najstarija bunjevačko udruženje osnovano 1878. godine koje je organizovalo prvo Veliko bunjevačko prelo.
krpena beba – lutka od krpa
marvu, sr. rod mn. – krupna stoka
nagustirat – smislit
navijeke – navik, zauvik
nukuje – motiviše
peca, ž. rod – pijaca
pod prstenom – verena

pođani, m. rod – gosti u svatovima kod divojački roditelja koji uveče prija ponoći idu u goste mladoženjinoj kući
pohiti – požuri
pokrovom, ž. rod – poklopac na mrtvačkom sanduku
ponjava, ž. rod – čaršap, pokrovac od grubog platna
pramca, m. rod – pridnji dio broda
razastrla – raširila, raskrilila
reduša, ž. rod – žena koja u kući vodi domaćinstvo
rovaš, m. rod – drvena ograda na bunaru
rozmarin, m. rod – ruzmarin
slime, sr. rod – uzdužna noseća greda kuće
smušavat – izvodit vragolije
srebrnjaci, sr. rod mn. – novac iskovan od srebra
starešina, m. rod – prvi u nikoj grupi el zajednici
sukno, s. rod – vunena tkanina
svekar, m. rod – muževljev otac
škatulja, ž. rod – kutija
šlingeraj, ž. rod – vez, rupičanje
štafir, m. rod – divojačka oprema za vinčanje
štranga, ž. rod – uže, debeli kanap
„Trumanova jaja“ – Posli drugog svitskog rata Amerika je slala u naše krajeve ranu za narod pošto je vladala glad. U paketima su bila i jaja u pravu. Pošto je tadašnji pridsidnik Amerike bio Truman, ta jaja su prozvali „Trumanova jaja“.
uzgljanca, ž. rod – jastuk
virange, ž. rod – zavesa
Voden ponediljak – drugi dan Uskrsa kad momci idu polivat cure vodom
zabati, m. rod mn. – trouglasti dio zida iznad bočne strane kuće
zjalit – blenit, zazjavat
zvonar, m. rod – čovik koji u škuli zvoni zvoncetom za kraj i početak časa.
žoržet, m. rod – fina svileni el vunena tkanina

Peti razred

Predgovor	3
Bunjevci	6
Poriklo i istorija Bunjevaca	6
Bunjevačke institucije	11
Podila rečenica prema komunikativnoj funkciji	14
Ej, salaši	16
Bunjevačke nastambe	16
Subjekatski skup riči	18
Bunjevačke narodne umotvorine	20
Podvikuje bunjevačka vila	23
Bunjevačka obiluzja	23
Ivan Sarić	25
Razlike u deklinaciji srpskog jezika i bunjevačkog jezika	27
Božićna zvizda	31
Bunjevački božićni običaji	31
Predikatski skup riči	36
Nek se znade da Bunjevac živi	39
Pominljive vrste riči	39
Nepominljive vrste riči	40
Prelo	45
Bunjevačka nošnja	47
Sićanje	52
Svadbena običaji kod Bunjevaca	53
Običaj na Cvitnu nedilju	56
Običaj na Uskrs	57
Virovanje u bolje sutra	59
Groktalice, lirsko-epske pisme	60
Upravni i neupravni govor	63
Tradicionalne vridnosti	64
Običaj na Dove	64
Bunjevačka kujna	66
Bunjevački slikari	68
Pravopisne vižbe	73

Lipota se širi svud	74
Dužijanca	76
Slamarstvo kod Bunjevaca	78

Šesti razred

Bunjevačkom rodu	84
Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine	85
Bunjevačka udruženja	86
Bunjevačka zastava, grb i svečana pisma	87
Dan Velikog bunjevačkog prela	91
Dan Dužijance	92
Dan Velike narodne skupštine u Novom Sadu 1918. godine	93
Dan osnivanja Nacionalnog savita	94
Homonimi, sinonimi, antonimi	95
Iz školskog života	98
Prve bunjevačke škole	101
Osnovna glagolska vrimena	107
Upotriaba velikog slova	111
Brezlični glagolski oblici i njena upotriaba u bunjevačkom jeziku	112
Bunjevački narodni običaji	114
Bunjevački narodni običaji na Božić	114
Bunjevački narodni običaji na prelo	116
Bunjevački narodni običaji za Uskrs	118
Bunjevački narodni običaji na Dove	121
Bunjevački narodni žetveni običaji	123
Bunjevački svatovski običaji	125
Bunjevačke epsko-lirske pisme groktalice	127
Moj rodni salaš	130
Bunjevačke lirske pisme	130
Građenje riči	133
Narodno stvaralaštvo	136
Specifične glagolske promine u bunjevačkom jeziku	136
Tambura	143
Bili šling	144
Ženska i muška svečana bunjevačka nošnja	146
Ričnik manje poznati riči	152

Мирјана Саванов
Др Сузана Кујунџић Остојић

РИЧ ПО РИЧ

Буњевачки језик
са елементима националне културе
за 5. и 6. разред основне школе

Прво издање, 2021. године

Издавач
Завод за уџбенике, Београд
Обилићев венац 5
www.zavod.co.rs

Ликовна уредница, дизајн и корице
Биљана Савић

Графички уредник
Владимир Патаки

Лектура
Др Татјана Богојевић

Коректура
Завод за уџбенике

Илустрације
Архива аутора
Немања Ристић
depositphotos.com

Обим 19,5 штампарских табака
Формат 20,5 × 28,5 cm
Тираж 600 примерака

Предато у штампу октобра 2021. године
Штампање завршено октобра 2021. године

Штампа: ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

Mirjana Savanov
Dr Suzana Kujundžić Ostojić

RIČ PO RIČ

Bunjevački jezik
sa elementima nacionalne kulture
za 5. i 6. razred osnovne škole

Prvo izdanje, 2021. godine

Izdavač
Zavod za udžbenike, Beograd
Obilićev venac 5
www.zavod.co.rs

Likovna urednica, dizajn i korice
Biljana Savić

Grafički urednik
Vladimir Pataki

Lektura
Dr Tatjana Bogojević

Korektura
Zavod za udžbenike

Ilustracije
Arhiva autora
Nemanja Ristić
depositphotos.com

Obim 19,5 štamparski tabaka
Format 20,5 × 28,5 cm
Tiraž 600 primeraka

Rukopis pridat u štampu oktobra 2021. godine
Štampanje završeno oktobra 2021. godine

Štampa: PLANETA PRINT, Beograd